

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

REFAH DEVLETİNİN YENİDEN YAPILANDIRILMASINDA ALTERNATİF ARAYIŞLARI: TOPLUMSAL BİR GÜÇ OLARAK SOSYAL SERMAYE YAKLAŞIMININ ETKİSİ

DOKTORA TEZİ

NURGÜL BAŞARAN

SOSYAL POLİTİKA ANA BİLİM DALI

ANKARA – 2023

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

REFAH DEVLETİNİN YENİDEN YAPILANDIRILMASINDA ALTERNATİF ARAYIŞLARI: TOPLUMSAL BİR GÜÇ OLARAK SOSYAL SERMAYE YAKLAŞIMININ ETKİSİ

DOKTORA TEZİ

NURGÜL BAŞARAN

SOSYAL POLİTİKA ANA BİLİM DALI

PROF. DR. ABDULKADİR DEVELİ
DANIŞMAN

ANKARA – 2023

ONAY SAYFASI

Nurgül BAŞARAN tarafından hazırlanan "Refah Devletinin Yeniden Yapılandırılmasında Alternatif Arayışları: Toplumsal Bir Güç Olarak Sosyal Sermaye Yaklaşımının Etkisi" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Politika Anabilim Dalı'nda Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi		Kurumu	İmza
Prof.Dr. Abdulkadir Develi		A.Y.B.Ü. Sağlık Bilimleri Sosyal Hizmet	
Kabul ■	Red ☐		
Prof. Dr. Murat Atan		A.H.B.V.Ü. İktisadi İdari Bilimler / Ekonometri	
Kabul ■	Red ☐		
Prof. Dr. Emrah Akbaş		A.Y.B.Ü. İnsan Toplum Bilimleri / Sosyoloji	
Kabul ■	Red ☐		
Prof. Dr. Şenol Yaprak		Polis Akademisi	
Kabul ■	Red ☐		
Dr. Koray Göksal		A.Y.B.Ü. Siyasal Bilgiler İktisat	
Kabul ■	Red ☐		

Tez Savunma Tarihi: 28.12.2022

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim ve Organizasyon Anabilim Dalı'nda Doktora tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü Unvan Ad Soyad

…….

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

Tarih

İmza

Adı SOYADI

İTHAF

Kendisini aşağı çekmeye çalışan tüm ağırlıklara rağmen yükselebilen başarılı kadınlara ve anneme…

TEŞEKKÜR

Kim bilir kaç güneş doğdu tezi nasıl yazsak diye kafamızı yastığa bıraktığımız gecelerin üstüne, kim bilir kaç ölüm, kaç taze hayat gördük pandemiyle geçen bir tez sürecinde… Şüphesiz derdimizi sevmesek çekilir dert değildi bir iddianın buhranını yüklenmek, ilim derdimiz olmasa belki de nasip olmazdı bu sayfayı yazmak. Biz tez yazıyoruz dünya dursun diyemiyordu insan. İnsan şüphesiz bir doktora adayından çok şeydi toplumsal hayatta bir anne, bir eş, bir evlat, bir kardeş, bir komşu ve dahası... Bu doktora adayının da hayatının kesiştiği ve bu süreçte yardımlarıyla, dualarıyla ahde vefayı hak edenler vardı zikredilmeden geçilemeyecek.

Başta bu uzun yolda her zaman kolaylaştırıcı olan ve yolumu açan danışmanım Sayın Prof. Dr. Abdulkadir Develi'ye, akademide sayılarının artmasını dilediğim, bu kadar mütevazı, bu kadar yol gösterici karakteriyle, hiçbir zaman desteğini esirgemeyen, kapısını her öğrencisine ardına kadar açan kendisinden yalnız akademik bilgi değil pek çok hayat dersi de öğrendiğim kıymetli hocam Prof. Dr. Murat Atan'a ve bölüme dair pek çok bilgiyi onun yönlendirmesiyle öğrendiğim Sayın Prof. Dr. Emrah Akbaş'a, bilgi, emek ve yönlendirmeleriyle bize katkı sunan Prof . Dr. Erdal Tanas Karagöl'e, Prof . Dr. Şenol Yaprak'a ve Doç. Dr. Bekir S. Gür'e teşekkürü borç bilirim.

En büyük teşekkürü hak edenler, her kütüphane dönüşü anne bugün ne kadar yazdın demekten vazgeçmeyen oğlum Ömer Talha'ya, küçücük aklıyla annesin ona ayıracağı zamanı aldığını düşündüğü için danışmanını sevmeyen kızım Ayşe Hümeyra'ya, her bunaldığımda sorgusuz sualsiz yükümü yüklenen kız kardeşime ve anneme, eşime ve tabi ki ailemin tüm fertlerine çok teşekkür ederim.

Bu doktora sürecinin belki de bana kazandırdığı en güzel armağan sol yanımdaki yara Emine Özcan kardeşime, yolun yoldaşsız yürünmeyeceğini ismiyle müsemma yardımlarıyla hissettiren Melek Altunel'e yarenlikleri için minnettarım.

Burada isminin zikredilmesini hak eden araştırma sürecinde yolumdaki engelleri kaldıran başta Hüseyin Öztürk olmak üzere Çocuk Sevenler İlkokulu öğretmen, idareci ve velilerine, Hatice Ay ve Şehit Doğukan Tazegül Anadolu Lisesi yetkililerine, Mehmet Özcan Torunoğlu Ortaokulu öğretmen, idareci ve velilerine, Büşra Uzkurt, Buse Yorulmaz ve Tuğba Yoldaş'a destekleri için teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Refah Devletinin Yeniden Yapılandırılmasında Alternatif Arayışları: Toplumsal Bir Güç Olarak Sosyal Sermaye Yaklaşımının Etkisi

Sosyal sermayenin göstergesi olan, topluluk içindeki etkileşimlerden kaynaklanan sosyal güven, norm, karşılıklılık gibi değerlerin; sosyal ağlara dahil olma, toplumsal hoşgörü, sivil ve siyasi katılım gibi pratiklerinin ve bireylerin refah devlet sorumluluk algılarının bölgeler açısından ne ölçüde değişkenlik göstereceğinin Ankara ili Çankaya ve Mamak ilçelerine bağlı mahalleler kapsamında incelendiği bu tez çalışmasında, enformel sosyal güvenlik ağları kabul edilebilecek sosyal sermaye bileşenlerinin yerel düzlemde karşılaşılan sorunların aşılmasında, faydasının varlığının değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Sonuçlar özellikle güven parametresinin, ikamet edilen ilçe, eğitim seviyesi ve gelir düzeyi ile ilişkili olduğunu ve bunun da sosyal sermayeye anlamlı şekilde etki ettiğini, yanı sıra iki ilçe sakinleri özelinde sosyal sermaye yapısının farklı göstergeler açısından değişkenlik arz ettiğini ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: sosyal sermaye, güven, sosyal etkileşim, refah devleti sorumluluk algısı

ABSTRACT

Searches for Alternative in the Restructuring of the Welfare State: The Effect of Social Capital Approach as a Social Force

In this thesis, values such as social trust, norm, reciprocity arising from interactions within the community, which are indicators of social capital; in which practices such as inclusion in social networks, social tolerance, civic and political participation, and the extent to which individuals' perceptions of welfare state responsibility will vary in terms of regions, within the scope of the neighborhoods of Ankara province Çankaya and Mamak districts, informal social safety nets are examined in terms of local social capital components. It is aimed to evaluate the existence of its benefit in overcoming the problems encountered on the level.

The outcomes reveal that there were differences in terms of district, level of education and level of income, especially based on the trust parameter, and this had a significant effect on social capital, as well as the social capital structure of the residents of the two districts showed variability in terms of different indicators.

Keywords: Social Capital, Trust, Social Interaction, Welfare State Responsibility Perception

İÇİNDEKİLER

ÖZET i

ABSTRACT ii

İÇİNDEKİLER iii

SİMGE ve KISALTMALAR DİZİNİ vivi

ŞEKİLLER DİZİNİ vii

TABLOLAR DİZİNİ viii

1. GİRİŞ 1

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE 5

2.1. Refah Devleti, Tanım, Tasnif ve Dönemler 5

2.1.1. Krize Çözüm Arayışları: Refah Karması 7

2.1.2. Kriz Sonrası: Küreselleşme, Neoliberal Dönem ve Dönüşen Yurttaşlık 9

2.1.3. Sosyal Sermayenin Bir Yurttaş Olarak Bireyin Toplumsal Yaşamı Üzerindeki Etkisi 12

2.1.4. Refah Devletinin Yeniden Yapılandırılmasında Bir Alternatif Olarak Sosyal Sermaye 16

2.2. Sosyal Sermaye 20

2.2.1. Tanım 20

2.2.1.1. Sosyal Sermaye Tanım – Tarihçe 20

2.2.1.2. Robert Putnam'a Göre Sosyal Sermaye 24

2.2.1.3. Francis Fukuyama'ya Göre Sosyal Sermaye 27

2.2.1.4. Woolcock ve Narayan'a Göre Sosyal Sermaye 29

2.2.1.5. OECD ve Dünya Bankası'na Göre Sosyal Sermaye 30

2.2.2. Sosyal Sermayenin Ölçülmesi 33

2.2.3. Sosyal Sermayenin Çeşit, Düzey ve Göstergeleri 36

2.2.3.1. Sosyal Sermayenin Çeşitleri 36

2.2.3.2. Sosyal Sermaye Düzeyleri 38

2.2.3.3. Sosyal Sermaye Unsurları (Göstergeleri) 41

2.2.4. Sosyal Sermayenin Üretim Alanı Olarak Sivil Toplum 49

2.2.5. Dünyada ve Türkiye'de Sosyal Semaye ile İlgili Yürütülmüş Araştırma Örnekleri ve Bulguları 51

3. MATERYAL VE YÖNTEM 61

3.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi 61

3.2. Araştırmanın Amacı ve Problemi 62
3.3. Araştırma Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Dizaynı 64
3.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları 65
3.5. Araştırmanın Evreni 66
3.6. Araştırmada Kullanılan Analiz Teknikleri 67
3.7. Veri Toplama Aracı Analizleri 67
3.7.1. Araştırma Likert Tipi Soruları Geçerlilik Analizi 67
3.7.2. Araştırma Faktör Alt Boyutları 68
3.7.3. Araştırma Güvenilirlik Analizi 71
3.7.4. Araştırma Değişkenlerinin Normallik ve Varyansların Homojenliği Testi 71
4. BULGULAR 74
4.1. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri 74
4.2. Kontrol Değişkenleri Açısından Fark ve İlişki Analizlerinin Bulguları 75
4.2.1. Refah Devlet Sorumluk Algısı Faktörü Hipotez Testleri Bulguları 76
4.2.2. Sosyal Etkileşim ve Aidiyet Faktörü Hipotez Testleri Bulguları 78
4.2.3. Kurumsal Güven Faktörü Hipotez Testleri Bulguları 81
4.2.4. Kurumsal Olmayan Güven Faktörü Hipotez Testleri Bulguları 83
4.2.5. Mahallede Toplumsal Dayanışma Faktörü Hipotez Testleri Bulguları 85
4.2.6. Genel Faktör Skorlarının Hipotez Testleri Bulguları 87
5. TARTIŞMA 89
5.1. Refah Devleti Sorumluluk Algısı Faktörü Hipotez Testleri Değerlendirilmesi 89
5.2. Sosyal Etkileşim ve Aidiyet Faktörü Hipotez Testleri Değerlendirilmesi 92
5.3. Kurumsal Güven Faktörü Hipotez Testleri Değerlendirilmesi 94
5.4. Kurumsal Olmayan Güven Faktörü Hipotez Testleri Değerlendirilmesi 97
5.5. Mahallede Toplumsal Dayanışma Faktörü Hipotez Testleri Değerlendirilmesi 98
5.6. Araştırma Sosyal Sermaye Göstergeleri Frekans Tabloları Değerlendirmesi 100
5.6.1. Güven Çapı, Toplumsal Diğerkamlık Algısı ve Yardımlaşma Davranışının Belirleyicileri 100
5.6.2. Siyasi Katılım, Sivil Katılım, Partizan Nitelik Taşımayan Siyasi Hareketlere Katılım 106
5.6.3. Toplumsal Hoşgörü 114
6. SONUÇ VE ÖNERİLER 118
7. YARARLANILAN KAYNAKLAR 128

8. EKLER 140
ÖZGEÇMİŞ ..... Error! Bookmark not defined.

SİMGE ve KISALTMALAR DİZİNİ

AB: Avrupa Birliği

İBBS: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması

GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla

OECD: Organisation for Economic Co-operation and Development- Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

SARD: Social Analysis and Reporting Division

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TÜSEV: Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Sosyal Sermayenin Döngüsel Yapısı ……..……23
Şekil 2. Topluluk Bazında Sosyal Sermaye Ölçümü ……34
Şekil 3. Sosyal Sermaye Mikro – Makro Düzey Grafiği ……...……...39

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Bağlayıcı ve Köprü Kurucu Sosyal Sermaye Grup Özellikleri Karşılaştırması.37
Tablo 2. Sosyal Sermaye Bireysel – Kolektif Düzey Karşılaştırması…….…….40
Tablo 3. Faktör Uygunluk Testi ……...66
Tablo 4. Faktör Alt Boyutları ve Yükleri …….……67
Tablo 5. Faktörlerin Cronbach's Alpha Değerleri ……69
Tablo 6. Kolmogorov Smirnov Faktör Normallik Test Sonuçları……70
Tablo 7. Varyansların Homojenliği Test Sonuçları……...71
Tablo 8. Katılımcı Demografik Bilgileri Frekans Tablosu……73
Tablo 9. Refah Devleti Sorumluluk Algısı Hipotez Testi Sonuçları……...…...75
Tablo 10. Refah Devleti Sorumluluk Algısı Soru Grubu Ortalamaları……..76
Tablo 11. Sosyal Etkileşim Aidiyet Faktörü Hipotez Testi Sonuçları…..……..78
Tablo 12. Sosyal Etkileşim Aidiyet Faktörü Grubu Ortalamaları……..78
Tablo 13. Kurumsal Güven Faktörü Hipotez Testi Sonuçları……80
Tablo 14. Kurumsal Güven Soru Grubu Ortalamaları……81
Tablo 15. Kurumsal Olmayan Güven Faktörü Hipotez Testi Sonuçları…….……82
Tablo 16. Kurumsal Olmayan Güven Soru Grubu Ortalamaları……83
Tablo 17. Mahallede Toplumsal Dayanışma Algısı Hipotez Testi Sonuçları…..……...84
Tablo 18. Mahallede Toplumsal Dayanışma Algısı Soru Grubu Ortalamaları……..85
Tablo 19. Genel Faktör Skorları Hipotez Testi Sonuçları.…….85
Tablo 20. Seçili Ülkeler Açısından Güven ve Bazı Parametreler Düzeyinde Karşılaştırma……93
Tablo 21. Güven Çapı / Destek Alınacak Öncelikli Kişi ya da Kurum……100
Tablo 22. Yardım Davranışının Belirleyicileri…….……104
Tablo 23. Oy Kullanma Tercihi…….105
Tablo 24. Partizan Nitelik Taşımayan Siyasi Hareketlere Katılım…….106
Tablo 25. Kurumsal Sivil Katılım Frekans Tablosu……..107
Tablo 26. Yakın Çevrede Sosyal Sorunlara Karşı Duyarlılık……111
Tablo 27. Toplumsal Hoşgörü Frekans Tablosu……112

1. GİRİŞ

19. yüzyılda küçük ve dar kapsamlı uygulamalar şeklinde ortaya çıkan sosyal politikaların ülkeler bazında kabul görüp devlet politikası olarak sistemleşmiş hali diye nitelendirebileceğimiz Refah devleti öncelikle Avrupa'da bazı dinamiklerin etkisiyle hayata geçirilmiştir.

Düşünce akımlarının etkisi ve ulus devletlerin kurulmaya başlanması sonrası, literatürde 17. yüzyıla kadar dayandırılan medeni, siyasi ve sosyal hakların elde edilmesi süreci tamamlanarak yurttaşlık kurumunun tesis edilmesi sonucu Refah devletin teorik arka planı oluşmuş, ardından teknolojik gelişmelerin ve sanayi devriminin tetiklediği ekonomik büyümeye bağlı olarak çoğalan işçi sınıfının örgütlenmesi sonucu devlet eliyle sosyal koruma sağlayan mekanizmaların oluşturulmasıyla Refah devleti son şeklini almıştır. Fakat küreselleşmenin özellikle iktisadi boyutunun ve teknolojik gelişmelerin itici gücüyle gerek uzayan yaşam süreleri gerekse değişen sosyal yapıların etkisiyle artan sosyal koruma kapsamlarının bütçesini sağlayamayacak duruma gelen ulus devletler baskın ideolojilerinin de etkisiyle farklı alternatif arayışlarına girmişlerdir.

Şüphesiz ki 1980'ler ve sonrasında neoliberal anlayışın etkisiyle en çok öne çıkan alternatif, devletin üzerinden yükü azaltıp refah sağlama işini paylaştığı piyasa olmuştur. Ancak yurttaşların çoğunlukla piyasanın insafına bırakılması durumunda toplumsal yaşam içerisinde emeğini satarak geçimini sağlayamayacak durumda olanların maruz kalabileceği olası tehlikeler ve bunun oluşturacağı toplumsal infial senaryoları sosyal devletin meşruiyetinin yeniden sorgulanmasına neden olmuştur. Devletler kendilerini tabanlarından gelen ihtiyaç talepleri ve sosyal harcamaya ayrılacak bütçe sınırı kıskacında bulmuşlardır. Bunun sonucunda her ülke kendi demografik ve sosyokültürel yapısı doğrultusunda farklı seçenekleri deneyimlemek durumunda kalmıştır.

Aşırı irileşmiş bir devletin bastırmaya ve kapsamaya zorladığı sayısız dağınık bireyden oluşan bir toplumun, gerçek bir sosyolojik canavar meydana getirebileceğini, devletin

bireylerin çok çok uzağında olduğunu ve ulusların ancak, devlet ve birey arasına giren biz dizi ikincil grup varsa varlığını idame ettirebileceğini, toplumsal ilişkilerin doğasından koparılmasının kaosa ve dolayısıyla anomiye neden olduğunu iddia eden Durkheim'ın izlerini takip edersek yine varacağımız nokta bireyler arası ilişkilerin niteliğinin toplumun her yönüyle iyiye ya da kötüye ulaşmasının tüm dönemde önemli tetikleyicisi olageldiğidir.

Tam bu noktada refah devletini kurtaracak ve daha iyi bir noktaya taşıyacak çözümün, devlet müdahalesi ya da piyasa ikileminden sıyrılıp her toplumun kendi iç dinamikleri doğrultusunda farklı unsurların birleşiminden oluşacak bir sentez olabileceği fikri üzerinde yoğunlaşan çalışmalar, sosyal sermaye yaklaşımıyla toplumda sosyal erdemlerin ve dayanışma pratiklerinin canlandırılması sonucu daha fazla sosyalizasyon elde edilmesinin bu krize bir çözüm olabileceğini öne sürmüştür.

Bourdieu ve Coleman'ın akabinde araştırmalarıyla kavramı dünya gündeminin popüler yaklaşımlarından biri haline getiren Putnam tarafından "insanların ilişkilerinde görünür olan karşılıklılığın örgütlü karşılıklılık boyutuna taşınması" olarak tarif edilen sosyal sermaye (Putnam, 1993) özellikle 90'lardan sonra kalkınma ve toplumsal gelişmede yeniden keşfedilmiş bir kavramdır. Sosyal sermaye yaklaşımına olan bu ilgi aslında her toplumun içinde gömülü olan ve ortaya çıkarılabilmesi durumunda birçok toplumsal, siyasal ve ekonomik probleme çözüm alternatifi olabilecek olmasından kaynaklanmaktadır. Sosyal sermaye oluşturan normlar potansiyel olarak insanlarda bulunmasının yanı sıra toplumsal ilişkiler içerisinde aktif hale gelmektedir.

"Kişisel bağlarda yerleşik olan ve toplumun sosyal örgütlenmesi içerisindeki bireylerin ya da grupların gelişimi ve kalkınması için kullanışlı olabilecek ilişkisel kaynaklar" (Tsai ve Ghosal, 1998, s. 464) şeklindeki tanımı da sıklıkla tercih edilen sosyal sermaye kavramı, Fukuyama'nın çalışmalarında toplumsal bir güce dönüştürülebilme özelliğine atıfla 'toplumsal sermaye' şeklinde kullanılmıştır. Bu çalışma kapsamında da bireysel boyutundan ziyade toplumsal ve kolektif boyutuyla ele alınacak olan sosyal sermaye kavramı döngüsel bir yapı arz etmektedir. Konuyla ilgili alan yazın, sosyal sermaye birikimi fazla olan bölgelerde güvenin, refahın ve adaletin daha yüksek olduğu dolayısıyla da bürokrasinin daha az seviyelerde seyrettiği bunun sonucunda da bireylerin sosyal ağlara katılmaya daha istekli olması nedeniyle kolektif eylemin ve etkileşimin artması da sosyal sermayenin yeniden üretilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu döngünün sağlıklı bir şekilde

devam ettirildiği durumda sosyal sermaye topluluklar için sürdürülebilir bir kaynağa dönüşmektedir.

Modern toplumlar çeşitli kimlik ve kültürel üyeliği kabul eden birbiriyle örtüşmüş sayılabilecek çok sayıda sosyal gruptan oluşmaktadır. Farklı kültürel alt yapılardan gelen birçok grup mensubunun bir araya gelerek ve birbirlerine güvenerek iş birliği yapabilmeleri demokratik toplumların en önemli özelliği ola gelmiştir. Bu toplumlar arasında öne çıkanlar, sivil katılım ve sosyal sermaye düzeylerini en yükseğe taşıyabilenler olmuştur.

Pek tabi düşük düzeyde etkileşime ve sosyal sermayeye sahip olan insanlardan müteşekkil bir toplulukta da topluca sonuçlandırılması gereken işler gerçekleştirilebilir. Ancak bu durumun siyasi antlaşmalar, kolluk gücünün zorlaması, hukuksal dava süreçleri, müzakere ve arabuluculuk gibi birçok bürokratik işlem maliyetini de beraberinde getirmesi kaçınılmazdır (Fukuyama, 1998, s.38). Bu noktada yurttaşların özünde var olan çeşitli normların ve dolayısıyla sosyal erdemlerin aktifleştirilmesi toplumsal güvenin sağlamlaşmasını, eşgüdümlü faaliyetleri ve bütüncül kalkınmayı getirecektir.

Her ne kadar Dünya Bankası ve OECD'nin sosyal sermaye kavramına yaklaşımı sıklıkla 'sosyalin sermayeleştirilmesi' şeklinde eleştirilse de bu tezin perspektifinden sosyal sermaye Polanyi'nin modern öncesinde ekonomik ilişkinin (çıktının) sosyal ilişkilerin içerisinde yalnızca bir parça olduğunu vurguladığı dönemlerdeki şekliyle -ve bu anlamda halen tamamen sistemin içinde eritilememiş toplumsal kodlarımızdaki pratiklerimizin kalıntısı toplumsal bir güç olarak-sosyal sermaye bir özyardım mekanizması olması dolayısıyla da sosyal politika ile yakından bağlantılıdır.

Toplumun refahı ve krizlere karşı dayanıklılığı için kritik bir kaynak olan sosyal sermaye, kaynaklar kıt olduğunda ve rekabet arttığında normalde maddi olmayan kaynakları görünür ve yönetilebilir kılmak için bir alternatif olabilmektedir. Sosyal sermaye yaklaşımına başvurmanın, özellikle sosyal gruplar arasında ve tüm bu sosyal gruplar ile hükümetler arasındaki kesişen bağların gücünün sosyal politika tasarımına yeni bakış açıları sağlaması öngörülmektedir. Aile, akrabalık, arkadaşlık ya da komşuluk bağları ve bunlara dayalı iş birliği biçiminde tüm toplumların asgari bir sosyal sermaye stoğuna sahip olduğu araştırmacılar tarafından kanıtlanmaktadır. Burada farkı oluşturan, sosyal sermaye dinamiklerinin siyasi ve iktisadi olarak etkili bir ölçekte dayanışma bağlarını ve sosyal hareketi meydana çıkarması için devlet, özel sektör ve gönüllü organizasyonlar arasındaki ilişkiler üzerinden nasıl düzenleneceğidir (Harriss & Renzio, 1997) . Nitekim dünyanın farklı

coğrafyalarında vatandaşların sosyal sermayelerini pratiğe dönüştürerek yerel düzlemde dar çemberlerde fakat uzun vadeli iyileştirmeler sağlayan, tekrarlanabilir sonuçlar elde eden deneyimlerin varlığı tespit edilmiştir. Bu açıdan Türkiye ve bölgeleri özelinde de sosyal sermayenin analiz edilmesine, sağlamlaştırılmasına ve arttırılmasına yönelik girişimlerde bulunulması ve politikalar tasarlanması önem arz etmektedir.

Hiç kuşkusuz Türkiye gibi çok kültürlü bir toplum yapısına sahip, dinin ve geleneğin birçok alanda halen yoğun etkisini sürdürdüğü bir ülkede sivil toplum pratiklerinin de diğer ülkelerden farklı olması beklenmektedir. Dünya Değerler Anketi 2018 sonuçlarına göre Türk toplumu için ailenin yüzde 91,8'le en önemli bağ olduğu, geleneksel refah kurumlarının şiddetli etkisinin devam ettiği; akrabalığın, hemşehriliğin, mezhepçiliğin, cemaatçiliğin ve benzeri alt toplumsal kimliklerin varlığının sürdüğü ülkemizin bu özellikleri, kanalize edildiği yöne göre kendisi için hem avantaj hem dezavantaja dönüştürülebilmektedir.

Bunların ışığında ülkemizde sosyal ilişkilerin boyutunun, toplumsal güvenin ve uyumun ölçülebilmesi, sosyal sermaye yaklaşımına göre incelenerek birlikte eşgüdümlü faaliyet gerçekleştirme potansiyelinin ortaya çıkarılabilmesi ve ülkemizin refah ve kalkınmasına katkıda bulunması adına bir alternatif olarak değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Literatürde ve değerler araştırmalarının genelinde sosyal sermayenin sıklıkla yalnızca güven ve sivil katılım göstergeleriyle ölçülmesine yönelik eleştiriler ve Türkiye özelinde sosyal sermayenin sadece bu göstergelerle değil kendine özgü toplumsal ilişkileri barındıran aileye ve komşuluğa dair kültürel değerler gibi göstergeleriyle de tespit edilmesi yönündeki öngörü göz önünde bulundurularak bu çalışmada sosyal sermaye; komşuluk ilişkileri, sosyal etkileşim ve karşılıklılık, toplumsal hoşgörü gibi boyutlarda da tespit edilmeye çalışılacaktır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Refah Devleti, Tanım, Tasnif ve Dönemler

Kökeni İngiltere'de 1601 Yoksulluk Yasalarına kadar götürülen sosyal politikaların sanayi devrimi, dünya savaşları ve büyük Buhran gibi olumlu ve olumsuz itici güçlerin etkisi sonucu kapsamlı bir devlet yönetim modeli ya da rejimi haline gelmesi sonucunda Refah devleti kavramı doğmuştur.

Refah devleti kısaca, sosyal refahın sağlanması amacıyla devletin ekonomiye ve dağıtıma müdahale etmesini öngören devlet anlayışı olarak ifade edilebilmektedir. Konuya daha kapsamlı bir açıklama getiren Briggs' e göre ise "piyasa güçlerinin gücünü azaltmak amacıyla, bilinçli bir biçimde örgütlü kamu gücünün kullanıldığı devlet türüne Refah devleti denilmektedir ve bu yapılanmanın üç başat görevi bulunmaktadır (Briggs, 1961):

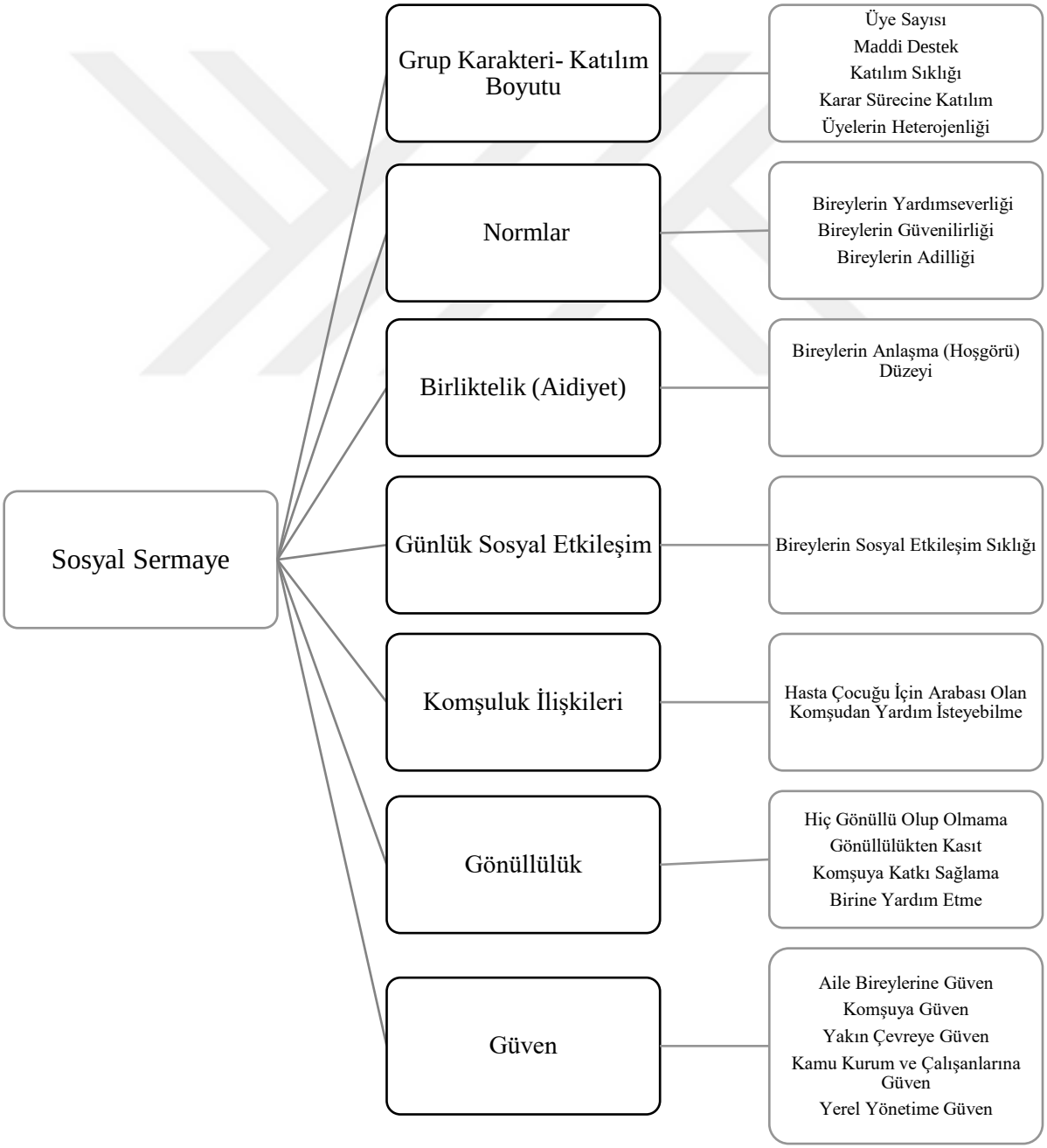
- Birey ve ailelere, minimum düzeyde geçinecek gelir garantisi sağlamak
- Bireylere çeşitli sosyal riskler (yaşlılık, hastalık, işsizlik, malullük vb.) karşısında yardımcı olmak,
- Sosyal refah hizmetleri aracılığıyla tüm topluma iyi bir yaşam standardı sağlamak.

Esping-Andersen, refah devletini sadece sanayi devriminin bir dışsallığı olarak görmeyip, kurumsal yapısıyla toplumların geleceğine biçimlendiren bir sosyal mekanizma olması dolayısıyla değerlendirmektedir. Yazarın temel çıkış noktası, meta-dışılaştırma (demodifikasyon) anlayışı olmak üzere refah rejimlerini üçlü bir biçimde kategorize ederek, Liberal (Anglo Sakson) Refah Rejimi, Muhafazakâr (Korporatist) veya Kıta Avrupası Refah Rejimi ve Sosyal Demokrat veya İskandinav Tipi Refah Rejimi şeklinde adlandırmaktadır (Esping-Andersen, 1990).

Esping-Andersen (1990)'e göre, Liberal Refah rejimindeki devletler, kalıntı (residual) devlet anlayışındadırlar, piyasaya en az müdahaleyi savunup sosyal refah sağlamada piyasa,

aile ya da yardım kurumlarının yetersiz kaldığı en son noktada devletin hizmet sunmasını uygun görmektedirler. Kıta Avrupası (muhafazakâr) modeldekiler için mesleki birlikler, aile ve dini kurumlar refah sağlamada başı çekerken, İskandinav (evrensel) modelin uygulandığı ülkelerde ise yeniden dağıtıcı bir refah devletii anlayışı ön planda tutulmaktadır. Özetle bu kategorizasyonda temel sosyal refah sağlayıcısının kim olduğu (devlet, piyasa, aile...) önem arz etmektedir (Esping-Andersen 1990'dan aktaran Özdemir, 2005).

Refah devleti, modern devletin derinleştirilmiş bir devamı niteliğindedir. Modern devletin yaptığı gibi yalnızca bireylerin medeni ve siyasi haklarını gözetmekle kalmaz; yeniden dağıtım, sosyal hizmetlerin sunumu, toplumsal ilişkilerin düzenlenmesi ve

vatandaşlarının refah seviyesinin artırılması gibi sosyal hakları yerine getirme görevini de üstlenmektedir (Rosanvallon, 2004, s. 21). Kronolojik akış perspektifiyle bakıldığında refah devletii her seferinde dönüşerek, dört farklı dönemden geçmiştir. Fakat bu çalışma açısından önem arz eden kısmı son evresi olan ve refah devletinin krizi şeklinde nitelendirilen kısım olduğundan diğer dönemlerin detaylandırılmaması tercih edilmiştir.

Genel kabule göre 1945 ila 1973 yılları arası refah devletinin altın çağını yaşadığı 3. dönemde ekonomik olarak değerlendirildiğinde, ekonomik büyüme oranları en üst seviyeleri yaşamış ve dış ticaret hacmi ise ekonomik büyüme oranlarından da yüksek seyretmiştir. Demografik açıdan ise Dünya Savaşları süresince azalan ülke nüfusları hızlı bir artış sürecine girmiş demografik açıdan gençleşmiştir. Fakat 1971 yılında Bretton Woods sistemi işlemez hale gelmiş, petrol krizlerinin tetiklemesiyle ciddi ekonomik krizler yaşanmış, sanayiden hizmet sektörüne kayışın da etkisiyle yüksek işsizlik ve enflasyon refah rejimlerinde ciddi tahribata yol açmıştır (Gümüş, 2013). Gelişen teknolojik imkânların katkısı sonucu uzayan insan ömrü, değişen aile yapıları ve düşen nüfus artış hızı sosyal güvenlik sistemlerinde tıkanmalara neden olmuş, hantallaşan devlet yapıları ve artan sosyal harcamalar devletlerin mali krize girmelerine neden olmuştur. Refah devleti, kısmen ekonomik büyümenin yavaşlaması ve kamu sektörüne duyulan güvenin azalması gibi iyi bilinen nedenlerle uluslararası düzeyde ciddi bir baskı altına girmiştir. Yanı sıra, Rosanvallon'a göre, refah devletinin krizinin daha derin ve daha az bilinen nedenleri bulunmaktadır. Geleneksel bütünlükçü refah politikalarının pasif bir refah devleti pratiğini doğurduğunu iddia eden yazar, sosyal dayanışma ve refah devletinin kurulduğu sivil eşitlik hedeflerine ulaşmak adına sosyal politikaların daha dar daha yerel bir düzlemde hedeflenmesi ve tasarlanması gerektiğini savunmakta, daha spesifik refah programlarının, modern demokrasiler ve ekonomilerdeki vatandaşlık anlayışımızın dönüşümü için de katkısı olduğunun altını çizmektedir (Rosanvallon,2000)

2.1.1. Krize Çözüm Arayışları: Refah Karması

Küreselleşmenin ve liberal akımların da etkisiyle aşınan ulus devletler, güç ve yetkilerini, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve özel sektörle paylaşmaya başlamış, bu

da “yönetim” yerine “yönetişim” kavramının önem kazanmasına yol açmıştır. Refah devleti döneminde her alanda olduğu gibi sosyal politika alanında da tek başına olan devlete ek olarak 80’lerden itibaren sosyal refahın sağlanmasında da karma bir yapının ortaya çıktığı görülmektedir. Refah Karması (welfare mix) olarak nitelendirilen bu yapı; aile, akraba, komşu ve yakın çevreyi kapsayan sivil sektör, dini kurumlar, gönüllü sektör, özel sektör ve kamu sektörünü içermektedir (Özdemir, 2004).

Dünya savaşları sonrası dönemde, refah devletinin büyümesi çoğu kişi tarafından sosyal ilerlemenin simgesi olarak kabul edilmiştir. Fakat özellikle 80 sonrası refah devletin krize girmesiyle beraber, uygulamalarının esnek olmaması, bürokratik oluşu ve ağır işlemesi, insani olmayan dışlayıcı tarafları sıklıkla eleştirilmiştir. Bölünme ve dışlanmayı bertaraf edecek sosyal ilerlemenin, ancak uyumu barındıran bir anlayış yeniden tesis edilebilirse gerçekleşebileceğine ve modern uyumlu topluma, yeni refah sağlama yöntemlerinin denenmesiyle ulaşılabileceğine (Leadbeater,1997, s.9) dair umutlar milletleri farklı model arayışlarına itmiştir.

Toplumun hiçbir ferdini dışlamadan kalkındıracak bir sistemin kurulmasından başka çare olmadığını savunan Polanyi de, çözümün ancak insanın doğasına uygun olması durumunda gerçekçi ve ahlaklı olacağını vurgulamaktaydı. Bu çerçevede insani olanın salt ekonomik olamayacağının, ekonominin ancak toplumsal olanın içinde bir unsur olması gerektiğinin altını çizen düşünür, ekonomik olanın ancak bazı sosyal erdemlerin ve karşılıklı dayanışmanın varlığında ilerletilebileceğini öne sürmektedir. Bu noktada Fransız sosyal bilimci Rosanvallon, Refah devletini kurtaracak ve daha iyi bir noktaya taşıyacak çözümün devlet müdahalesi ya da piyasa ikileminden sıyrılıp her toplumun kendi iç dinamikleri doğrultusunda farklı unsurların birleşiminden oluşacak bir sentez olduğunu işaret etmektedir (Rosanvallon, 2005).

Refah devletinin krizi ile başlayan ve günümüzde de devam etmekte olan ekonomik durgunluk dönemi devletlerin sosyal harcamalarını kısıtlamaya devam etmektedir. Artan ve dönüşen yapısıyla toplumların sosyal sorunları ise varlığını sürdürmektedir. Bu noktada, devlet dışı sosyal destek sağlayıcı kurumların ve daha da önemlisi toplumun potansiyelini açığa çıkarmanın politika tasarımı ve sosyal sorunların çözümünde etkili olması beklenmektedir. Devletin denetiminde sosyal politikaların yükümlülüğü toplumla paylaşılması, başta aile olmak üzere, gönüllü organizasyonların, dini kurumların ve yerel

yönetimlerin sürece aktif katılımını sağlayacak modeller geliştirilmesi gerekmektedir (Ersöz, 2003).

2.1.2. Kriz Sonrası: Küreselleşme, Neoliberal Dönem ve Dönüşen Yurttaşlık

Bu bölümün odak noktasını, refah devletinin geçirdiği krizin, yurttaşlık kavramı üzerinde nasıl bir etkisinin olduğu fikri oluşturmaktadır. Bu anlamda kriz sonrası dönemde refah devleti, kapitalizm ve sosyalizme üçüncü bir alternatif olması açısından değil, bir tür ulus devlet olması bağlamında yurttaşlığın onunla birlikte geçirdiği dönüşüm açısından değerlendirilecektir.

Dünyada mutlakiyetçiliğin büyük oranda çöküşü, parlamenter hakların ve siyasal katılımın aşamalı olarak gelişimine ek olarak, Marshall'ın yurttaşlık üzerine yaptığı çalışması bazı sosyal hak ve taleplerin vücut bulmuş hali olan refah devleti fikriyle ifade edilen daha geniş ve derin bir sosyal üyelik anlayışı üzerine kuramsal bir bakış açısı sağladığı için ses getirmiştir. Yurttaşlık analizi özellikle ekonomik durgunluk dönemlerinde refah devletinin karşılaştığı sorunlar gözönünde bulundurulduğunda kuramsal bir mesele haline gelmektedir (Turner, 2008, s. 137). Özellikle refah devletinin krizinden sonra medeni ve siyasi haklar tekrar şişirilirken, sosyal haklar baskılanmış ya da ötelenmiştir. Kriz sonrası genel olarak hükümetlere sahip olan Neoliberal politikaların uygulayıcıları Yeni Sağ ideolojiler, herkesin kendi sorununu çözmeye çalışmasının bir yurttaşlık erdemi olduğu söylemini geliştirmişlerdir. En tanınanları olması açısından Thatcherizm ya da Reaganizmde cisimleşen bu ideoloji, -bireysel girişime vurguyla- yurttaşların devletten beklentiye girmeden hayatını idame ettirmesini aktif yurttaşlık olarak nitelendirip sözde sorumlu yurttaşlığı överek teşvik etmişlerdir. Pek çok görüşe göre Yeni Sağ'ın bu alternatif yurttaşlık anlayışı, piyasanın rolünü önemli kılmak vasıtasıyla Marshall'ın ileri sürdüğü yurttaşlık ilkesine yönelik bir saldırı niteliği taşımaktadır (Kymlicka ve Norman, 2008, s.191).

Devletin vatandaşına tanıdığı sosyal haklar ile bireysel nitelikli ilişkiler de bireyin toplumsal konumunu belirlemekte etkili olabilmektedir. Bir toplumun vatandaşı olmanın, bireyin ekonomik yaşamı açısından ne anlama geldiği üç davranış ilkesinin ışığında incelenebilmektedir. Bunlar Polanyi tarafından piyasa ilişkilerini belirleyen "değişim" ilkesi,

devlet müdahalesinin boyutunu belirleyen "yeniden dağıtım ilkesi" ve bireysel ilişkileri belirleyen "karşılıklılık" ilkesi olarak açıklanmaktadır. Batı ülkelerinde ekonomik faaliyeti anlamak için değişim ve yeniden dağıtım ilkelerinin yönlendirdiği piyasa ve devlet kurumlarını mercek altına almak gerekirken, Türkiye'de karşılıklılık ilkesinin merkezi önem kazandığı görülmektedir. Karşılıklılık ilişkilerini, değişim ve yeniden dağıtım ilişkilerinden ayıran en önemli unsur, bu ilişkilerin tarafların sosyal konumlarından kaynaklanan ve yazılı kurallara dayanmayan sorumluluklar, güven ve dayanışma bağları içermeleridir. Birbiriyle etkileşim halinde bulunan insanlar arasında kurulan bu tür ilişkilerin tipik örneklerini, aile, hemşehrilik, komşuluk, dini ve etnik cemaat ilişkilerinde bulmak mümkündür (Buğra, 2000, s. 11)

Neoliberalizm –ya da genel olarak liberalizm- çoğulculuk anlayışı uyarınca hak olanı iyi olana önceleme ilkesi çerçevesinde dayanışma, iş birliği ve karşılıklılığı da içeren çoğu etik ve insani iyi kavrayışı kamusal alanın dışına atmış özel alanda bireyin keyfiyetine hapsetmiştir (Tosun, 2020). Bunu destekler mahiyette Fukuyama'da modern demokrasinin kötü tarafının; aşırı bireyciliği desteklemesi, özel yaşam ile bireyin fazlaca meşgul olmak durumunda bırakılması dolayısı ile kamu işleri ile meşgul olma noktasında isteksizliğin oluşması olduğunu vurgulamaktadır (Fukuyama, 1999). Bu noktada bireyin içinde yetiştiği, karakterinin büyük bir kısmının içinde oluştuğu bir toplumun ortak yararına önem veren, anlaşmazlıklar üzerine düşünmeye ve çözüm yolu aramaya yönelik sorumluluğu vatandaşlarla da paylaşan (Tosun, 2020) örgütlenme modelleri ve politikaların, bireylerin birbirlerine olan saygısına ve güvenine yönelik bir pekiştireç oluşturması beklenmektedir.

Sanayileşmenin ilk dönemlerinde ortaya çıkan kurumsal yaklaşımın bir uzantısı, sanayileşmiş ve kentleşmiş toplumlardaki işleyişin dışsallığı olarak bakıma ya da yardıma ihtiyaç duyan yaşlılar, okul öncesi çocuklar, engelliler ve çalışan anneler gibi gruplar sorun üreten gruplar olarak algılanmıştır (Koşar, 1986). O dönemden bugüne özellikle liberal görüşün takipçileri bu gruplara yönelik oluşturdukları sosyal politika ve hizmetleri bir yük olarak görme eğiliminde olmuşlardır. Fakat tarihte yaşanan birçok insani kriz, söz konusu uygulamaların tortusal nitelikten kurtulup toplumların daha geniş kesimlerine yayılmak durumunda olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak tüm deneyim ve arayışlar nihayetinde en etkili çözümlerin, kurumsal yapılanmalara paralel olarak toplumu oluşturan bireyleri de bilfiil eylemin bir parçası haline getirecek örgütlenme modellerinde olduğu anlaşılmıştır.

Bauman günümüz toplumunun belirsizlik, emniyetsizlik ve güvensizlik sorunların en

büyük kaynağının, bireysel özgürlüklerin alanının aşırı genişlemesi olduğunu iddia etmektedir. Bu durum eş zamanlı olarak, kamusal alan ile özel alan arasında köprü olan, bireysel ve toplumsal çıkarların eşgüdümünde sürekliliği sağlayacak, çıkarlar ile kamunun uyumunu yakalamaya imkân veren demokrasinin uygulama alanı "agora"nın anlamını yitirmesine de neden olmaktadır (Bauman, 2013). Tarım sonrası hatta daha da ilerletilirse sanayi sonrası toplumların önemli çıkmazlarından olan aşırı bireycilik kültürünün sorunlarından biri, bireyin toplumdan soyutlanmasıdır. Fukuyama'nın tezine göre günümüzde her toplum birbiriyle iletişim halinde olan insan gruplarından meydana gelmemektedir. Gerçek toplumları değerler, normlar ve üyelerinin ortak deneyimleri bir arada tutmakta ve bu ortak değerler ne kadar yoğun olursa toplum olma duygusu aynı ölçüde güçlü olmaktadır. Liberal sistemin sözde sınırsız özgürlük söylemlerini takiben bireyler eşleri, aileleri, mahalleleri, dini merkezleri vb. ile aralarındaki geleneksel bağdan azad olduklarında, bu kez kendi tercih ettikleri bağlarla, toplumsal bağlılığı yakalayabileceklerini düşünmüşlerdi. Fakat kısa sürede istedikleri gibi kurup bozdukları bu tür yakınlıkların onları yalnızlık ve yitiklik duygusuna sevk ettiğini ve insanlarla daha derin ve kalıcı ilişkiler kurma özlemine ittiğini tecrübe etmişlerdir (Fukuyama, 2009, s. 32). Zira insanın bireysel ve toplumsal varoluşu onun iki kanadını meydana getirmektedir. Ailesine, mahallesine, kentine, içinde yaşadığı topluma ait olması bireyin toplumsal kanadıdır. Bu anlamda insanın bireysel ve toplumsal var oluşunun dengelenmesi çok önemlidir (Cüceloğlu, 2016, s.42). Liberal sistemin desteklediği aşırı bireysellik sosyal bir varlık olarak yaratılan insanın doğasına aykırıdır ve tam da bu durum anomiyi doğurmaktadır.

Liberalizmin bireyciliğine karşıt cemaatçi yaklaşım ise, bireyin kimliğinin, hayat görüşünün, adalet anlayışının içinde yaşadığı toplumca şekillendirildiği sosyal bir varlık olduğunun ve bireyin kişisel kimliğini ancak toplumsal kimliğine ait bir keşif sonucunda oturtabileceğinin ve gömülü olduğu toplumsal bağlamdan koparılamayacağını iddia etmektedir. Bu aşırı bireyci liberalizm ve günümüz toplum yapısında, uygulamalarının yetersiz kaldığı cemaatçi yaklaşım ikileminden, sosyal sermaye teorisinden hareketle toplumların kendilerine özgü bir tür yurttaşlık ahlakı geliştirebilecekleri iddasıyla çıkış bulunabileceği ön görülmektedir. Sosyal sermayenin toplumsal gruplarda - Putnam'ın sosyal ağlar dediği ortamlarda - olgunlaştığını iddia ettiği erdemler, ne mevcut değer çoğulculuğunu, ortak bir gelenek ve ahlaki temel adına tehdit etmekte, ne de çok kültürlülük olgusu ile bağdaşmamaktadır. Aynı zamanda baskıcı ve tutucu olma handikapına düşmeden, liberal sistem içerisinde bu erdemlerin gelişebileceğini göstermekle cemaatçilerin şikayet

ettikleri toplumsal bağların çözülmesi problemine karşı mümkün olan bir alternatifi gündeme getirmektedir. Yani sosyal sermaye yaklaşımı hem cemaatçilik gibi nostaljik değil, hem de bireyciliği pohpohlayan liberal toplumlar içinde de mümkün ve pratiktir. Bu nedenle de farklı değer yargılarına ve dünya görüşlerine sahip grupları, ortak gelenek, kültür, tarih ve etnik kimlik adına tehdit etmemektedir (Kılınç, 2010).

Polanyi'nin modern antropolojinin en önemli bulgusu olarak nitelendirdiği, bireyin temel dürtülerinin hiçbirinin ekonomik kökeni olmadığı, kişi sadece bireysel çıkarlarıyla ilgili maddi bir kazanım motivasyonu ile değil; insanlar arasındaki duruşunu ve sosyal varlığını koruma motivasyonuyla hareket eder fikri, karşılıklılık ilişkilerini de kapsayan bir nitelik arz etmektedir. İnsanın maddi yaşamında yakın çevresinden destek araması kadar, piyasa ve devletin ötesinde sivil toplumun yeniden dağıtım süreçlerini etkilemesi de doğal durumlardır. Burada gözetilmesi gereken önemli nokta, bireyin yaşamını etkileyen sosyal ilişkilerinin sadece bağ kuran ilişkiler olmasından öte bireyin özgürce seçebildiği köprü kuran ilişkilerden de oluşmasıdır. Polanyi Büyük Dönüşümde;

"Yerleşmiş bir toplumda, gerektiğinde sürüden ayrılma hakkını da kurumsal olarak korumak gerekli… Birey sosyal yaşamın bazı alanlarında güç sahibi birimlerden korkmadan vicdanının sesini dinlemekte özgür olmalı… Karşı çıkana çekilebileceği bir köşe, bir yaşam alanı bırakan bir 'ikinci en iyi seçimi' sağlanabilmeli" diyerek tüm bu ilişkileri faydaya dönüştürme çabasının yanında bireyi bu kez de başka yapılara esir etme handikapına düşmeden bunu yapmak gerektiğinin altını çizmektedir (Polanyi, 2017, s. 31-32).

2.1.3. Sosyal Sermayenin Bir Yurttaş Olarak Bireyin Toplumsal Yaşamı Üzerindeki Etkisi

Bu bölümün odağı sosyal sermaye yaklaşımının bireyin toplumsal yaşamına ve yaşam kalitesine etkisini; gündelik yaşam, sosyal ağlara katılım ve bir adım ötesi olarak nitelendirilebilecek aktif yurttaşlık parametreleri ışığında incelemektir.

Birey merkezli yaşam kalitesi yaklaşımı Maslow'un gereksinimler kademelemesi kuramı doğrultusunda ele alınabilmektedir. Bireylerin yaşamlarını sürdürmelerinin ve sosyal

bir varlık olarak işlevlerini yerine getirmelerinin beş kademeli bir sistematikte incelendiği kuramda, fizyolojik ihtiyaç ve güven gereksinimi temsil eden ilk basamakları takiben sevilmek ve aidiyet, saygı görmek ve kendini gerçekleştirme basamakları bulunmaktadır. Onurlu bir yaşam hakkı sadece alt kademedeki gereksinimleri değil üst kademeleri de içermekte ve daha çok bu kademelerdeki ihtiyaçlar karşılandığı oranda kişilerin yaşam kalitesi yükselmektedir. Kent merkezli yaşam kalitesi kavramına göre ise bireylerin içinde yaşadığı yapılı çevrenin nitelikleri üzerinde durulmaktadır. Kentte yaşayan kişinin yaşam kalitesi, yer duygusu ya da içinde yaşanılan mekânın kimlikliliği, kolektif yapılara ve anılara sahip olması ve tarihsel sürekliliği ile ortaya çıkmaktadır. Bunların tamamı bir mekanı paylaşan bireylerin ulaştıkları refah düzeylerini (bu anlamda yaşam kalitelerini) ölçümleyecek göstergeler sistemini oluşturmakta kullanılabilmektedir (Tekeli, 2010, s. 12) Bireysel düzeyde topluma katılım, sosyal entegrasyonun bir yönü, yani bir dizi sosyal bağ ya da dernek bağı ile bireyi topluma entegre etmenin bir yolu olarak anomiden kaçınmanın, toplumsal düzeyde ise sosyal içermenin bir yöntemi olması dolayısıyla sosyal dışlanmadan kaçınmanın bir yolu olabilmektedir. Birçok birey, önemli gördükleri bir hevesi takip etmek adına (bir spor veya sanat dalı) ya da topluma katkıda bulunmak, belki de çevrelerindeki dünyayı iyileştirmek istediklerini hissettikleri için (bir hayır kurumuna ya da sosyal bir harekete katılarak) kendilerini gerçekleştirmek istemektedirler (Wallace & Pichler, 2009).

Günümüzde genellikle kullanılan refah göstergelerinin kökeninde büyük ölçüde bireysel tüketime dayandırılmış bir anlayış bulunmaktadır. Oysa Amartya Sen'in bakış açısından refah ve yaşam kalitesi, insanın kapasitesine dayandırılmaktadır. Sen, insanın iyi olma halini, bireyin değerli eylemleri gerçekleştirebilme ve ötekiler için de değerli bir duruma ulaşma kapasitesine sahip olma biçiminde tanımlamaktadır (Sen, 2004, s.108). Araştırmalar topluma katılımın daha iyi bir yaşam kalitesine yol açacağını desteklemektedir (Putnam 1993a, 1993b; Fukuyama,1999; Wallace & Pichler, 2009 vb.). Putnam daha fazla katılım yoluyla daha yüksek refah ve demokrasi seviyelerine ulaşılabileceğini, sağlık ve eğitimin iyileştirilebileceğini belirtmektedir (Durlauf, 2002). Günümüzde, iyi insan olmak ile iyi vatandaş olmak arasındaki Aristocu ilişkinin giderek daha sorunlu bir hale geldiğini iddia eden Kadıoğlu, bir ülkenin vatandaşı olmanın, modern dönemlerden çok daha öncelerde de insani sorumluluklar üstlenmekle bağlantılı olduğunu şöyle kaydetmektedir (Kadıoğlu, 2008, s.11);

“Antik Yunan'da yurttaşlık erdemli olmakla bağlantılı bir durumdu. Yurttaş olmak, topluma karşı üstlenilen sorumluluklara işaret ediyordu ve bu sorumlulukları idrak edememiş olanlara idiot deniliyordu.”

Sen’in iyi olma hali tanımlamasına paralel biçimde, aktif yurttaşlık da yurttaşlık haklarını ve sorumluluklarını içeren şemsiye bir kavram olmakla birlikte, bireyleri gerek kendi yerel topluluklarına gerekse ülke çapındaki faaliyetlere katılarak demokrasiye dahil olmaya ve çevrelerindeki dünyayla daha fazla meşgul olmaya teşvik etmektedir (https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/active-citizenship). Bu çalışma açısından aktif yurttaşlık kavramı, siyasi aktivizmle ilgili değil, toplumdaki önemli varlıkları ve hizmetleri korumak, sosyal sermaye oluşturmak ve sosyal uyumu teşvik etmekle ilgilidir. Bir sivil taahhüt olarak (Kenny vd., 2015), yurttaşlar içinde yaşadıkları toplumu korumak, geliştirmek ve iyileştirmek için aktif olarak birlikte çalışırlar. Bu doğrultuda, aktif yurttaşlığın merkezinde, paylaşılan değerler, topluma ait olmak, başkalarına yardım etme sorumluluğunu kabul etmek ve kendimizden daha az şanslı olanların yaşam kalitesini iyileştirmeye katkıda sağlamaktan mutlu olmak bulunmaktadır.

Sennet’a göre, yer bir coğrafya fakat aynı zamanda politik bir mekân, cemaat de yerin toplumsal ve kişisel boyutlarının toplamı şeklinde tanımlanabilmektedir. Ona göre bir yer, orada yaşayan insanların “biz” zamirini kullanmaya başlamasıyla bir cemaat, bir semt haline gelmektedir. Belirli bir bağlılık duygusu olan insan grubu ortak inanç ve değerleri somut ve gündelik pratiğe dökmeye başladığında bir cemaat haline gelmektedir. Sennet’a göre Rousseau, politikanın işleyişinin gündelik hayatın bu ritüelleri üzerine kurulu olduğunu fark eden, politikanın bu ortak “biz” duygusuna dayanması gerektiğini anlayan ilk modern yazardır (Sennet, 2008, s. 145).

Gündelik yaşamın tanımı ister dar ister geniş tutulsun, bir toplumsal sistemin işlerliği, gündelik yaşamın sürekli olarak kendisini tekrarına bağlıdır. Bir toplumda gündelik yaşamı içerdiği ilişkiler ve etkileşimler yeniden üretilemiyorsa o toplum bir çeşit kriz içine girmiş denilebilmektedir. Bu açıdan bir toplumun sürdürülebilirliğinin sağlanmasında gündelik yaşamın ve onun içinde gelişen etkileşimlerin incelenmesi özel bir önem kazanmaktadır (Tekeli, 2010, s. 16). Bauman için de toplumsal yaşamın ve sosyal sermayenin önemli bir unsuru olan güven, devlet tarafından gün geçtikçe, aşırı yükü ve hantallaşan yapısı dolayısıyla karşılanamaz olmuştur ve bunun sonucunda güvenli bir yaşam biçiminin başka

yollardan aranması ihtiyacı giderek artmaktadır. Bauman'ın deyişiyle (Bauman, 2016, s.119- 120):

"İyi toplum çoğumuzun düşünmeye zahmet etmediği ya da böyle bir düşüncenin zaman kaybı olacağı sonucuna vardığı bir kavramdır… Acımasızca bireyselleşen ve özelleşen dünyada insan yaşamının diğer yönleri gibi, emniyet de "kendin yap" tarzı bir iş olmalıdır. Güvenliğin gerekli koşulu olarak görülen "yerinde müdafaa" bir mahalle meselesi, bir 'cemaat işi' olmalıdır. Devletin başarısız olduğu yerde belki de cemaat, yerel cemaat, fiziksel olarak elle tutulur, 'etkili' cemaat, koca dünyanın yok etmek için plan yaptığı 'güvende olma' duygusunu sağlayacaktır."

Putnam'ın hangi vesileyle olursa olsun önemli gördüğü yüz yüze etkileşim fikrini benimseyen Berry ve arkadaşları, mahalle sakinlerinin kendi sorunları için girişimde bulunmalarıyla, farklı çıkar gruplarının onlar için girişimde bulunmalarının sosyal sermayenin üretilmesi bakımında farklı sonuçlara yol açacağını vurgulamaktadır. Mahalle sakinleri kendi sorunlarına kendileri çözüm aradıklarında aralarındaki aynı mekanı paylaşmaktan kaynaklanan bağın güçlenmesi, bu sayede birbirleriyle daha kolay uzlaşmaları ihtimali artacaktır (Berry vd. 1993'den aktaran Akdoğan, 2002).

Resme daha uzaktan bakıldığındaysa, sosyal girişim projelerinin sivil aktörler tarafından yürütülmesi, toplumun sosyal sermayesinin dolayısıyla bütüncül (kamusal ve sivil) sosyal politikaların da güçlü olduğunun bir işaretidir. Genellikle sosyal sorumluluk bilincinde olan, kapasite, bilgi ve becerileri ile güçlü bir insan sermayesine sahip olan gönüllüler, sosyal ilgi, ilişki, empati ve etkileşimleriyle daha kolay sosyal sermaye oluşturabilme potansiyeline sahip olacaktır (Meyerson, 2000). Tam bu noktada, sosyal sermayenin hem devletin işlevlerini yerine getirmesinde ona yardımcı olacak bir araç, hem toplumu bir arada tutan bir sosyal yapıştırıcı, hem de yoksullukla mücadele programlarında kullanılan yeni bir strateji olduğu düşünüldüğünde (Uğuz, 2011) sosyal sermaye sayesinde oluşan güven ortamının sağladığı psiko-sosyal avantajlarla ve daha büyük katılımlarla toplumsal refah düzeyi istikrarlı bir şekilde artırılabilecektir. Aksi durumda ise, toplumsal düzen için güven, norm ve değerlerin olmazsa olmaz unsurlar olduğunun altını çizen Fukuyama'ya göre, bireysel seçim özgürlüklerini artırmak adına sürekli normları ve değerleri göz ardı eden toplumlar; gittikçe düzensiz, güvensiz, soyutlanmış ve ortak amaçları ya da sorumlulukları yerine getirmeyen bireylerden müteşekkil, suç oranlarının arttığı, ailelerin parçalandığı, çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirmeyen ebeveynlerin,

birbirini kollamayan komşuların ve sosyal hayattan uzaklaşan sağlıksız insanların arttığı bir yapıya dönüşmeye mahkum olacaktır (Fukuyama, 2009, s. 32).

2.1.4. Refah Devletinin Yeniden Yapılandırılmasında Bir Alternatif Olarak Sosyal Sermaye

Tarım toplumundan endüstri toplumuna geçişte yaşanan değişimin sosyal yaşantıda ortaya çıkardığı sancılı dönüşüm ve normlarda yaşanan değişimin ortaya çıkardığı yeni sorunlar, sosyolojinin belki de temel çıkış noktası olarak nitelendirilebilecek Tönnies'in Cemaat ve Cemiyet (topluluk ve toplum) kavramları arasındaki farkı doğurmuştur. Cemaatteki destekleyici ve karşılıklı toplumsal ilişkilerin, sosyal bağlantı ve normların yerini cemiyette yasalar, resmi kurallar ve bürokrasi almıştır. Özellikle 19. yüzyıldaki gelişmelerin etkisiyle, hızlı seyreden sosyo-kültürel dönüşümün, toplumların yapısı ve toplumsal ilişkileri yönlendiren kritik değerler üzerinde negatif tesirleri olmuştur. Hantallaşan bürokratik yapılarının da etkisiyle, devletlerin toplumsal düzeni bozabilen sosyal değişimlere yönelik gecikmiş farkındalıkları, bu kapsamdaki sosyal politikaların etkinliğini de azaltmaktadır. Oysaki çevrelerindeki negatif toplumsal farklılaşmaları ilk elden gözlemleyebilecek, sosyal sorumluluk duygusu güçlü olan birey ve kuruluşlar her zaman var olagelmiştir (Seyyar, 2009). Sosyo-ekonomik ve kültürel bağlamda yerel kalkınmaya katkı sağlayabilen kişi ve kuruluşların, sosyal hayata müdahale etmelerini çerçeveye oturtup kontrol etmenin ötesine geçen ve sadece sınırlayan yapılar, toplumların potansiyel gücünü tahrip edebilmektedir. Böyle bir sistem bireysel ve toplumsal sorumluluk bilincinin erimesi ya da kaybolmasını getirmekte, tüm sorunların çözümünün devletin kurumlarından beklenmesi ve devletin buna hızla cevap verememesi toplumsal sorunların daha da kronikleşmesi döngüsünü doğurmaktadır. Marx'ın bazı sosyal politika uygulamalarının dayanışmayı kırması dolayısıyla kapitalizme bir nevi koltuk değneği olduğu argümanına paralel olarak Habermas da devletin aşırı müdahaleci refah devleti uygulamalarının sivil toplumu sömürgeleştirdiğini, doğal dayanışma normlarının altını oyduğunu iddia etmektedir (Rothstein, 2003).

Samuel Huntington Demokrasinin Krizi isimli kitabında 1960'lardan sonra sağlık, eğitim ve sosyal yardımlar için yapılan harcamalardaki karşılanamaz artışın, ülkeleri

yalnızca mali krize değil, yönetilebilirlik krizine de sokan bir 'Refah Sapması' na neden olduğunu belirtmektedir. Günümüzde halen özellikle ekonomik durgunluk dönemlerinde bu durumun tekrarlanabildiğini hatırlatan yazar, bu durumu aşmanın, hükümetlerin insanları yüksek beklentilere sevk etmesi yerine iç mekanizmaları geliştirmesi ve desteklemesi ile mümkün olabileceğini ileri sürmektedir. (Hirshman, 2013, s. 134)

'Amerikan Yoksulluğunun Paradoksları' isimli makalesinde Glazer, endüstri toplumunun zayiatlarına karşın geliştirilen ve çoğunlukla bireysel bir odağa sahip sosyal politikaların, varlığından ziyade genişliğinden endişelenmek gerektiğine işaret etmektedir. Amerika'dan çok daha yoksul olan ve çok sınırlı kamu refahı programları bulunan ülkelerin geleneksel güçlü ailesel ve toplumsal bağlılıklarını muhafaza ederek daha fazla şeyin üstesinden gelebildiğini iddia etmektedir (Husock, 2011). Çok çeşitli refah programlarının var olduğu ülkelerde yaşayan bireyler aralarında her seviyeden sosyal bağlar kuran ya da ciddi yardım faaliyetleri gerçekleştiren organizasyonlara katılmak yerine, ödedikleri vergi miktarlarına atıfta bulunarak vicdanlarını tatmin edip gerek maddi gerek sosyal destek gereksinimi duyan akraba, komşu veya ülkedaşlarını refah devletinin ilgili programlarına havale etmeyi tercih edebilecektir. Bu perspektifi destekleyen sosyolog Alan Wolfe, İskandinav tipi refah rejimlerinin aile, topluluk bağlarını ve sosyal bağları küçültmekte olduğunu ileri sürmekte, insani ve ahlaki toplumsal sorumlulukların devletin kurumlarına havale edilmesi durumunda, uzak ya da yakın sosyal bağların zayıflamasının ya da toplumsal bütünleşmenin altının oyulmasının kaçınılmaz olacağını iddia etmektedir. Vatandaşlarının beşikten mezara korunduğu ülkelerde bazı refah programları karşılıklılık normlarının ve sivil katılımın katkısı üzerine dışlama etkisi yapması beklenmektedir (Wolfe 1992'den aktaran Kumlin ve Rothstein, 2005) Kumlin ve Rothstein araştırmalarında, bu dışlama etkisi hipotezini ne tam olarak reddeden ne de tam olarak destekleyen bulgular sunulmaktadır. Elde ettikleri sonuca göre Wolf'un iddia ettiğinin aksine çoğu uluslararası raporda (BM İnsani Gelişmişlik Raporu, OECD Daha İyi Yaşam Endeksi vb.) İskandinav ülkelerinde sosyal güven ve toplumsal hoşgörü seviyesi yüksek, yolsuzluk oranları ise düşük çıkmakta bu da sosyal sermaye düzeyinin yüksek olması sonucunu vermektedir. Araştırmaları sonucunda yazarlar, oluşan sosyal sermaye düzeyinin refah devletinin büyüklüğünden ziyade içerdiği refah programlarının tasarlanış biçiminden (tipinden) etkilendiğini, devletlerin sosyal sermayeyi artıracak uygulamaları geliştirerek katkı sağlayabileceğini iddia etmektedirler (Kumlin ve Rothstein, 2005).

‘The Limits of Social Policy’ de geniş refah politikalarının insanlara dayanışma ve mutluluk hazzı veren irili ufaklı pek çok sosyal pratiği erittiğini iddia eden Glazer, her bir yeni sosyal politika mekanizmasının, bazı geleneksel düzenlemelerin yerine gerekenden çok geçtiğini; aile, etnik grup ve mahalle grubu, gönüllü dernekler vb. geleneksel faillerin konumunu zayıflattığını belirtmektedir. Bireyleri, toplumsal ağlarda çözülebilecek ihtiyaçlar için dahi hükümete dayanmaya teşvik eden bu tutum, ister istemez refah sistemlerinin mali krizini getirmektedir. Toplumsal sorunlarımızın çözümünün önemli bir bölümünün geleneksel uygulamalarda ve geleneksel kısıtlamalarda yattığına giderek daha fazla inandığını belirten yazar, bu iki refah mekanizmasının daha çok bir arada var olabileceği ve birbirini tamamlayabileceği bir ara yol olarak gönüllülük ve yerelleşmeyi içeren bütünleşik sosyal politika uygulamaları önermektedir (Hirschman, 2013, s. 49) Gerek dezavantajlı gruplar gerekse tüm toplum kesimleri için daha spesifik ihtiyaçları karşılamaya çalışmak adına kamusal sorumluluk refah devletiini içermeli fakat onunla sınırlı olmamalıdır. Bunun yerine, kamu sorumluluğu bir dizi sosyal kurum ve ilişkileri de kapsamalıdır (Ostrander, 1989, s. 35). Tocqueville’ın (1986) “Birleşme Sanatı” olarak nitelendirdiği toplumsal güven ve kuvvetli sosyal ağların varlığında oluşacak bir yapılanmanın önemi doğrultusunda, iki kutuplu refah sunumunun katı yapısından ve aşırı bürokrasiden uzaklaşıp, sosyalizasyonu ve yerelleşip yakınlaşmayı pekiştirmek adına bir itici güç olacak sivil katılım cazip bir ara yol olarak öne çıkmaktadır.

Granovetter, Polanyi’nin yerleşiklik metaforundan hareketle ekonomik sosyolojinin temel sorunsallarından birinin, bireyin toplumla ilişkisindeki tutum ve davranışlarının sadece maddeci çıkarlara indirgenmesi olduğunu (homo economicus da nitelendirildiği gibi), bireyin ekonomik eyleminin de sosyal temellere dayandığını ve sosyal ilişkilerin gerek piyasa gerekse devletin farklı kurumlarında gerçekleştirilen işlemler üzerinde yadsınamaz katkısı olabileceğini iddia etmektedir (Granovetter, 1985). Bu noktada çalışmamız açısından kayda değer görülen kolektif sosyal sermaye yaklaşımı da siyasal sistemle toplumsal örgütler arasındaki dikey ilişkilerden ziyade, bireyler arasındaki yatay ilişkileri odağa almaktadır (Akdoğan, 2002). Bir toplumda, yükümlülüklerin üstesinden gelmeye destek olan güvenilirliğin genel seviyesinin yanında, hükümetlerin refah kurumları aracılığıyla sağladığı refahın bireyin ihtiyacı olan yardımı azaltma derecesi, yardım etme ya da yardım isteme davranışının kültürel farklılıkları ve sosyal iletişim ağlarının kapalılık derecesi, sosyal sermayeden doğabilecek kolektif faydaya olan ihtiyacı şekillendiren şartlardır (Coleman 1994’ten aktaran Field, 2006).

Putnam'ın çalışmasını 47 ülke üzerinden araştıran Norris "Benim sosyal sermayem olamaz ama toplumun sosyal sermayesi olabilir" iddiasında bulunarak, sosyal sermayenin toplumsal boyutunun daha önemli olduğuna dikkat çekmek istemiştir (Norris, 2000). Sosyal sermayeyi, sosyal yapısal kaynakların oluşturduğu, birey için bir sermaye değeri olarak gören Coleman'a göre ise, pratikte bu kaynakların kullanımına gereksinim duyulup duyulmayacağının belirlenmesinde, sahip olunan yükümlülüklerin gerçek büyüklüğü ve sosyal çevrenin güvenilirlik düzeyi olmak üzere iki önemli etkenin rolü vardır. Bunlar konjonktüre veya sosyal yapılardaki değişimlere göre şekillenebilmektedir (Field, 2006, s.35).

Gerek devletin bireyi gerekse de bireyin devleti kontrolünün anlamı, güven ortamını oluşturmak adına olmasındadır. Güvene dayalı ilişkiler artttıkça kontrol azalacak sistem daha dengeli hale gelecektir. Güvene dayalı karşılıklı ağ-bağların oluşması devletin katkısı ve toplumun yeterli düzeyde sosyal sermaye kaynağına sahip olmasına bağlı olmaktadır. Sosyal sermayenin bu açıdan bireylerin bir araya gelerek yönetime katılmasına katkı sağladığı vurgulanmaktadır (Akkaş ve Tekir, 2013 s. 157). Bu noktada dikkat edilmesi gereken diğer bir husus ise, sosyal sermayenin, karşılıklılık normları üzerine kurulmuş gönüllü birliklere katılan insanlar tarafından üretilmesi dolayısıyla, büyük refah devleti programlarının varlığının, bu tür gönüllü karşılıklılığın yaratılmasını zorlaştırabilmesidir (Boli, 1991'den aktaran Kumlin ve Rothstein, 2005). Bir toplumsal ağda bir araya gelen bireylerin ihtiyaçlarına çözüm bulmak adına siyasal sisteme isteklerini bildirebilmeleri ve karar alma mercilerini etkileyebilmeleri için, refah devletine yönelik düzenlemelerin; yerel yönetim, gönüllü kuruluşlar, özel sektör vb. yapıları daha çok içerecek biçimde yeniden yapılandırılması gerekmektedir.

Toplumsal düzende farklı birçok sosyal grubun uyum içinde yaşamalarına ve sosyo-ekonomik dengesizliklerin giderilmesine yönelik sosyal politikaların hayata geçirilmesinin, sadece devlete ait bir görev olarak görülmesi, devletin bazı durumlarda sosyal sorunlara karşı objektif tavır alamaması, bazen kaynakların yetersiz kalması, bazen de bürokrasi kaynaklı hızlı ve kalıcı sosyal politika mekanizmaları üretememesi sorununu da birlikte getirecektir. Bu açıdan direk sosyal yaşamı hedef alan yasal düzenlemelerin etkinliğinin, halkın katılımı ve desteği olmaksızın sınırlı kalacağı, daha katılımcı ve demokratik sistemlerde, sosyal girişimci ve gönüllülerin toplumsal sorunların çözümünde önemli roller üstlenebileceği göz ardı edilmemelidir. Sivil sosyal politika aktörleri olarak nitelendirilebilinecek aktif

vatandaşlar, bir dinamik güç olarak belirli projeler kapsamında kalkınma ve refahı temin etmede devlete destek olabilecektir. (Seyyar, 2008)

Özellikle kalkınma perspektifinden bakıldığında Putnam'ın da vurguladığı gibi sosyal sermaye, etkili kamu politikasının kendisi olmaktan çok kısmen onun bir önkoşulu, kısmen de neticesi olmaktadır (Fine, 2011, s.153). Türkiye'de de kalkınma planlarının kapsamına alınan sosyal sermaye, Dokuzuncu Kalkınma Planı "Yerel Dinamiklere ve İçsel Potansiyele Dayalı Gelişmenin Sağlanması" bölümü 664 ve 665. maddelerinde aşağıdaki şekilde yer almaktadır (Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2006, s.92);

- Özellikle az gelişmiş bölgelerde yerel düzeyde uzmanlaşmayı destekleyecek şekilde beşeri kaynaklar ve sosyal sermaye geliştirilecek; bölgesel potansiyelleri ve işgücü piyasası özelliklerini dikkate alan işgücü eğitim programları uygulanacaktır.

- Yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı kalkınma anlayışı içinde; kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör, üniversiteler ve STK'ların iş birliğiyle girişimciliği geliştirmeye yönelik özel eğitim programları desteklenecektir.

2.2. Sosyal Sermaye

2.2.1. Tanım

2.2.1.1. Sosyal Sermaye Tanım – Tarihçe

Sosyal sermaye terimini genel kabule göre ilk kullanan Hanifan, ilgili makalesinde sosyal sermayeyi insanların günlük hayatında önemli yer tutan güven, arkadaşlık, sempati ve bir sosyal grubu oluşturan birey ve aileler arasındaki sosyal ilişkiler şeklinde açıklamıştır (Woolcock & Narayan, 2000).

Sosyal Sermaye en genel tanımıyla bazı şartlar altında faydaya dönüştürülebilen, toplumsal bağlardan oluşan sosyal aktörlerin ve grupların potansiyel kaynaklarının birlikteliğidir (Bourdieu, 1986). İçinde geçen "sosyal", kavramın ilişkisel olduğunu ve

insanlar arasındaki etkileşimlerden türediğini göstermektedir. ‘Sermaye" terimiyle anlatmak istenen ise, bir varlık olarak anlaşılması gereken bir şeyle uğraştığımızı, ancak bunun ilk etapta maddi olmayan fakat belirli koşullar altında yarara hatta maddi bir karşılığa dönüştürülebilecek bir şey olduğunu belirtmek içindir.

Coleman’ın ortaya koyduğu tanıma göre birey için ağlara dahil olmanın avantajlarının öne çıktığı rasyonel davranış perspektifinden sosyal sermaye, beklenen getirilerle sosyal ilişkilere yatırım yapmaktır (Coleman, 1998). Network teorisyenlerine göre ise her ne kadar Homo Economicus’un rasyonel tercihinin sonucu bir durum olsa da ve bireysel faydaya dayalı bir noktadan türediği için bireysel bir getiri gibi görünse de kolektif sonuçlar ortaya çıkarması açısından sosyal sermaye kolektif bir değerdir.

Kavramı kolektif fayda noktasından ele alan başka bir tanımlamaya göre ise sosyal sermaye, bireyler arasında kurulan ilişki biçimleri ve iş birlikleri sonucunda elde edilen faydadır. Elde edilen fayda birey ve yakın çevresine etki ederken dolaylı olarak toplumsal faydaya dönüşebilmektedir. Sosyal sermayenin bireyler arası ilişkilerden doğan güven, ağbağ, karşılıklılık ve işbirliği gibi özellikleri toplumsal fırsat oluşturmakta ve geleceğe aktarılmasını kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla sosyal sermaye düzeyindeki artış aynı zamanda refah düzeyindeki artışa işaret edebilmektedir (Öztopçu, 2017 s.13).

Sosyal sermayenin bireylerin yaşamında birçok farklı açıdan katkı sağladığına dair geniş bir literatür bulunmaktadır. Litaratürdeki araştırmaların bu çalışma kapsamında taranabilen kısmında da özetle sonuçlar bizi sosyal sermaye ve eğitimi ilerletebilme, ekonomik refah sağlama, psikolojik ve fiziksel iyi olma hali demokratik haklarını yeterince kullanabilme ve hatta suç eğilimlerinde azalmaya kadar çok geniş yelpazede katkıların varlığına ulaştırmaktadır. Yapılan her çalışmanın sosyal sermayenin bu bahsi geçen noktalardan herhangi birinin ya da birkaçının üzerindeki ancak kısmi bir etkisini belgeleyebilmekte olduğu yadsınamaz fakat bu durum katkının önemini de bertaraf etmemektedir. Nitekim Coleman’ın savunusuna göre sosyal sermaye işlevi ile tarif edilir. Tekil bir varlık değil, ortak özellikleri olan farklı varlıkların bir türüdür ve bu varlıklar sosyal yapının bazı öğelerinden oluşur ve o yapının içinde yaşayan aktörlerin eylemlerini kolaylaştırır (Harriss & Renzio, 1997).

Tsai ve Ghosal’a (1998) göre sosyal sermaye, kişisel bağlarda yerleşik olan ve toplumun sosyal örgütlenmesi içerisindeki bireylerin ya da grupların gelişimi ve kalkınması için kullanışlı olabilecek ilişkisel kaynaklardır. Tüm bu kavramlaştırmalardan hareketle, bu

tez kapsamında sosyal sermayeyi sosyal ağlar içinde gelişen etkileşimlerin potansiyel kapasitesi olarak tanımlamak uygun bulunmaktadır.

Tanımlardan yola çıkılarak, sosyal sermayenin dört özelliği tespit edilebilmektedir. İlk olarak sosyal sermaye; güven, karşılıklılık, ortak değerler ve kurumlara dayalı sosyal bir olgudur. İkincisi sosyal sermaye gruplar bünyesinde veya gruplar arasında iş birliğini ilerleten ortak eylem için altyapı oluşturan ve fayda sağlayan ağlar için kapasite artırmaktadır. Üçüncüsü öğrenmenin kolektif süreçlerini iyileştirmekte, bölgesel düzeyde rekabet ve yenilikçilik için bilgi üretimi, dağıtımı ve transferi adına önemli bir rol üstlenmektedir. Dördüncüsü ise bölgesel inovasyon stratejileri ve sosyal politikaları teşvik eden değer temelli ağları güçlendirmektedir (Altan, 2007).

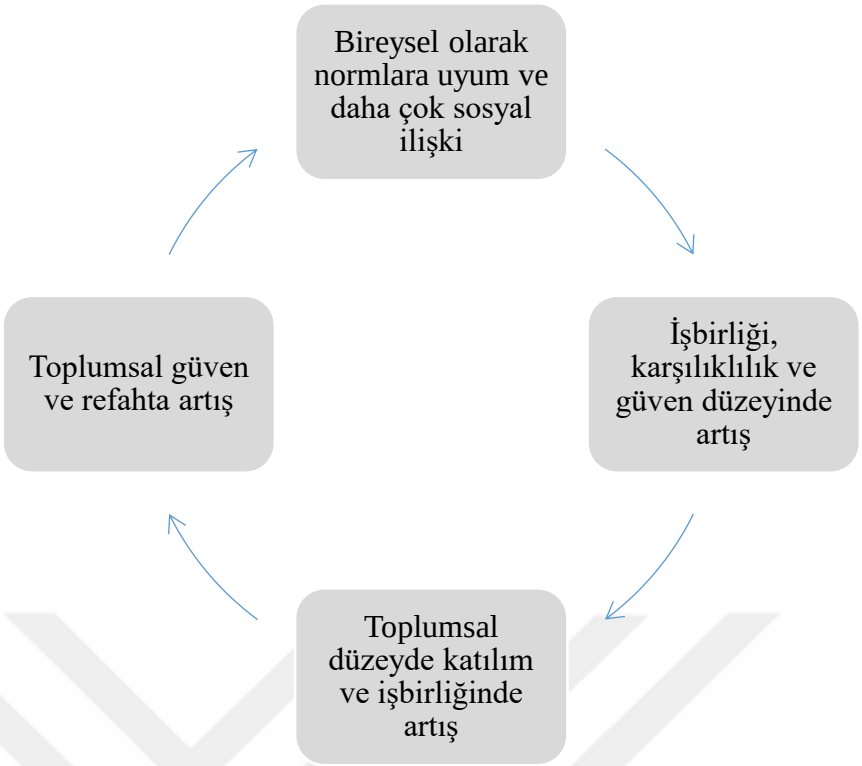
Literatürdeki ilgili araştırmalarda (Putnam 1993a, 1993b; Woolcock 1998; Bjørnskov 2003; Uslaner 2003; Christonofou 2013) sosyal sermayeyi oluşturan unsurların yanı sıra onun kaynağı ve belirleyicisi olan; toplumların tarihi birikimi ve kültürel yapısı, sosyal yapının içindeki hiyerarşik ilişkilerin oranı, eğitim düzeyi, aile yapısı, sivil toplumun etkinliği ve gelir dağılımı adaletinin durumu gibi öğelerin de, bir toplumun sosyal sermaye düzeyi üzerinde etkisi olduğu bulguları elde edilmiştir.

Şüphesiz Bourdieu sosyal sermayenin metafordan kavrama dönüşmesi sürecindeki önemli figürlerden biridir. Fakat Bourdieu'nun sosyal sermaye üzerine düşüncelerini anlamak için, onun temel probleminin sosyal hiyerarşi olduğunu gözden kaçırmamak gerekmektedir. Onun sosyal sermaye anlayışında kolektif değerlere çok az yer vardır, sosyal bağlantılar bireylerin çıkarlarını korumak için geliştirilmiştir ve bu açıdan örgütlü yaşam sadece hedefe ulaşmak adına bir araçtır (Field, 2006). Bu açıdan baskın sınıftaki bireylerin, çeşitli sermayeleri (ekonomik, kültürel ve sembolik) elinde tutan avantajlı grubu desteklediklerı ve yeniden ürettikleri bir süreci temsil etmektedir. Bu açıdan sosyal sermaye bir avantajlı sınıf malı olarak değerlendirilmektedir. Coleman'ın tanımında ise sosyal sermayenin, bireylere özgül eylemlerinde yardımcı olan tüm sosyo yapısal kaynaklardan oluştuğu açıklanırken onun bir kamu malı olduğu vurgulanmaktadır. Bu kolektif değer ve özellikler, grubun hangi üyelerinin bu kaynakları geliştirdiği, koruduğu veya katkıda bulunduğuna bakılmaksızın herhangi bir sosyal grubun tüm üyelerine açık halde bulunmaktadır. Çünkü sosyal sermaye bir kamu malıdır ve bu nedenle normlar, güven, yaptırımlar ve diğer yapısal özellikler sosyal sermayenin korunmasında önemli hale gelmektedir (Lin, 1999). Bu şekilde konuya kolektif perspektiften yaklaşanların görüşleri

sosyal bağlılık yaklaşımı veya toplulukçu yaklaşımlar olarak adlandırılmaktadır. Bu perspektiften toplumda kolektif değerlerin ortaya çıkarılması, yönlendirilmesi ve sürdürülmesinde sosyal ağların, güvenin ve normların önemli katkısı üzerinde yoğunlaşılmaktadır (Uğuz, 2010, s. 52).

Grootaert ve Bastelaer, Dünya Bankası için yaptıkları araştırmalarında sosyal sermayeyi "Bireyler arasında bağlantı kuran, kurumlar, ilişkiler, değerler ve tutumların sosyo ekonomik gelişmeye yaptığı katkılar" şeklinde tanımlamaktadır (Grootaert & Bastelaer, 2001). Bu açıdan sosyal sermaye, toplumsal varlıkların maddi olmayan varlıklarla ifadesidir ve sermaye türleri arasında en soyut olanıdır. Sosyal sermayeyi oluşturan unsurlar kendilerinden çok bunların kullanımı sonucu oluşan eylem ve davranışlardan meydana gelen çıktıları dolayısıyla önemli hale gelmektedir. Faydalanıcıları ise uzun dönemde toplumsal performansa katkı sağlama noktasında etkin hale gelmektedirler (Altay, 2007). Sosyal sermayeyi insanlar arasındaki karşılıklılığa dayalı bireysel ve grup iş birliği yoluyla oluşturulan norm ve organizasyonlara dayalı toplumsal olmak üzere ikili bir kategorizasyona tabi tutan Durston, kolektif bir perspektiften incelediği sosyal sermayenin kamu malları üretmek, işlem maliyetlerini düşürmek ve sağlam organizasyonlar kurulmasına zemin hazırlamak olmak üzere üç tür toplumsal katkısından bahsetmektedir (Durston, 2000).

Sosyal sermayeyi kollektivitenin bir ürünü olarak değerlendirmek onu hem bir neden hem bir sonuç olarak ele alma durumunu doğursa da bu sosyal sermayenin döngüsel yapısının bir çıktısı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 1: Sosyal Sermayenin Döngüsel Yapısı

Yaygın karşılıklılık normları ve sivil katılım ağları bireyin sosyal sermayesini doğurmakta ve bu da insanlar arasındaki iş birliğini mümkün kılmaktadır. Bunun sonucunda güven, karşılıklılık ve sivil katılım pekişmekte ve kolektif eylem kolaylaşmaktadır (Putnam, 1993a). Nihayetinde toplumsal sosyal sermaye oluşmakta ve dolayısıyla toplumsal fayda artmaktadır. Bu da yine toplumu oluşturan bireylere fayda olarak geri dönmektedir.

2.2.1.2. Robert Putnam'a Göre Sosyal Sermaye

Kuzey ve Güney İtalya arasındaki kalkınma farkını incelediği "Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy" isimli araştırmasında Putnam bölgesel yönetimler ve kalkınmışlık noktasındaki kilit farkın yerel halkların arasındaki sivil katılım pratiklerinden (civic community) kaynaklandığını vurgulamaktadır. Aynı zamanda bu durumun reflektif bir etki yarattığını tespit eden yazar, güçlü bir yerel yönetim öncülüğünde

iyi bir yönetişim performansı sergilenen bölgelerde sivil girişimlerin, destek sağlayıcı sosyal ağların, iş birliğinin ve siyasi katılımın oranlarının dolayısıyla da demokrasinin işlerliğinin arttığını ileri sürmektedir (Putnam, 1993a). Putnam'a göre sosyal sermaye; güven, karşılıklılık ve iş birliği gibi değerleri içinde barındıran, ekip ruhunu ayakta tutan ve kolektif eylemi kolaylaştırarak toplumun etkinliğini artıran bir yapıya sahiptir. Putnam için gönüllü organizasyonlar, spor klüpleri, dini birlikler vb. toplumsal ağların vatandaşlar arasında yaratacağı güven ortamı, demokrasinin sürekliliğini garantiye alan önemli etkenlerden biridir (Kitapçı, 2017).

Putnam'a göre sosyal sermaye birikiminin yüksek olduğu bir toplulukta iş birliği daha kolaydır. Sivil katılım normları ve ağlarından doğan sosyal sermaye, etkili bir yönetişim için olduğu kadar kalkınma için de olmazsa olmaz bir faktördür (Harriss & Renzio, 1997). Durumu ekonomik boyuttan da inceleyen Putnam araştırmaları sonucu, makro ekonomi düzeyinde sosyal bağları güçlü olan toplumlarda ekonomik performansın da bağları güçlü olmayanlara nazaran daha iyi olduğunu öne sürmektedir (Putnam, 1993b). Putnam için sosyal sermayenin üç etkileşim öğesi vardır: Sosyal ağ, karşılıklılık normları ve güven: Sosyal ağ, karşılıklılık normları oluşturulmasını sağlar ve bu da güveni güçlendirir. Güven, iş birliğini kolaylaştırdığı için sosyal sermayenin en önemli unsuru olarak kabul edilir. Putnam bu üç unsurun her birinin belirli biçimlerine yoğunlaşır: Gönüllü ortaklık, genelleştirilmiş karşılıklılık ve genelleştirilmiş güven (Durlauf, 2002).

Putnam'ın 1995'te toplumda sosyal sermaye erimesine dikkat çekmek ve insanların ortak kamusal alandan kopmalarını tasvir etmek için attığı "Bowling Alone- Tek Başına Bowling" başlığı kavramın akademik ve siyasi arenada prestij kazanmasında etkili olmuştur. Putnam'a göre sosyal sermaye teorisinin ana fikri, sosyal iletişim ağlarının bir değeri olduğudur. Bireyler arasındaki iletişim ağları ve bunlardan beslenen güven, karşılıklılık gibi normlar bireylerin ve dolayısıyla toplumların verimliliğini etkilemektedir (Putnam, 1993b).

Putnam kendinden önce kavramı literatüre kazandıran sosyologlardan farklı olarak kökeni siyaset bilimine dayanan bir araştırmacıdır. Toplumsal değerlerle politik tutum üzerine de çalışmaları bulunan araştırmacının ilk önemli çalışması İtalya'da politik istikrarı ve ekonomik refahı oluşturan yurttaşlık katılımının rolüyle ilgilidir (Field, 2006 s.41). Putnam geniş ölçekli araştırmaları sonucunda, sosyal sermayeyi sağlığına geri kavuşturmak için politikalar aracılığıyla eyleme geçmenin önemini vurgulamıştır.

Genellikle Tocqueville'yi anımsatan Putnam, aşırı işbirlikçi hantal devlet gücüne ve toplumsal ilgisizliğe karşı gönüllülük ve sosyal olabilirliğin coşkusundan esinlenmiştir (Field, 2006, s.46). Amerika'da azaldığını iddia ettiği sosyal sermayenin erimesine neden olarak, büyük metropollerin sakinlerinin birbirlerinden fiziksel olarak da uzaklaşması- onun 'dağınık kentsel ceza' şeklinde isimlendirdiği- etkenini göstermektedir. Kentsel yaşam içersinde bir araya gelebilmek için artan miktarda zamana gereksinim duymaları bireylerin sahip olduğu ağların daha parçalı hale gelmesine neden olmaktadır (Field, 2006 s. 50). Buradan hareketle bireylerin yakın çevresini oluşturan halkadaki insanlarla olan sosyal etkileşiminin önem kazanması daha anlaşılır hale gelmektedir.

"Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community" çalışmasında önceki çalışmalarından hareketle Putnam, bir ülkede sosyal sermayenin düşüşte olması neden önemlidir sorusu odağında, Amerika örneklemi üzerinden sosyal sermayeyi; - sosyal politikanın da başat etki alanları olan- eğitim, ekonomik refah, demokratik katılım, suç, sağlık ve mutluluk gibi değişkenler ile arasındaki korelasyonu inceleyerek ele almaktadır. Sonuç olarak sosyal sermayenin çıktısı kabul edilebilecek kolektif ruh ve iş birliğinin toplumun tüm parçalarına katkısının olacağını, oluşacak refah artışının tüm kesimler tarafından hissedileceğini vurgulamaktadır (Tüysüz, 2011: 18). Putnam araştırmalarının sonucunda özetle, başkalarından yardım alabilen insanların alamayanlara göre sağlık durumu, eğitim seviyesi, ekonomik refah düzeyi ve mutluluk açısından anlamlı olarak daha iyi durumda olduğu, bu insanların çocuklarının okul başarısının nispetle yüksek seyrettiği ve içinde bulundukları camiaların anti-sosyal sapma davranışlarından daha az zarar görme eğiliminde olduğu bilgisini raporlamıştır (Field, 2006, s. 64)

Putnam, toplumsal etkileşim kaynağı olan sosyal ağlarda sosyal sermaye içkin hale geldiğinde, fırsatçılık ve kötüye kullanma güdüsünün, toplumsal yaşamın tüm alanlarında azalmaya başlayacağını ileri sürmektedir. Aynı şekilde siyasi istikrarın sağlanmasında ve kamu kurumlarının sağlıklı bir şekilde çalışabilmesinde de sosyal sermaye içeren sivik sorumluluk ağlarına ve özel gönüllü gruplara katılımın önemli rolü olduğunu iddia etmektedir (Putnam 1993'den aktaran Akdoğan, 2006). Putnam diğerlerinden farkını, yurttaşlık bağları ve bunların devlet kurumlarının verimliliği üzerindeki etkisi dolayısıyla şekillenen bir sosyal sermaye anlayışına önem atfetmesi sonucu ortaya koymaktadır (Fine, 2011: 165). Toplumsal katılımın seviyesi ne kadar fazla olursa o toplumda ortaya çıkacak sosyal sermayenin aynı seviyede artacağını iddia eden Putnam, böyle bir toplumu "yurttaşlık topluluğu (civic community)" şeklinde tanımlamaktadır. Bu modelde bireyler arasında

gerçekleşen sosyal ilişkiler, karşılıklılık ve yardımlaşmaya dayalı yatay ilişkiler iken; aksi durumda oluşan, bireyler arasında otorite ve bağımlılıktan kaynaklanan sosyal ilişkiler ise dikey ilişkiler olarak gruplandırılmaktadır (Kitapçı, 2015).

2.2.1.3. Francis Fukuyama'ya Göre Sosyal Sermaye

Sosyal refahın oluşumu ve kalkınmanın gerçekleşebilmesi için özellikle güveni olmazsa olmaz bir kaynak olarak niteleyen Fukuyama, sosyal sermaye kavramına toplumsal bir açıdan yaklaşarak literatüre önemli katkı sağlamaktadır.

Sosyal sermayenin toplumların kültürel köklerine dayandığını, bu açıdan dayanışma, iş birliği, sorumluluk bilinci, birbirine güvenme ve sosyal normlara uyum gibi sosyal erdemlerin birleşimi olarak da ifade edilebileceğini belirtmektedir. Fukuyama'ya göre sosyal sermaye, iş birliğini ortaya çıkaran somutlaşmış gayri resmi normlar olarak kabul edildiğinde, tekrarlanmış Mahkûm İkilemi (Prisoner Dilemma) sonucu ortaya çıkmaktadır. Mahkûm İkilemi teorisinde tekrarlanan oyunun her iki oyuncuyu iş birliğine götürmesi sonucunda olduğu gibi, gerçek hayatta da bireylerin birbirleriyle defalarca etkileşimde bulunması, karşılıklılık ve güvenilirlik bağlamında birbirlerini kontrol altında tutma davranışı geliştirmelerine neden olmaktadır (Fukuyama, 1999).

Aşırı bireycilik kültürü, toplumsal normlar alanında neredeyse tüm otorite unsurlarını aşındırmakta; aileleri, mahalleleri hatta ulusları bir arada tutan bağları zayıflatmaktadır. Aynı şekilde negatif dışsallık olarak "yaratıcı yıkıma" da neden olan teknolojik gelişmeler, toplumsal ilişkiler açısından da benzer bozulmalara yol açmaktadır. Bu bahsi geçen olumsuz tabloya rağmen Fukuyama, insanların doğası gereği, en temel dürtü ve içgüdülerinin, onları toplum olarak bir arada tutan ahlak kuralları oluşturmaya ve çıkarları dolayısıyla iş birliği yapmalarına iten sosyal varlıklar olduklarını, bu yüzden toplumsal düzendeki bozulmaların süreklilik arz etmeyeceğini, aksine zamana uygun şekilde uyarlanması adına kesintili bir sürece tekabül ettiğini vurgulamaktadır. Fukuyama'ya göre insanların doğal hali Hobbes'un iddia ettiği gibi herkesin herkese karşı olduğu bir savaştan ziyade çok sayıda ahlak kuralına dayanan düzenli bir sivil toplumdur (Fukuyama, 2009, s. 20-21).

Fukuyama için hukuk, anlaşma ve ekonomik rasyonalite sanayi sonrası topluluklar için önemli ama tek başlarına yeterli gelmeyen unsurlar olarak görülmektedir (Kitapçı, 2015). Bunlara ek olarak modern toplumlar; salt rasyonel çıkardan ziyade Fukuyama'nın kendi kültürel koşulları içerisinde mantıklı ama genel algılamaya göre akılcı olmayan –arasyonel- unsurlar diye tanımladığı alışkanlıklara dayalı; sosyal ilişkiler, ahlaki sorumluluk ve güven gibi değerlerle de çevrelenmiş olması gerekmektedir. Hiyerarşik otorite kaynakları olarak nitelendirilebilecek din, kültürel sistem ve ahlaki öğretilerin kuşaktan kuşağa aktardığı sosyal sermayenin bu unsurlarının katkısının da kalkınma ve gelişmişlik analizlerde göz önünde bulundurulması gerektiğini savunmaktadır (Fukuyama, 1999). Toplumbilimcilerce bir toplumun ortak değerler birikimi olarak da açıklanan -Fukuyama'nın Büyük Çözülme isimli kitabında Toplumsal Sermaye şeklinde çevrilen- sosyal sermaye Fukuyama'ya göre; toprak, binalar ve makinelerin oluşturduğu maddi sermaye ve beceri ve zihinlerdeki bilgilerin oluşturduğu beşerî sermayeden farklılaşarak bir refah kaynağı olması dolayısıyla ekonomik bir değere de sahiptir (Fukuyama, 2009, s. 31).

Toplumların varolan sosyal sermayesinin nasıl artırılabileceğine dair akıl yürüten yazar, önerilerini dört madde şeklinde sıralamaktadır (Fukuyama, 1999);

- Hükümetlerin sosyal sermayeye katkı sağlayabileceği en etkili alan olan eğitim yoluyla; dürüst çalışma, toplumsal hoşgörü ve birlik ruhunu bireylere aktarmak
- Toplumsal güveni zedelemeyecek hassasiyette uygulanan özel mülkiyet hakkı ve kamu güvenliği önlemleri oluşturmak suretiyle insanların devletin kurumlarına ve birbirlerine olan güvenini pekiştirmek,
- Devletin her şeyi kamu hizmeti olarak üstlenmesi yerine, yönlendiren ve kontrol eden konumuna geçip, sivil toplum ve özel sektörü aktifleştirip, toplumun iş birliği yapabilme kabiliyetini artırmak,
- Dolaylı araçlar da olsa birçok kamu politikasını (Bireyin yakın çevresinden soyutlanmadan yardım alabilmesine imkân veren sosyal politika programları, yaşam alanına dair farkındalık artıran yerel yönetim çalışmalarına katılımı teşvik eden uygulamalar, bireylerin yaşam çevrelerindeki bütünleştirici sosyal dokuya zarar vermeyen konut politikaları vb.) özenli hazırlayarak sosyal sermaye seviyesine katkıda bulunmak.

2.2.1.4. Woolcock ve Narayan'a Göre Sosyal Sermaye

Woolcock ve Narayan (2000), "Social Capital: Implications for Development Theory, Research and Policy" adlı makalelerinde sosyal sermayeyi kalkınma teorisi kapsamında değerlendirmekte özellikle sosyal ilişkilerin refah sağlayıcı ve ekonomik büyümeyi artıran kaynakları harekete geçiren kilit bir unsur olduğuna vurgunu yapmaktadırlar. Sosyal ilişkilerin özellikle risk ve kırılganlıktan korunmak için yoksullar tarafından temel araç olarak kullanılmasının, resmi sigorta sistemlerinin ve finans araçlarının eksikliğinde bunların boşluğunu dolduran sosyal sermayenin katkısı adına gösterilebilecek en önemli örnek olarak nitelendirmektedirler (Woolcock & Narayan, 2000). Yine Woolcock'a göre güven ve karşılıklılık sosyal ilişkilerden ayrıştırılmış bir şekilde var olamamaktadır. Güveni ve karşılıklılığı besleyen ve oluşmasına ortam oluşturan sosyal ilişkilerdir, bu yüzden sosyal sermaye tanımlanırken sonuçlardan ziyade kaynaklar üzerine odaklanılmalıdır. Bu noktada sosyal sermayenin sadece unsurlarını araştırmak yerine onu harekete geçiren kaynak ve ortamların da incelenmesi önem kazanmaktadır (Field, 2008, s.199).

Kavramı bireylerin iş birliği içerisinde hareket etmesine olanak sağlayan norm ve sosyal ağlar şeklinde tanımlayan araştırmacılar, ekonomik kalkınma ile bağlantılı olarak değerlendirdikleri sosyal sermayeyi; komüniter, sosyal ağ, kurumsal ve sinerji yaklaşımı olmak üzere dört perspektifte incelemektedirler. Özellikle bu çalışma kapsamında ele alınış şekliyle en uyuşan ve Woolcock ve Narayan'ın ampirik analize en uygun olması dolayısıyla önem atfettiği sinerji yaklaşımına göre, sosyal etkileşim sonucu toplumlarda stoklanan sosyal sermayeyi aktifleştirecek anahtar aktörler; toplumsal gruplar ve sivil toplum, özel sektör ve devlet iken bunların takip edeceği politik uygulamaların amacı tamamlayıcılığı, katılımcılığı ve bağlılığı artırmak, yerel organizasyonları büyütmek olmalıdır (Woolcock & Narayan, 2000).

Narayan'ın Dünya Bankası için yaptığı özellikle az gelimiş ya da gelişmekte olan ülkeler açısından sosyal sermaye değerlendirme raporlarında; çeşitli sosyal ağlara ve sivil toplum kuruluşlarına sahip olan toplumların, yoksulluk ve savunmasızlıkla yüzleşmek için daha güçlü bir konumda olduğu sonucu tekrarlanmaktadır (Narayan&Nyamwaya, 1996; Narayan&Pritchett, 1999; Narayan& Shah, 1999).

Narayan'ın deyimiyle sosyal sermaye merceğini kullanmak – bilhassa toplumsal gruplar arasında ve sosyal gruplar ile kamu kurumları arasında oluşturulabilecek ağları

aktifleştirmek anlamında – sosyal politika tasarımına yeni bakış açıları sağlamaktadır. Sosyal gruplar içinde dayanışma, insanları ve kaynakları bir araya getiren ilişkisel ağlar sosyal sermayeyi oluşturmakta bu da eşitsizliğin yoğun olduğu toplumlarda, sosyal uyum ve yoksulluğun azaltılması için gerekli görülmektedir. Devlet ve toplum arasındaki etkileşimin doğasını, tamamlayıcılık olarak nitelendiren Narayan, özellikle yerel yönetimlerin aktif olması halinde, gayri resmi ve resmî kurumların daha entegre bir halde projeler yürütebileceğini belirtmektedir. Ekonomik ve sosyal refaha ulaşmak adına devletlerin kapsayıcı kalkınmayı desteklemesi gerektiğini vurgulayan yazar, yoksulların örgütsel kapasitesine yapılacak kritik yatırımlara ve özellikle etnik, dini, kast veya ırksal gruplar gibi toplumsal gruplar arasındaki köprü bağları kuvvetlendirecek devlet, özel sektör veya sivil toplum kaynaklı müdahalelere ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır (Narayan, 1999). Bunu destekler biçimde Woolcock ve Narayan'ın Sinerji yaklaşımına göre, sosyal sermaye alanında çalışma yürüten araştırmacı ya da politika yapıcılarına; inceledikleri toplum ya da topluluğun formel kurumlarını ve bunlar arasındaki sosyal ilişkilerin kapsamını belirlemek, bu ilişkilerin yapısına uygun –bağlayıcı ya da köprü kuran ilişkiler olmaları bağlamında- stratejiler belirlemek görevlerinin yanında, özellikle sosyal sermayenin dayanışma, hoşgörü ve güven gibi olumlu yönleri aracılığıyla yine sosyal sermayenin olumsuz yönleri olan dışlanma, yozlaşma ve mezhepçilik gibi durumları bertaraf edecek yolları tespit etme, böylece sosyal sermaye ve resmi kurumların birbirini tamamladığı bir desende çözüm yolları üretme görevleri düşmektedir (Woolcock & Narayan, 2000).

2.2.1.5. OECD ve Dünya Bankası'na Göre Sosyal Sermaye

Üye ve partner ülkeleri açışından kalkınma ve iş birliğini destekleyen bir uluslararası kurum olan Avrupa İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), sosyal sermayeyi nüfus grupları arasında işbirliğini teşvik eden sosyal normlar, paylaşılan değerler ve kurumsal düzenlemeler olarak tanımlamaktadır (OECD, 2001).

İki yıllık periodlarda yayınlanan ve 41 ülke için insanların refahını şekillendiren bazı temel yaşam kriterlerini -refahın 4 farklı kaynağı olarak kabul ettiği- doğal, beşerî, ekonomik ve sosyal sermaye çerçevesinde incelediği "How's Life? Measuring Well-being" raporunda OECD, sosyal sermaye bölümünü; kuruluşlar aracılığıyla gönüllülük, başkalarına, güvenlik güçlerine ve hükümete güven; devletin vatandaş veya sosyal grupları yasa tasarımı ve

uygulama sürecine hangi oranda dahil ettiği; siyasette cinsiyet eşitliği ve yolsuzluk oranları verileri ışığında değerlendirmektedir. İlgili raporun 2020 verilerine göre OECD ülkelerinde yaklaşık altı kişiden biri, resmi kuruluşlar (hayır kurumları gibi) aracılığıyla en az ayda bir kez gönüllü faaliyetlerine katıldığı, onlu bir skalada sorulduğunda, başkalarına güven için ortalama puanın 6,1 ve emniyet güçlerine güven için 6,3 olduğu hesaplanmaktadır. OECD nüfusunun yarısından azı (%43) hükümetine güvendiği sonucu elde edilirken, hükümetlerin yasa geliştirirken vatandaşların katılımına imkân verme oranının OECD ortalaması, 4 üzerinden 2,2 puan olarak tespit edilmektedir. Aynı raporun 2010 verileri ile karşılaştırılma yapıldığında ise, OECD ülkeleri ortalaması için sosyal sermaye alanındaki ilerlemenin yavaş veya durgun seyrettiği görülmektedir (OECD-How is Life? 2020: Measuring Well- Being, 2020).

Sosyal sermaye ve onun kalkınma açısından katkıları üzerine yapılan tartışmalar, özellikle 90'ların yönetişim problemleri ve sivil toplumun etkisinin açıklığa kavuşturulması açısından özellikle dünya bankası raporlarında kendine yer bulmuştur (Harriss & Renzio, 1997)

Refah devleti'in krize girmesi ardından Dünya Bankası ve IMF'nin öncülüğünde özellikle gelişmekte olan ülkelere uygulatmak için tasarlanan, neo liberal ekonomi politikaları içeren Washington Konsensusu çoğu ülke örneğinde yoksulluk oranlarını daha da yükseltince Post Washington Konsensusu dönemine geçilmiştir. Devlet müdahalesinin çok sınırlı olduğu ve esnekliğin maksimum olduğu bir yapıdan devletin bu kez yardımcı unsurlarla birlikte geri döndüğü bir yapıya geçilmiş, kalkınma da yönetişim ve bu kavramın içerdiği yerelleşme, hesap verilebilirlik, katılımcılık, sivil toplumun katkısına ek olarak sosyal sermaye kavramı ve etkisi de Dünya Bankası'nın gündemine alınmıştır. 90'ların sonunda Dünya Bankası bünyesinde Sosyal Sermaye Girişimi kurulmuş ve özellikle az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde yürütülen çok sayıda araştırma raporu hazırlanmıştır.

Sosyal sermayeyi; toplumların sosyokültürel entegrasyonunu, bireyler arası sosyal ağları ve bunları yönlendiren norm ve değerleri ve tüm bunların içkin olduğu kurumları kapsayan bir kaynak olarak tanımlayan Dünya Bankası raporlarına göre, sosyal sermaye bir toplumu oluşturan bireyleri birleştirmesi açısından bir yapıştırıcı görevi görmektedir. Sosyal ilişkileri, güveni ve yurttaş sorumluluğuna dair eylem ve normları da kapsamaktadır. Onun eksikliğinde kalkınma veya refah elde edilememekte hatta toplum bütünüyle

çökebilmektedir (Fine, 2011: 258, 259). Yine bu araştırmalardan birinde, Grootaert (1998) tarafından doğal, fiziksel ve beşerî sermayeye ek olarak sosyal sermaye kalkınmanın kayıp halkası olarak nitelendirilmiş, genel olarak raporların ortak sonucunda da gerekli sosyal sermayeye sahip olan ülkelerin, yoksulluğu azaltma ve refaha ulaşma noktasında olumlu katkısı olan bir kaynağının bulunduğu vurgulanmıştır.

Kalkınma Teorisyeni Thorbecke'e göre, Dünya Bankası sosyal sermayeyi şöyle ele almaktadır: "Sosyal sermaye, beşerî sermayeyi tamamlayacak bir kavram olarak tasarlanmıştır. Eğer bireyler toplumsal olarak dışlanır ya da ayrımcılığa maruz bırakılırsa, toplumun dışına itilenler, ağların desteğine güvenemezler. Alternatif olarak, bir grup organizasyonuna üyelik çeşitli biçimler alabilen faydaları (kayıt dışı kredi edinme, iş aramada yardım vb.) beraberinde getirmektedir. Yoksulluk tuzağından kurtulmak için bir araç olarak yoksul hane halklarının sosyal sermaye elde etmesi özellikle önemlidir" (Thorbecke, 2009, s.153).

Dünya Bankası, kalkınmada bunca katkısı olduğunu ileri sürdüğü sosyal sermayeyi toplumlarda çoğaltmak adına şu politika önerilerinde de bulunmaktadır (World Bank, 1998):

- Ülkelerdeki mevcut kurumların yapısını, onların sosyoekonomik kalkınmadaki rollerini anlamak için yeni araçlar kullanmayı teşvik etmek ve kurumsal sosyal sermayenin güçlendirilmesi gereken alanları tespit etmek,
- Topluma faydası olacak hedefler geliştirmek, proje maliyetleri düşürmek, sürdürülebilirliği sağlamak ve sivil toplumu güçlendirmek için mümkün olan bölgelerde sosyal sermaye aracılığıyla cemiyet ve organizasyonları da kapsayan projeler tasarlamak,
- Bir ülkedeki sivil toplum ve devlet arasındaki etkileşimi artıracak, demokrasi ve özgürlükleri sağlamlaştıracak, devletin şeffaflığını sağlayan mekanizmaları ve ekonomik kurumları güçlendirmek adına sosyal sermayeyi besleyen bu çevreleri desteklemek
- Yerel organizasyonların, projeler veya finansal destekler aracılığıyla gelişimini sağlamak yoluyla sosyal sermayeye doğrudan yatırım yapmak.
- Sosyal sermayeyi güçlendirmek için, sivil toplum örgütleriyle iş birliği için stratejik araştırma yapmak.

2.2.2. Sosyal Sermayenin Ölçülmesi

İnsanların ilişkileri ve toplumsal davranış normları, bireysel ve toplu refah sonuçlarını şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Mevcut ve gelecekteki refahın itici güçlerini daha doğru bir şekilde ölçmeye yönelik çabalar, özellikle sosyal sermaye bağlamında, farklı sosyal fenomenlerin üretken değerini ölçmeye odaklanma ihtiyacının giderek arttığını göstermektedir. Sosyal sermayenin birçok farklı yorumunu incelerken, ortak olarak ele alınacak ve çeşitli yaklaşımlar arasında ayrım yapmaya yardımcı olabilecek bir dizi tema belirlemek mümkündür. Bunlar şöyle sıralanabilir (OECD, 2013);

- Sosyal sermayenin önemli kaynakları olarak kabul edilen farklı ağ türleri (örn. aile, arkadaşlık ve tanıdık çevreleri, iş ağları, gönüllü dernekler vb.) ve bunların bağlayıcı, köprü kuran, birleştirici oluşuna göre kategorizasyonu,

- Sosyal sermayenin yapısal/davranışsal bileşenleri (yani sosyal ağlar ve bunların yaratılmasına ve sürdürülmesine katkıda bulunan faaliyetler ve davranışlar) ve soyut bileşenleri (normlar, değerler, tutum ve inançlar)

- Sosyal sermayenin var olabileceği bir ağın düzeyi; mikro düzey (aile, okul, kuruluşlar, kişilerarası ağlar), orta düzey (topluluklar, mahalleler, iş toplulukları), makro düzey (bölgeler, ülkeler)

Woolcock ve Narayan (2000) Dünya Bankası için yaptıkları araştırmalarında, özellikle 1990'larda üzerine yoğunlaşılan bir alan olan sosyal sermaye ile ilgili yapılan akademik çalışmaların konuları açısından kategorizasyonunu yapmakta, tüm çalışmaları: aile ve gençlik davranışları; okullaşma ve eğitim, toplumsal yaşam; iş ve örgütlenmeler, demokrasi ve yönetişim, kollektif eylem, halk sağlığı ve çevre, suç ve şiddet, ekonomik kalkınma olmak üzere dokuz başlıkta toplamaktadırlar.

Tüm bu çalışma alanlarında etkisi olan sosyal sermayenin; güven, sosyal ağlar, siyasi katılım ve gönüllülük, norm ve değerlerin geçerliliği, demokrasinin uygulanabilirliği gibi unsurlardan da etkilendiği göz önünde bulundurulduğunda onu ölçecek tek bir doğru ölçüt ortaya koymanın mümkün olmaması anlaşılır hale gelmektedir. Her ne kadar sosyal sermayeyi tek elden ölçecek bir ölçüt olmasa da yapılan niteliksel ve niceliksel çalışmaların kombinasyonları denenerek sosyal sermayeyi ortaya çıkarabilecek ölçüt ve göstergeler tespit edilebilmiştir. Buna göre sosyal sermayenin en yaygın kullanılan ölçütleri literatürdeki

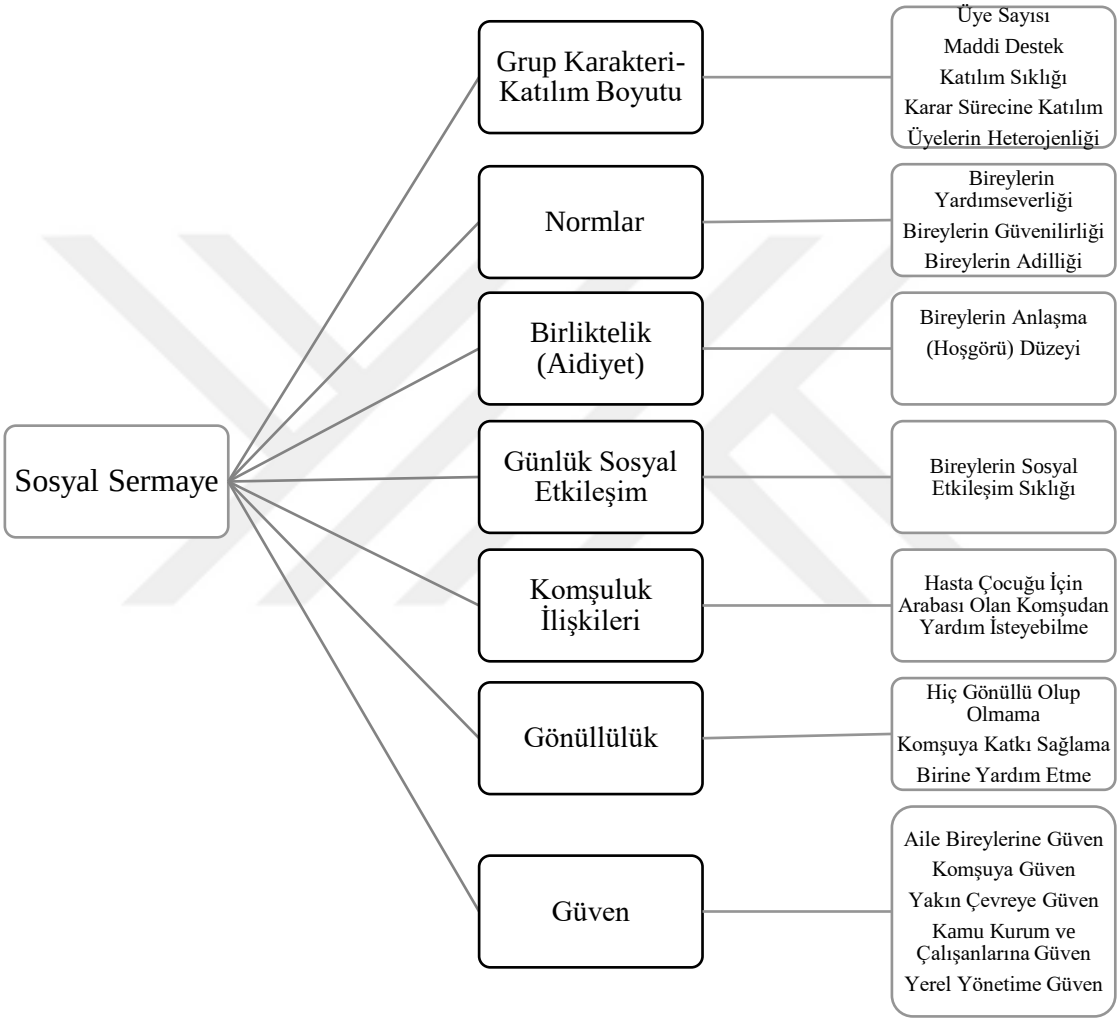
araştırmalar sırasında formel ve enformel olarak kategorize edilmektedir. Formel sosyal sermaye; aileye, yakın çevreye, kurumlara olan güven, toplumsal ruhun ve hoşgörünün bireydeki kabullenilmişliğin ölçüsü olan genelleştirilmiş sosyal güven ve sivil topluma üyelik üzerinden ölçülürken, enformel sosyal sermaye ise sosyal ağlar (arkadaşlar, meslektaşlar ve komşularla etkileşim sıklığı) ve başkalarına sosyal destek sağlama değişkenleri aracılığıyla ölçülmektedir (Pichler & Wallace, 2007).

Özellikle dünya bankasının kalkınma odağından yaklaştığı ve sosyal sermayeyi daha çok yerel düzeyde ölçtüğü araştırmalarına ek olarak ülke çapında ölçme çalışmaları da sürmektedir. Sosyal sermaye çeşitleri topluma özgü olmakta ve zaman içinde de değişebilmektedir. Bu sebeple ölçüm kriterleri belirlerken toplumun sosyo kültürel yapısına odaklanmak gerekmektedir (Woolcock & Narayan, 2000). Bu noktada, literatür her ülkenin kendi koşulları ve değer yargıları göz önünde bulundurularak sosyal sermaye düzeylerinin tespit edilmesinin yanıltıcı sonuçların önüne geçebileceğini göstermektedir. Örneğin Fukuyama (2009)'un perspektifinden uluslararası ölçeklerde sosyal sermaye düzeyleri yüksek seviyelerde tespit edilen kuzey Avrupa ülkelerindeki aile yapıları bağlamında meydana gelen aşınma, oldukça ciddi bir toplumsal problemin yaşandığını da göstermektedir. Bu ülkeler açısından refah devleti uygulamalarının toplumsal erdemler ile uyuşmayan sonuçları yazar tarafından ortaya konulmaktadır. Buna paralel olarak A.B.D.'deki yüksek suç ve boşanma oranları, dava sayılarının çokluğu, toplu şiddet olayları gibi toplumsal çözülmeye işaret eden sorunlar, yine sosyal sermaye göstergeleri ile çelişmektedir (Aydemir, 2011).

Konuyla ilgili yürütülen araştırmalar, sosyal sermayeyi bireysel bir odaktan daha çok topluluk odaklı bir noktadan ele alma amacında ise, sosyal sermaye genelde güven ya da katılım düzeyi gibi konuları içeren Dünya Değerler Araştırması, Avrupa Sosyal Tarama Testi, Eurobarametre vb. ikincil veriler üzerinden ölçülmektedir. Buradan hareketle, sosyal sermaye kolektivitenin bir boyutu olarak ele alındığında, en çok kullanılan ölçütü katılım üzerinden belirlenmekte ve siyasi, dini ve gönüllülük esasına dayalı kuruluşların etkinliklerine katılım oranları, sosyal sermayenin etkilendiği unsurlar olan sosyal ağlar, değerler ve normlar, güven ve iş birliğinin sonuçları ile kombine edilmektedir. Bahsi geçen anahtar roldeki değişkenleri kapsadıktan sonra kavramla ilgili araştırmaların nasıl ölçüldüğünden çok ne amaçla ölçüldüğü daha önemli hale gelmektedir. Bu açıdan ele alındığında sosyal sermaye, dikkatleri -genellikle kullanılan başat kalkınma verilerine

bakıldığında eksikliğinin farkına varılamayacak olan- toplumsal ve ekonomik yaşama hizmet eden özel kurumlara çevirdiği için faydalı olduğu anlaşılmaktadır (Özcan, 2011).

Narayan ve Cassidy (2001) 'A Dimensional Approach to Measuring Social Capital' isimli çalışmalarında o güne dek yapılan önemli sosyal sermaye araştırmalarını inceleyerek, topluluk bazında sosyal sermaye ölçümü için aşağıda şekilde 2'de görülen bir şablon ortaya koymaktadırlar (Narayan ve Cassidy, 2001).

Şekil 2: Topluluk Bazında Sosyal Sermaye Ölçümü

Joseph Stiglitz, Amartya Sen ve Jean-Paul Fitoussi tarafından yönetilen Ekonomik Performans ve Sosyal İlerlemenin Ölçülmesi Komisyonu'nun yayımladığı rapora göre, sosyal sermayenin daha iyi ölçümlerini geliştirmek için geleneksel olarak güvene ve siyasi katılıma indirgenen sosyal sermaye ölçümlerine aile bireyleri ile ilişkiler, komşuluk

ilişkileri, gönüllülük gibi unsurlara ait verilerin de dahil edilmesi gerekmektedir (Stiglitz vd. s. 2009).

Özellikle sosyal sermayenin kolektif boyutuyla ilgili birçok araştırması bulunan Putnam'a göre ise, sosyal sermaye ölçümleri onun önem sırasına göre; sosyal ağlara katılımı, güveni ve bağlılığı içermelidir. Buna göre Putnam'ın ve onu takip eden araştırmacıların çalışmalarında; okul aile birliği, dini kökenli cemaatler, her türlü yardım kuruluşu, toplum merkezleri, spor ve sanat kulüplerine üyelik oranları sosyal ağlar göstergesini; en yakınından en uzağına aile, akraba, komşu, arkadaş için ayrılan zaman bağlılık göstergesini; aileye, akrabalara, toplumun geneline, devlete, kamu kurumlarına, adalet kurumlarına vb. güven ise güven göstergesini ölçmek için kullanılmaktadır. Yanı sıra özellikle katılım boyutunu detaylandırmak için ülkede bin kişiye düşen sivil toplum kuruluşu sayısı, bireyin yönetim kademesinde görev alma durumu, yerel yönetim toplantılarına katılım oranı, aktif gönüllülük durumunu ölçmek adına görev alınan proje sayısı vb. kriterleri de endekslerine eklemektedir (SARD, 2001).

2.2.3. Sosyal Sermayenin Çeşit, Düzey ve Göstergeleri

2.2.3.1. Sosyal Sermayenin Çeşitleri

Woolcock sosyal sermayenin farklı türlerini birbirinden ayıran, akademik çalışmalara yol gösterici olan ve bu çalışma açısından da benimsenen üçlü bir kategorizasyona gitmiştir (Woolcock, 2001).

Bağlayıcı-Dayanışmacı (Bonding) Sosyal Sermaye

Aile, yakın arkadaş veya komşu gibi benzer durumlardaki insanlar arasındaki bağları gösteren sermayedir. Bireylerin bu öğelerle olan yatay ilişkilerinden kaynaklanan bu sosyal sermaye, içe dönük bir yapıdadır ve insanları benzer sosyolojik bir mevkiye göre birbirine

bağlar. Özel kimlikleri ve homojen grupları sağlamlaştırma eğilimindedir (Field, 2006, s. 92).

Bu sermaye tipi, güçlü dayanışma kanalı olabildiği gibi sosyal değişime karşı sert tepki veren değişim isteyenlerin gereksinimlerini engelleyen ve normları daha fazla dayatarak değişimin direncini kıran, diğer kişilerin ağa kabulünü önleyen bir yapı da arz edebilmektedir (Akkaş & Tekir, 2012, s.75).

Köprü Kuran (Bridging) Sosyal Sermaye

Putnam'a göre köprü kuran sosyal sermaye grupların birbirleriyle ilişkilerini anlatan ve sosyal sermayenin gelişmesini sağlayan, iş ya da okul arkadaşlıkları gibi insanların daha uzak bağlarını çevreleyen sermayedir (Durlauf, s.2002).

Sosyal sermayenin bu türü dar gruplaşmalardan ziyade daha kapsamlı kimlikleri ve daha geniş karşılıklılığı oluşturmaktadır. Bağlayıcı sosyal sermayenin aksine bireyleri kendilerinden çok farklı özelliklere sahip olan ya da daha uzakta olan tanıdıklara bağlar (Woolcock, s. 2001).

Bu sermaye türü sayesinde bireylerin; geliştirici bilgi, eğitim imkânı ve bağlantı gibi kaynaklara erişimi kolaylaşabilmekte, iş bulma, mülk edinme ya da farklı problemlerinin çözümü durumlarında ise bireyler daha güvenilir bir süreç işletebilmektedir. Bireyden genele geçildiğinde ise bu bağlar, sosyal yapının değişimini olumlu etkilemektedir. Çeşitli sosyal kimlikler ve toplumsal ilişkiler birbiri ile güvene dayalı olarak bağlanır. Bu sermaye türü toplumlarda kurumsallaşmanın artması ve demokratik değerlerin yaygınlaşması noktasında fayda sağlar (Akkaş ve Tekir, 2012, s.76).

Başkak ve arkadaşları (2009) çalışmalarında, bağlayıcı ve köprü kurucu sosyal sermaye gruplarını birbirinden ayıran özellikleri karşılaştırmalı olarak tablodaki gibi incelenmektedir (Başkak vd, 2009).

Tablo 1: Bağlayıcı ve Köprü Kurucu Sosyal Sermaye Grup Özellikleri Karşılaştırması

Bağlayıcı Sosyal Sermaye Grup Özellikleri	Köprü Kurucu Sosyal Sermaye Grup Özellikleri
Homojen üyelerden oluşur.	Heterojen üyelerden oluşur.
Üyeleri arasında bağ gücü yüksektir.	Üyeleri arasında bağ gücü düşüktür.
Kendisini oluşturan üyeler ona hizmet eder.	Kendisini oluşturan üyelere hizmet eder.
Diğer ağlarla yeni ilişkiler kurmaya istekli değildir.	Diğer ağlarla yeni ilişkiler kurmaya isteklidir.
Kimliğin tamamını işgal etme eğilimindedir.	Kimliği kısmen etkiler.
Dışarda kalanları dışlayıcıdır.	Dışarda kalanları kucaklayıcıdır.

Birleştirici (Bağlantı Kuran) Sosyal Sermaye

Yoğun olarak birey ve devlet mekanizması arasındaki ağ ilişkilerini tanımlayan bu sermaye daha makro düzeyde bir noktaya karşılık gelmektedir. Sosyal entegrasyon, siyasal kültür ve yönetişimle yakından ilişkili olan birleştirici sermaye, sosyal sermayenin dikey (hiyerarşik) ilişkiler yönünü temsil etmektedir.

Bireylerin kendi sosyal çevrelerinin dışındaki bağlantılardan da kaynak ve fikir edinmelerini sağlayan bu sosyal sermaye çeşidi, özellikle toplumsal kalkınma politikaları ve yoksulluk önleme stratejileri gibi bir takım sosyal politika uygulamaları açısından önemli görülmektedir (Woolcock, 2001).

2.2.3.2. Sosyal Sermaye Düzeyleri

Sosyal sermaye kaynağı olarak aile, komşu, akraba, gibi güçlü bağları temsil eden ilişkiler de ortak amaçlarla bir araya gelenlerin iş ortamı ya da diğer ortamlarda kurduğu ve zayıf bağlara işaret eden ilişkiler de bireysel ve toplumsal hayata etki etmektedir. Bu nedenle de sosyal sermaye değişik düzeylerde oluşmaktadır.

Mikro düzeyde; aile, akraba ve arkadaşlar; orta düzeyde, komşuluk, toplumsal kimlik ve yerel otorite ile makro düzeyde; ulusal ve uluslararası düzeyde ortaya çıkmaktadır (Altay, s. 2007).

Mikro Düzey

Mikro düzeyde sosyal sermayenin bireylerin etkileşiminden kaynaklanan sosyal ağlardan oluşan bir yapısal boyutu, bir de uyum sağladıkları normlardan oluşan kültürel boyutu söz konusudur (Norris, 2000). Sosyal sermayenin bireysel açıdan katkısına odaklanan bu düzeyinde sosyal ağlara katılım, gayri resmi kurallara uyum, güven ve karşılıklılık bağlamında iş birliğinden doğacak bireysel fayda önem kazanmaktadır.

Orta (Mezzo) Düzey

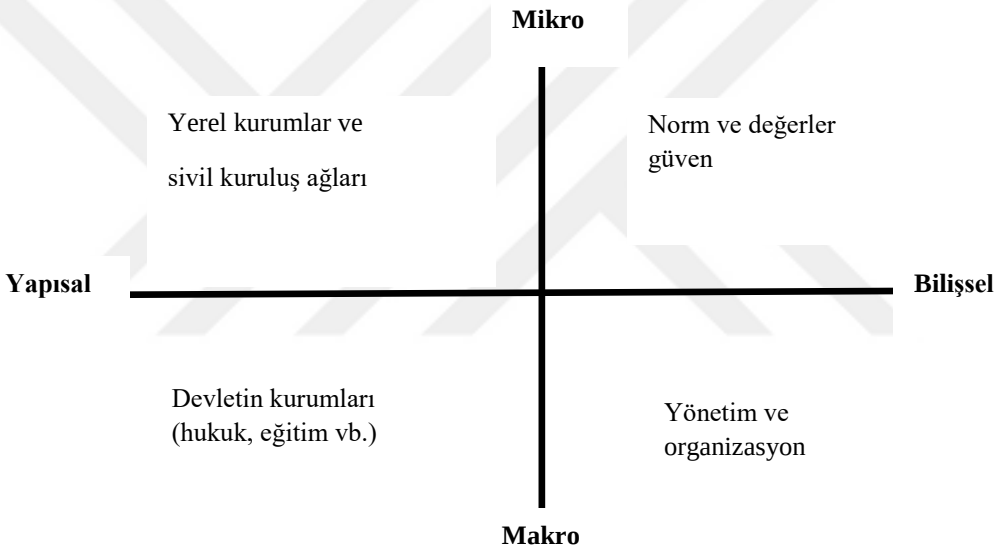
Sosyal sermayenin gruplar bazında değerlendirildiği bu düzey aile, eğitim, din vb. kurumları ve sivil toplum kuruluşları, şirketler, yurttaş veya mahalle birlikleri gibi organizasyonları kapsamına almaktadır. Bu kurum ve organizasyonların uyumlu birer parçası olabilmek dolayısıyla ortaya çıkan sosyal sermaye, sosyal bağlılığı güçlendirmenin yanı sıra gerek birey gerekse grup açısından performans artırıcı katkı sağlamaktadır.

Makro Düzey

Ulusal ve uluslararası bir düzlemde ele alınabilecek bu sermaye düzeyi demokrasinin uygulanışı, hukukun işlerliği, yönetişimin varlığı ve politik süreçlere katılım oranı, yolsuzluk gibi unsurların belirlenmesi ile somutlaştırılabilmektedir. Sosyal sermayenin bu düzeyi, kolektif eylemin şekillendiricisi ve kontrol edeni olarak devletin hangi tarafa yönlendirdiğine göre etkisinin değişebildiği toplumsal faydayla yakından ilişkilidir. Uyumlu bir devlet yurttaş ilişkisinden doğacak güç, hem ekonomik ve toplumsal kalkınmayı

hızlandırıcı ve dolayısıyla refahı artırıcı etki yapacak, hem de uluslararası rekabet gücü ve prestij kazandıracaktır. Coleman da çalışmasında, kamusal ve özel mal arasındaki klasik ayrımdan uyarlayarak sosyal sermayenin kolektif eylemin getirisini anlamamıza nasıl aracılık ettiğini açıklamaya çalışmaktadır. Sosyal sermayeyi, mülkiyeti ve kazancı kişilere ait olan fiziksel ve beşerî sermayeden farklı olarak, sadece onu ortaya çıkarmak için çabalayanların meydana getirdiği ve onların faydalanacağı değil, topluluğu çevreleyen kesimlerinde kullanabileceği bir kamusal mal olarak betimlemektedir (Coleman 1988).

Norris 2000'in yaptığı sosyal sermayenin düzeysel kategorizasyonunun farklı bir versiyonu olarak Grootaert ve Bastelaer (2001), makro ve mikro sosyal sermayeyi yapısal ve bilişsel düzlemde şekildeki gibi gruplandırırak özetlemişlerdir (Grootaert & Bastelaer, 2001).

Şekil 3: Sosyal Sermaye Mikro – Makro Düzey Grafiği

Gerek bireysel faydayı gerekse toplumsal faydayı konu edinen tüm bu düzeyler aynı zamanda birbirinin ikamesi ya da tamamlayıcısı konumunda olabilmektedirler. Örneğin bir toplumdaki bireylerin birbirine olan yüksek düzeydeki güvenine, kurumlara olan güven de (hukuk dışı uygulamaların, yolsuzluğun, rüşvetin düşük olduğu durumlarda ortaya çıkması beklenen güven gibi) eklenirse daha güçlü bir sosyal sermaye seviyesine ve dolayısıyla daha etkili bir toplumsal iyi olma durumuna ulaşılabilmektedir.

Literatürde farklı bir düzeysel kategorizasyon ise bireysel ve kolektif düzeyde sosyal sermaye şeklinde yapılmıştır (Macinko ve Starfield, 2001, s.41'den aktaran Uğuz, 2010, s.51).

Tablo 2: Sosyal Sermaye Bireysel – Kolektif Düzey Karşılaştırması

Bireysel Düzeydeki Özellikler	Kolektif Düzeydeki Özellikler
İşbirliğine yönelik tutumlar	Problem Çözmede isteklilik
Karşılıklılık beklentisi	Toplumsal güven kaymaları
Kişilerarası güven	İşbirliğinin Kuralları
Sosyal ağlara katılım	Gönüllü organizasyonlara katılım oranı
Kişisel kimlik/ topluluk algısı	Kentsel katılım düzeyi
Kurumlara güven	Büyükşehirlerde komşuluğun görünürlüğü
Komşuluk imkânlarının kullanımı	Seçimlere katılım oranı
Komşularla problemleri tartışmaya dönük isteklilik	Ortak alanların paylaşılan sahipliği

2.2.3.3. Sosyal Sermaye Unsurları (Göstergeleri)

Klasik sosyal teoride de insan ilişkilerinin kalitesi teorisyenlerin üzerine yoğunlaştığı bir alanı oluşturagelmiştir. Tocqueville kitabında, 1830'lar Amerika'sında demokrasi ve ekonomik gücün temelini oluşturan coşkulu sosyal yaşantıyı ayrıntılarıyla resmetmiştir. Anlamın ve düzenin kaynağı olarak görülen ilişkilerle ilgili önemli çıkarımlara, gerek Durkheim'ın feodal dünyanın mekanik dayanışmasından 19.yüzyıl kapitalizminin organik dayanışmasına doğru uzun geçiş dönemiyle ilgili görüşlerinde gerekse Tönnies'in amaca dayalı toplulukları (Gemeinschaft), araçsal topluluklarından (Geselschaft) ayırma çalışmalarında rastlamak mümkündür. Tüm dünyada modernitenin getirisi bireysel özgürlük söyleminin sonucu toplumların giderek bireyselleştiği, bireylerin toplumdan uzaklaşarak toplumun değerlerine yabancılaştığı ve toplumsal kültürle bağını kuramaması sonucu yalnızlaştığı gözlemlenmektedir. Modern toplumda yalnızlaşma, yabancılaşma ve öteki olma durumlarının sıklaşması eşitsizlik, sosyal dışlanma, yoksulluk ve suç eylemleri

oranlarını artırmakta, bireyler aile, arkadaşlık, komşuluk, din ve gönüllülük gibi sosyal bağlardan mahrum kalmakta ve sosyal ilişkileri zayıflamaktadır (Akkaş ve Tekir, 2013, s.11).

İletişim ağlarına üyelik ve ortak değerler sosyal sermaye kavramının merkezinde bulunmaktadır. Zaman içerisinde toplumun bu birimleri ve grupları ile kurulan ilişki biçimleri doğrultusunda farklı göstergelerle sosyal sermaye düzeyinde artış sağlanabilmektedir. Bu göstergeleri Putnam'a atıfla; güven (trust), destekleyici sosyal ağlar (ağbağ- network), karşılıklılığı içeren norm (reciprocity) ve bunların getirdiği yükümlülükler ve iş birliği (cooperation) şeklinde sıralamak mümkündür. Toplumsal güven, karşılıklılık normları, sivil katılım ağları ve iş birliği birbirlerini pekiştirmektedir (Putnam, 1993a). Bununla birlikte mevcut sosyal sermaye tanımlamaları, onun çok bileşenli ve bu bileşenlerinin birbirini tamamladığı bir yapı arz ettiğini iddia etmektedir. Foley ve Edwards: "Ne genel anlamıyla kaynaklar, güven ve karşılıklılık gibi tutum ve normlar; ne de ağ ve kurumlar gibi toplumsal altyapılar kendi başlarına sosyal sermaye olarak anlaşılabilir. Bu yapının bireysel ve ortak eylemleri nasıl kolaylaştırdığını anlamanın anahtarı; bu ilişkilerin kullanım değerinin ve akışkanlığının içinde bulunduğu özgül toplumsal bağlama bağlı olduğunu kabul eden bir sosyal sermaye anlayışında yatar" şeklindeki açıklamalarıyla sosyal sermayenin bu yönüne vurgu yapmaktadırlar (Fine, 2011, s. 177).

Sosyal Ağ (Ağbağ- Network)

Toplumları oluşturan bireyler mensubu oldukları topluluğa ait kültürü sosyalleşme yoluyla elde etmektedirler. Sosyalleşmenin meydana gelebilmesi ise toplumdaki irili ufaklı gruplar arasında bağ kurulmasıyla mümkün olmaktadır. Bir İngiliz atasözünde: "Önemli olan neyi bildiğinizden çok kimi tanıdığınızdır." denmekte, bu açıdan sosyal sermaye kavramı da aslında ilişkilerimizin getirdiği mükafatlara duyulan ilgiyi gündeme getirmektedir.

İletişim ağları sosyal bilimlerde de oldukça yerleşik bir konudur (Field, 2006, 63). İnsanlar arasındaki bu sosyal ağların sosyolojik bakış açısıyla toplumları birbirine bağlayan bir iplik şeklindeki ilk yorumlaması Durkheim tarafından yapılmıştır. İletişim ağları, sosyal bağlılık için bir temel oluşturmaktadır; çünkü sosyal bağlılık, karşılıklı avantajlar için –

yalnızca insanların doğrudan tanıdıklarıyla değil- kişinin diğerleriyle ortaklaşa çalışmasını sağlamaktadır. Durkheim aynı zamanda intihar oranlarının toplumsal uyumun iyi seviyelerde olduğu toplumlarda düşük, etkileşim ve uyumun iyi olmadığı toplumlarda yüksek olduğunu göstererek sağlık ve sosyal ağlar arasında olumlu bir ilişkinin var olduğu sonucunu elde etmiştir (Giddens, 2005, s. 10). Fukuyama da sosyal ağları, rutin piyasa işlemlerinde gerekenlerin ötesinde, gayri resmi normları ve değerleri paylaşan bireysel aktörlerden oluşan grupları temsil eden yapılar olarak tanımlamaktadır (Kitapçı, 2017).

İlk bakışta kurallar ve yetkiler, toplumsal ortamı biçimlendiren temel unsurlar olarak görünse de çoğu zaman insani olguların yarattığı dinamikler, özgün bir karmaşıklıkla ve bazen toplumun üyelerinin bile açıklayamadığı bir şekilde formel yapının etkinliğini etkiler (Doruk, 2009, s.109). Sosyal sermaye de insani olgulardan beslenen bu kaynağı aktive eden, toplumsal ilişkiden doğan ve her topluluğun değerlerinde içkin olan bu gücü kullandığı için, sosyal ağlar onun olmazsa olmaz bir unsurudur. İletişim araçlarının çoğaldığı günümüz toplumunda aşırı bireyselleşme ve aşınan toplumsal değerlerin sonucu, bireylerin en küçük toplumsal birim olan aileden sosyal yaşama; bağlayıcı, köprü kurucu ya da birleştirici ağ ilişkileri kuramaması insanlığın bunalımına yol açmaktadır (Akkaş ve Tekir, 2013 s.77).

Yapılan bir araştırmada, güçlü sosyal iletişim ağları olan insanların erken yaşta ölüm oranlarının, sosyal bağları zayıf olanların üçte biri kadar olduğu hesaplanmıştır (Whitehead & Diderichsen, 2001). Zira modern dönemde bireylerin yabancılaşması ancak onun sosyal ağlara katılımıyla engellenebilmektedir. Bu noktada Putnam, aslında bencilce davranan çoğu bireyin çıkarlarının diğerlerininki ile çatışmasının kamusal bir faydaya dönüştüğünü, modern yaşamın olumsuz bir dışsallığı olan en yakın süreçte gerçekleşebilecekleri bile öngöremeyen bireylerin –Bech'in risk toplumunda iddia ettiği gibi- sosyal ağlar sayesinde, toplumsal bir iyiye hizmet eden kimseler haline geldiğini belirtmektedir (Durlauf, 2002).

Putnam, kolektif eylemin sürdürülebilirliğinde akrabalık arkadaşlık gibi dikey ağların, bunların dışındaki ikincil örgütlenmelerdeki yatay ağlardan daha önemsiz olduğunu, toplumsal bölünmeleri aşan yoğun yatay ağların daha geniş iş birliklerini beslediği dile getirerek, ağ yoğunluklarının sosyal sermaye açısından ortaya çıkardığı farkı vurgulamaktadır (Putnam, 1993a).

Güçlü sosyal ağların uç eğilimi ile ters orantılı olduğuna işaret eden OECD raporuna göre; insanların birbirini iyi tanımadığı, çocuk ve gençlerin gözetiminin yeterince sağlanmadığı ve toplumsal katılımın az olduğu bölgelerde suç oranları artış yönünde bir

trend izlemektedir (OECD, 2001). Lin ise farklı ağ yoğunluklarının doğurduğu kaynak ve amaç çeşitliliğini incelediği ağ kuramında, güçlü ağların birbirine daha çeşitli açılardan benzeyen bireyleri birbirine bağlarken, zayıf ağların toplumun farklı tabakalarından gelen çok çeşitli sosyo kültürel yapı mensubu bireyi biraya getirdiğini vurgulamaktadır (Lin, 1999). Güçlü ağlar, daha kuralcı ve kimlik temelli amaçlara ve benzer kaynaklara sahip bireyleri ya da grupları bir araya getirirken, zayıf ağlar daha evrensel ve geniş değerlere dayanan amaçlarla bir araya gelen bireylerin kurduğu çoğu zaman daha özgürlükçü ve daha fonksiyonel bağlar olmaktadır. Ağırlıklı görüş ağların niteliği ve yoğunluğunun sosyal sermayenin düzeyinde önemli olduğu yönündedir (Tüysüz, 2011, s. 22). Lin'in yaptığı güçlü, zayıf ağlar kategorizasyonu literatürde bazı yazarlar tarafından sosyal sermaye çeşitlerine bir ikame olarak kullanılsa da bu çalışma açısından sosyal ağların bir yoğunluk derecesi olarak kabul edilmektedir.

Norm

Sosyal hayatta birey ve grupların davranışlarını örgütleyen kurallara ve otoriteyi belirleyen standartlara sosyal norm denir. Bunlar bireyin toplumsal hayatta hareketlerini yönlendiren o topluma ait ortak değerlerle ahengini sağlayan ilkeler bütünüdür (Oktay, 2000, s.74). Norm, grup içinde bireyin davranışlarını ya da gruplar arasında ağ iletişim kurallarını belirleyen ve sosyal düzenin oluşturulmasını sağlayan yapılara karşılık gelmektedir. Ağ üyelerinin birbirlerine nasıl davranmaları gerektiğini belirleyen resmi veya gayri resmi kurallar olarak da ifade edilebilir. Norm, literatürde sosyal sermayeyi oluşturan bir bileşen olarak değerlendirilse de aynı zamanda güven ve karşılılık duygusunun aracı mekanizması olarak da görülebilmektedir (Tüysüz, 2011, s. 22).

Toplumun geliştirdiği sosyal norm sistemine kurum denir. Din, eğitim vb. kurumlar etrafında normlar sistemi oluşur (Doruk, 2009, s.108). Aile kurumu da bunlardan biridir. Sosyal sermaye, en az iki kişi arasında kurulan iletişim ile başladığından, konuyla ilgili araştırmalar toplumun en küçük birimi olan aile yapısı ve ilişkileri üzerinde sıklıkla durmaktadır. Aile içinde güven, karşılıklılık, aidiyet ve güçlü bağlara sahip olmak gibi özelliklerin faydasını öğrenen birey daha sonra yakın ve uzak çevresinde kurduğu ilişkilerde aynı ağbağ yapısına sahip olmayı isteyebilmektedir (Öztopçu, 2017 s. 14). Coleman'ın

sosyal sermaye tanımına göre norm, aile bağlarında ve toplumun sosyal kurumlarında var olan ve bir çocuğun veya gencin toplumsal bilişsel gelişimine faydalı bir takım kaynaklardır. Bu kaynaklar insandan insana farklılık göstermekte ama bireyin insani sermaye gelişimi için önemli bir avantaj oluşturmaktadır (Field, 2006, s. 33)

Tıpkı ailede olduğu gibi, bireyin mensubu olduğu toplumla da ortak değerleri paylaşması elzemdir. Toplumsal bir kimliğin bileşenleri olan duyguları, düşünceleri, inanç ve değerleri birbirine benzemeyen insanlardan oluşan bir toplumsal düzen, insan doğasına aykırı olmakta, her bireyin başına buyruk olduğu, ailenin, eğitimin, toplumsal yaşam ve düzenin hiçbir anlam ifade etmediği bir yapı anarşik bir toplum düzeninde görülebilmektedir. Bu perspektiften, ancak bireysel ve toplumsal beklentilerin asgari müşterekte buluşturulduğu toplumlar hayatta kalabilmektedir (Cüceloğlu, 2016, s.41). Bu noktada toplumsal normların varlığı her dönem olduğu gibi bugün de önemini korumaktadır. Günümüz bilgi toplumuna geçiş süreci toplumsal normları altüst etmiş gibi görünse de, çağdaş ileri teknolojiye dayalı bir toplumun dahi, toplulukların temeli olan karşılıklı güven ve bunun altındaki ahlaki normlar olmadan varlığını sürdürmesi olası görülmemektedir. Toplumsal norm ve ahlaki kurallar, bireylerin seçimleri üzerinde gelişigüzel kısıtlamalar olmaktan ziyade her türlü ortak girişimin ön koşulu durumundadır (Fukuyama, 2009, s. 31). Habermas' a göre yaşam dünyasının üyesi bireyler durumlarını karşılıklı olarak anladıkça, kültürel bir gelenek paylaşmaktadırlar. Bu dünyanın üyesi bireyler, kabul görmüş normlarla eylemlerini koordine ettikçe dayanışmacı bir sosyal grubun üyeleri olarak eylemde bulunmuş olmaktadırlar (Cohen & Arato, 2013 s. 383) .

Normların nesilden nesile kabul görmesinde örgüt kültürünün de önemli bir etkisi bulunmaktadır. Hofstede (1983)'nin geliştirdiği modelde örgüt kültürü beş boyutta incelenmektedir. Kültürleri karşılaştırma imkânı veren bu boyutlardan birini de, Bireycilik/ Toplulukçuluk boyutu oluşturmaktadır. Buna göre örgütsel yapıda içkin bulunan norm ve değerlerin bireylerin kişisel gereksinimlerine mi, ya da mensubu oldukları grubun gereksinimlerine mi öncelik verdiği bilgisi önem kazanmaktadır. Toplulukçu bir örgüt yapısında, yüksek oranda 'Ben' yerine 'Biz' bilinci, bireysel başarıdan ziyade ortak çabaya değer atfedilmesi, bireyler arası rekabetten çok karşılıklı bağımlılık ve iş birliğine yatkın bir modda etkileşim, güçlü bireylerarası bağlar, davranışsal uyum normlarının daha yoğun kabul görmesi ve diğer birey ve kurumlara daha yüksek güven söz konusu olmaktadır (Doney vd., 1998). Bu noktada, Hofstede'in ülke karşılaştırmaları yaptığı araştırmasında ülkemizin

bireycilik/ toplulukçuluk boyutu açısından düşük bireycilik özelliği taşıdığı tespit edilmiştir (Hofstede, 1983).

Araştırmalarda ortaya çıkan genel kanıya göre sosyal sermayenin birikmesi ve onun demokrasinin işlemesine katkı sağlayabilmesi için en önemli ön koşulun, toplumda karşılıklılık normlarının ve sivil katılım ağlarının yaygın olması gerektiğidir (Putnam, 1993b). Toplumsal etki ve normlara uyma beraberinde iş birliğini getirmekte, iş birliğinin niteliği ve sürekliliği ise taraflar arasındaki karşılıklı güven ilişkisi ile belirlenmektedir (Erdem, 2003). Ancak birbirine güvenen bireylerin yaşadığı toplumlarda iş birliğinin mümkün olduğu ve böylelikle sağlam resmi veya sivil yapıların oluşturulabildiği pek çok araştırmacı tarafından kanıtlanmaktadır.

Güven

Toplumsallaşma sürecinde birey, kendini güvende hissedebileceği bir ortam oluşturma çabasındadır. Bu anlamda güven herhangi bir grup ya da topluluğun işleyişini verimli hale getirebilen kayganlaştırcı bir madde olarak nitelendirilebilmektedir (Fukuyama, 2009, s. 32). Leviathan'da Hobbes güveni, anarşi ortamındaki iş birliği ve karşılıklılık normları şeklinde tanımlamaktadır. Buna göre, her bireyin ötekiler için bir tehdit oluşturduğu, insanın insana karşı olduğu bu savaş ortamında, kaosu önlemek için iş birliği ve karşılıklılık normlarını uygulayabilecek bir mekanizmanın varlığında paradoksal olarak bir barış ortamı meydana gelmektedir (Raub ve Voss, 1986, s. 86' dan aktaran Coşar, 2015 s.27). Tocqueville, Durkheim ve Simmel gibi önemli toplumbilimciler; karşılıklılık, dayanışma, bireysel açıdan olumlu sosyal ilişki kurmak için iş birliği, toplumsal açıdan ise özellikle yerel faaliyetlere gönüllü katılım bağlamında güven kavramına merkezi bir rol atfetmektedirler (Delhey & Newton, 2003).

Güveni rasyonel tercihte bulunan bireyin yine aynı doğrultuda bir faaliyeti olarak görmeye dair yaygın kanaatin yanı sıra özellikle Fukuyama (1998) ve Uslaner (2003)'in kavramsallaştırmaları ile sosyal güven uzun süre aynı mekânı paylaşıp bir arada yaşamaktan kaynaklanan tarihsel bir birikim ve bir kültürün ürünü olarak görülmektedir (Tecim, 2012). Güvenin oluşumunda gündelik yaşamda stresi azaltma yönünde destekleyici olan önemli bir unsur da toplumsal çevredir. Güvenin, üyelerinin ortaklaşa paylaştığı normlara dayalı ve iş

birliği yönünde hareket eden bir toplumda oluşması beklenmektedir (Doruk, 2009, s 109). Kavramın öncü isimlerinden Coleman ve Putnam güveni sosyal sermayenin kilit kısmı olarak kabul etmişlerdir. Francis Fukuyama'ya göre ise sosyal sermaye zaten bir toplumda güvenin hâkim olmasından kaynaklanan bir potansiyeldir (Fukuyama, 1998, s. 27). Güvenin sosyal sermaye kavramındaki başat rolüne, sosyal sermayeyi bir değerler sistemini, bilhassa da toplumsal güveni yansıtması açısından ele alan Uslaner de dikkat çekmektedir (Uslaner 1999'dan aktaran Field, 2006 s. 88). Uslaner'in yaptığı gruplandırmaya göre araştırmalarda güven üç farklı biçimde kategorize edilebilmektedir. Bunların ilki birbirlerini tanıyan bireylerin karşılıklı menfaatleri için birbirlerine inanıp iş birliğine yönelmelerine neden olan stratejik tercihleri sonucunda oluşan stratejik güvendir. İkinci güven türü ahlaki bir noktadan türeyen kişilerin birbirlerinden beklentilerini içeren genelleştirilmiş güvendir ve bizi bizden farklı olan insanlara bağlayan temel bağı şekillendirmektedir. Daha kurumsal bir perspektifle geliştirilen kurumsal güven ise bireylerin kurumlara duyduğu güveni kapsamaktadır (Uslaner, 2003) Konuyla ilgili çalışmalar (Guiso vd. 2011; Bergh & Bjørnskov 2013) genelleştirilmiş güveni "sosyal güven" olarak da kullanmaktadır. Yanı sıra sosyal güven bireyin kendi çıkarından vazgeçerek topluma fayda sağlayacak şekilde hareket etmesi için güdüleyici bir rol de üstlenmektedir (Freitag, 2003).

Güven ilişkisi, bürokrasilerin çatlak ve yarıklarında, insanların kime güvenebileceğini öğrenmesiyle birlikte, enformel biçimde gelişmektedir ve insanların sorun yaşadığı, yardım ihtiyaçlarının yoğunlaştığı dönemlerde sınanmaktadır (Sennet, 2008, s 149). Woolcock da güveni, sosyal sermayenin zaman içinde ortaya çıkabilen bir sonucu olarak görme eğilimindedir (Woolcock, 2001). Ona göre güven sosyal ilişkilerin bileşimleri içinde, onlar tarafından beslenmekte fakat sosyal ilişkilerden bağımsız olarak var olamamaktadır (Field, 2008, s.199).

Sosyal sermaye literatüründe bireylerin birbirlerine duydukları güven, işleyen bir demokrasinin temel unsurudur (Putnam, 1993a; Fukuyama, 1998). Bu açıdan güven, demokratik sivil toplumun üretici kaynağı olan sosyal sermayenin beslendiği damarlardan biridir (Erdoğan, 2005). Bireylerin siyasal sisteme karşı tutum ve beklentilerinde ciddi farklılaşmaların olduğu durumlarda istikrarsızlık ve düzensizliğin ortaya çıkma ihtimalinin yüksek olduğu varsayılmaktadır. Toplumsal yaşamda birbirlerine güven duyan bireylerin varlığı, sosyal sermaye yaklaşımında siyasal sistemin istikrarı ve düzeni için bir koşul haline gelmektedir; öyle ki başkalarına güven duyan ve hoşgörü ile yaklaşanların, kendilerinden

farklı tercihlerde bulunanları anlamaya çalışması, onlarla iletişime girmesi beklenmektedir (Akdoğan, 2006).

Aile ya da akrabalık gibi sıkı ilişkiler sonucu oluşan ağlar bireyin kendi tercihi doğrultusunda onu etkilemezken arkadaşlık, evlilik ve gönüllülük durumlarında oluşan ağlar bireysel tercih kaynaklı bir etki oluşturmaktadır. Bu tercihe bağlı ağlar değer yargısı, ilgi ve özellikle de güven çerçevesinde oluşturulmaktadır (Aydemir, 2011, s.26). Bireylerin ailelerine, yakın çevrelerine ve gönüllü derneklere duyduğu güven, toplumun diğer kesimlerine yayılmakta, bu da sosyal ağlarda ortaya çıkması beklenen sivil sorumluluk ve güven duygusunu artırabilmektedir. Bu sayede politikalarının yürütülmesinde toplumsal gruplarda içkin sivil sorumluluk norm ve ağlarından yararlanılması ihtimali ortaya çıkmaktadır (Walters, 2002).

Bauman'ın akışkan modernite dönemi diye nitelendirdiği bu dönemin insanı, kolektif yaşamın alternatif yollarını hayal edebilecek cesaretten ve zamandan yoksundur. Kendisini güvende hissetmeyen birey, geleceğin getirebileceklerine sakınarak bakıp emniyetinden endişe ettiğinden, kolektif eylemin gerektirdiği sorumlulukları göze alacak kadar özgür değildir. Kimseyle paylaşamayacağı işlerle o kadar meşguldür ki ortaklaşa girişilebilecek türden işlere enerji ayırabilmek bir yana, bunlar hakkında düşünmez bile. Bu perspektiften güven, sivil toplumun tesisi adına olmazsa olmaz bir unsurdur. (Bauman, s. 2016).

Dünya Değerler Araştırması, Avrupa Sosyal Tarama Testi ve bunları takip eden öne çıkan çalışmaların büyük çoğunluğunda sosyal güven "Genel olarak, çoğu insanın güvenilir olduğunu mu, yoksa insanlarla ilişkilerde çok dikkatli olmak gerektiğini mi düşünürsünüz?" sorusu aracılığıyla ölçülmeye çalışılmaktadır. Veriler ülkemiz açısından incelendiğinde insanların çoğuna güvenilebileceğini belirtenlerin oranının Türkiye'de %14'lerde seyrettiği, en yüksek güven oranının %93 ile Danimarka'ya, en düşük oranın ise %2 ile Zimbabwe'ye ait olduğu gözlenmektedir (Dünya Değerler Araştırması, 7. Dalga:2017-2020).

Bjørnskov'un sosyal sermaye ve yaşam doyumu arasındaki ilişki üzerine yaptığı araştırmasında bireysel iyi oluş hali ve refah devletie dair tutum ile sosyal güven arasında kuvvetli bir ilişki bulunmaktadır. Sosyal güvenin yüksek olduğu ülkelerde yaşam doyumu ve kişisel gelirin de yüksek seviyelerde seyrettiği araştırmanın çıktısı olarak rapor edilmektedir (Bjørnskov, 2003). Sonuç olarak araştırmalar desteklemektedir ki (Putnam 1993a, 1993b, 1995; Woolcock 1998; Bjørnskov 2003; Rothstein vd. 2005 vb.) güven ve sosyal ağların geliştiği yerlerde bireyler, şirketler, komşu çevreler ve milletler ekonomik,

fiziksel ve hatta psikolojik olarak refah seviyelerini artırabilmektedir. Öte yandan Putnam, İtalyan demokrasisi üzerine yaptığı çalışmasında, güven normlarıyla ve iş birliği alışkanlıklarının gelişmesiyle ilişkili olarak, toplumsal katılım ve refah arasında uzun vadeli bir etkileşim olduğunu da ileri sürmektedir (Putnam, 1993a).

2.2.4. Sosyal Sermayenin Üretim Alanı Olarak Sivil Toplum

Sivil yaşama para ve iktidarın aşırı müdahalesini engelleyebilmek ancak bazı bariyerler aracılığıyla mümkündür. Bu bariyerlerin korumaları gereken en önemli şey dayanışmanın kaynağıdır. Bu da bireylerin zorlama olmadan, desteğin derecesine bakmadan ortaklık ve karşılıklılık temelinde birbirlerine yanıt verme ve tanıma yeteneği anlamına gelir. Bir başkasının kaderini paylaşma isteğini içeren dayanışmanın kaynağı mevcut bir gruba ve bunun ötesinde ortak normlara ve paylaşılmışlıklara üyeliği öngörmektedir. Dayanışma içerisinde olan bireyler birbiriyle aynı ya da önemli ölçüde kesişen yaşam dünyalarına bilinçli olarak bağlanmışlardır. Bu tür bir bağlanma içeriklerin sağlam bir düzlemde tartışılabilmesini ve önemli konularda uzlaşmayı güvence altına almaktadır (Cohen & Arato, 2013, s. 422). Sivil toplumun yokluğunda devlet çoğunlukla kendi kendini organize etme yeteneği olmayan bireye müdahale etme gereği duymaktadır. Bu noktada sivil toplum, devletin gücünü dengeleme ve devletin aşırı müdahalesinden bireyi koruma görevi görmektedir. Demokrasileri tam anlamıyla gelişememiş devletler -tıpkı bir baba gibi- sözde korumacı ve baskılayıcı uygulamalar aracılığıyla toplumlardaki bir araya gelip kendi problemlerine çözüm alternatifleri üretme yetisinin aşınmasına neden olurlar. Fakat dönüşümsel bir yapı arzeden bu toplumsal durumda, sivil katılımın düşük düzeyde kalması devletler açısından da birtakım siyasal işlev bozukluklarına da yol açabilmektir (Fukuyama, 1999).

Tocqueville Amerika'da Demokrasi kitabında, Amerikalıların demokrasiyi sürdürülebilir kılma yöntemlerinden onu en çok etkileyenin, sivil toplum yaşama katılım noktasındaki isteklilikleri olduğunu belirtmektedir. Gözlemlerine göre her yaştan, statüden ya da kimlikten birey sadece herkesin mecburi katıldığı sendikal birlikler değil, farklı türden dini, etnik, ciddi ya da eğlence amaçlı, yerel ya da tüm ülkeyi kapsamına alan irili ufaklı

organizasyona katılım sağlamaktaydı (Putnam, 1995). Karşılaştırmaya gidildiğinde ise Avrupa'da yaşatılan geleneksel ve hiyerarşik ilişkileri düzenleyen resmi statü ve yükümlülük bağlarının aksine Tocqueville'ye göre, Amerika'da gönüllü kuruluşlardaki etkileşim, vatandaşları birbirine bağlayan sosyal bir tutkal özelliği taşımaktadır (Field, 2006). Habermas refah devletiin, hem kapitalist ekonomiye karşı yaşam dünyasının savunulmasını hem de yaşam dünyasına idari devletin sızmasını temsil ettiğini ileri sürmüştür. Belki başta refah devletiin amacı dayanışmayı ortadan kaldırmak değil, aksine güçlendirmek ve geliştirmekti (Cohen Arato, 2013, s. 417) fakat, gelinen noktada hantallaşan yapı hem sürdürülebilirlik krizini hem de toplumundaki bireylerin birbirine kayıtsızlığını doğurmuştur.

Sosyal sermaye araştırmalarının, siyasi kültür literatürüne yaptığı katkı, sivil toplumu, vatandaşlar arası yaygın bir ilişki ve etkileşim ağı şeklinde kavramsallaştırmasından kaynaklanmaktadır. Bu perspektiften sivil toplum, bireylerin güven, dayanışma ve karşılıklılık gibi normları öğrenip, içselleştirdikleri bir alandır (Özek, 2018). Klasik refah devletilerinde görülen yaşam dünyasının şeyleştirilmesinden ve kolonileştirilmesinden (Cohen Arato, 2013, s. 384) uzaklaşıp devlet toplum ilişkisindeki tek yönlü özgürleşmeyi kırmak için sürdürülebilir bir modern sivil toplumun varlığı elzem hale gelmektedir. Toplumun karşılıklı güvenine, değer ve normlarına dayanan sosyal sermayenin fonksiyonunu yerine getirebileceği bir alan olarak sivil toplum organizasyonları ise, yerelden küresele sorunların çözümünde önemli bir mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır. Devlete alternatif ama kontrol edilebilir bir konuma gelmesi için sivil toplumun ülkemiz açısından yeniden yapılandırılması gerektiği sıklıkla dile getirilmektedir.

Demokrasinin öznesi olarak birey ve sivil toplum, sosyal sermaye bağlamından düşünüldüğünde özgürlüklerin önündeki engelleri ve toplumsal sorunları aşmada önemli devlet dışı aktörler olarak görülmektedir. Özellikle gelişmiş demokrasilerde birey ile devlet arasında aracı rol üstlenen sivil toplulukların birleştirici ve köprü kurucu ilişkilerine önem verilmekte, hükümetler tarafından bunlara yatırım yapılmaktadır (Akkaş ve Tekir, 2013, s. 2).

Putnam, İtalya'nın kuzey ve güney kesimlerindeki kamu politikanın göreli performansı üzerine yoğunlaşıp kurumsal bir yaklaşım benimseyerek, kuzey kesimdeki başarının nedeni olan kurumsal performansın temelinde hükümet ve sivil toplum arasındaki olumlu karşılıklı ilişkinin yattığı sonucunu elde etmiştir. Putnam sosyal sermaye

literatüründe sivil katılıma ve gönüllülüğe atfettiği önemle tanınmaktadır. Konuyla ilgili araştırmlarında Amerika'da halkın sosyal sermayesinin azalmakta olduğunu; derneklere katılım ve oy verme oranları, karşılıklı güven seviyeleri ve boş vakit değerlendirme pratiklerindeki değişim gibi göstergeler ışığında ispatlamaya çalışmaktadır (Field, 2006, s. 42) Putnam'ın yurttaşlık topluluğu adını verdiği yapıda dernekler ve yardımlaşma yapıları son derece gelişmiştir (Şan, 2007'den aktaran Kitapçı 2017)

Norris'e göre toplumda gömülü norm ve değerleri kapsayan yatay ağlar bireyler için önemli getirilere sahiptir. Bu ağlar karşılıklılığa neden olan sorumlulukları ortaya çıkarmaktadır. Bu sayede bireylerin iş birliği ve koordinasyon kabiliyeti artmakta ve ortaya bir nevi kamusal mal kabul edilebilecek ortak fayda sağlayan ürünler ve fırsatlar çıkmaktadır. Tam bu noktada dernek vakıf gibi organizasyonlar toplumun farklı segmentlerinden değişik özellik ve kimlikteki insanları bütünleştirmenin pozitif bir dışsallığı olarak; iş birliği, karşılıklı sorumluluk ve hoşgörünün genele yaygınlaşmasını sağlaması açısından da önemli bir fonksiyonu yüklenmektedir (Norris, 2000, s. 2).

Gönüllü örgütler, devletle birey arasında köprü vazifesi görmekte ve bu örgütler aracılığıyla birey kendini etkin ve anlamlı olarak siyasal sistemle ilişkilendirebilmektedir (Almond ve Verba, 1963'den aktaran Akdoğan, 2006). Devlet ile siyasal süreç arasındaki ilişkileri toplumsal hareketler yoluyla kavramsallaştıran Putnam sivil toplumu; aktif kamu ruhuna sahip vatandaşların oluşturduğu, eşit siyasal ilişkilere, güvene ve iş birliğine dayalı bir toplumsal doku şeklinde tanımlamaktadır (Putnam, 1993b). Sivil toplumun en önemli özelliklerinden biri bireylerin yalnızca toplumsal ağlara katılmaları değil, aynı zamanda bu ağlar içersinde etkin faaliyet göstererek sivil sorumluluk içerisinde hareket etmeleridir (Akdoğan, 2006). Sosyal sermayenin siyasi bir katkısı olarak toplumsal entegrasyon sonucu oluşan sosyal ağlar ve normların itici gücüyle toplumda sivil toplum kuruluşlarına katılım artmakta ve bu da siyasi katılımı teşvik ederek, yönetişim performansını yükseltmektedir (Norris, 2000).

2.2.5. Dünyada ve Türkiye'de Sosyal Semaye ile İlgili Yürütülmüş Araştırma Örnekleri ve Bulguları

Sosyal sermayeyi toplumsal düzeyde potansiyel bir kaynak olarak nitelendiren Putnam (1993) "Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy" isimli araştırmasında,

İtalya'nın kuzey ve güney bölgelerindeki yerel yönetimlerin farklı dinamiklerini belirleyerek kalkınma açısından iki bölge arasındaki kalkınma farkını incelemiştir. İtalya'nın kuzey bölgesinde yerel yönetimlerin daha kapsayıcı yapı sergileyip daha verimli çalışmalar yapabildiğini tespit eden yazar, iki bölge arasında resmiyette bir kurumsal farklılık olmamasına rağmen yerel yönetimin kalkınmaya etkisi açısından Güneyde tam tersi bir durum olduğunu ortaya koymuştur. Putnam bu farkın nedeni olarak sosyal sermayenin önemli bir bileşeni olan toplumsal güvenin ve vatandaşların yerel düzlemdeki sivil katılım ya da siyasi kültür pratiklerinin Kuzey İtalya'da Güneye oranla daha yoğun olmasını göstermektedir.

Modern toplum yapısında güven ve etik değerlerin giderek aşındığını öne süren Fukuyama (1998) 'Trust The Social Virtues and The Creation of Prosperity' kitabında sosyal erdemlerin yeniden canlandırılmasının, aile ve akrabalık gibi yakın sosyal ilişkilerin ve toplum bazında güvenin ekonomik kalkınmaya olan katkılarını sosyal sermayenin etkisi çerçevesinde açıklamaktadır.

Fukuyama (1999), Büyük Çözülme isimli çalışmasında toplumların ortak değerler birikimi şeklinde tanımladığı sosyal (toplumsal) sermayeyi, dürüstlük mütekabiliyet, sadakat ve dolayısıyla güven gibi erdemleri barındıran, onları uygulayan grupların ortak hedeflere varmalarına yardımcı, somut maddi değere çevrilebilen bir refah kaynağı olarak açıklamaktadır. Sağlıklı bir toplumsal yapının ahlâk ve güveni içeren değerlerden inşa edilebileceğini iddia eden Fukuyama'ya göre sivil toplum bu değerler üzerine kurulu bir toplumsal düzene karşılık gelmektedir. Literatürdeki genel eğilimin aksine, siyasi katılım, sosyal ağlar, sivil toplum organizasyonlarına katılım ve güven endeksleri ile sosyal sermayenin varlığını ölçmek yerine, toplumsal bozulmanın unsurları olan suç oranları, ailelerin parçalanması, açılan dava sayıları, vergi kaçakçılığı, intihar ve uyuşturucu kullanım oranları aracılığıyla sosyal sermayenin yokluğunu ölçme yoluyla analiz etmeyi tercih etmektedir.

Narayan (1999), özellikle yoksulluğa yönelik müdahaleler açısından sosyal sermaye ve devlet ilişkisini incelediği 'Social Capital and the State: Complementarity and Substitution' makalesinde sosyal gruplar arasında ve sosyal gruplar ile hükümet arasında oluşturulacak köprü veya bağların politika üretilmesinde yeni bakış açıları sağlayacağını iddia etmektedir. Sosyal gruplar içinde dayanışmanın, insanları ve kaynakları bir araya getiren bağlar (toplumsal sermaye) yaratacağını ileri süren Narayan, ekonomik ve sosyal

refah için devletlerin kapsayıcı kalkınmayı benimsemesinin önemini vurgulamaktadır. Özellikle eşitsizliğin yoğun olduğu toplumlarda, grupları kesen ve dolayısıyla sosyal sermayeleri birbirine bağlayan sosyal ağların, sosyal uyum ve yoksulluğun azaltılması için gerekli olduğunun altını çizen yazar; etnik, dini, kast veya ırksal gruplar gibi sosyal gruplar arasındaki köprü bağlarını güçlendirmek için gerek devletin, gerekse özel sektör veya sivil toplumun etkileşim oluşturacak girişimlerine ihtiyaç olduğunu, bu yolla sosyal sermayenin devlet müdahalelerinin tamamlayıcısı olacağını savunmaktadır.

Hu ve Chan (2012), Çin'in Xiamen şehrinde yürüttükleri 'Social Capital and Civic Engagement in Urban China' adlı araştırmalarında topluluk sorunlarını çözmek için sivil katılım biçiminin- halkın iş birliğinin – yapısını ve sosyal sermaye ile ilişkisini değerlendirmektedirler. Sosyal sermaye ile sivil katılım arasındaki teorik bağlantıya dayalı olarak, sosyal sermayenin halkın iş birliği üzerinde olumlu bir etkisi olduğu varsayımlarının sınandığı çalışmada, ampirik veriler kullanarak sosyal sermayenin Çin toplumundaki halk iş birliği üzerindeki etkisi, halkın sosyal ilişkilerinin ağ büyüklüğü, çeşitliliği, yoğunluğu, güven ve karşılıklılık gibi sosyal sermayenin çeşitli yönlerinden ele alınmaktadır. Kent sakinleri arasında sivil katılım düzeyindeki tutarsızlıkların olduğunu ve bu farklılıklarda sosyal sermaye eşitsizliğinin önemli bir rol oynadığını ortaya koyan araştırmacılar, bulguları doğrulutusunda bu tür farklılıkların, özellikle yurttaşların katıldıkları topluluk ağlarının genişletilmesiyle yani bireylerin sosyal sermaye birikimlerini artırmaya yönelik yatırımlarla giderilebileceğini öngörmektedir.

Sosyal kaynaklar, sosyal destek ve sosyal sermaye üzerine çeşitli araştırmalar yürüten ve sosyal sermayenin profilini belirlemede Network kuramını oluşturan Lin (1999), 'A Network Theory of Social Capital' adlı çalışmasında sosyal iletişim kanallarının sosyal sermaye üretimini nasıl etkilediğini açıklamaya çalışmaktadır. Teorisinde, sosyal sermayeyi geliştiren ağ olarak özellikle insanlar arasındaki gayri resmi bağların (köprü kurucu ağların) önemini vurgulayan Lin, kurduğu modelleme üzerinden günümüzde küreselleşme, yerelleşmenin farklı formlara dönüşmesinin ve teknolojinin hayatımıza daha çok girmesinin sosyal sermaye stoğunu erittiği yönündeki hipotezleri de çürütmeye çalışmaktadır. Geleneksel networklerin cybernetworklere evrilerek sosyal sermayenin farklı bir boyuta taşındığını ama toplumlar üzerindeki etkisini devam ettirdiğini iddia etmektedir.

Sosyal uyum ve sosyal sermaye etkileşiminden doğan ortak bileşenlerinin mahalle kurumunun içinde ne oranda operasyonel hale getirilebilineceğini 'Social Cohesion, Social

Capital and the Neighbourhood' adlı makalelerinde inceleyen Forrest ve Kearns (2001), görece daha müreffeh bölgelerde duvarlarla çevrili bir yerleşim alanı şeklinde paketlenmiş bir emniyet alanı olanı sağlayan mahallenin, iç ilişkilerde tüketim kalıpları ve yaşam tarzı grupları açısından uyumlu ama dış dünyaya kapalı bir yapısı olması dolayısıyla sosyal sermaye stoğu açısından gittikçe etkisizleştiğini iddia etmektedirler. Daha dezavantajlı mahallelerde ise verilerle günlük hayatın önemli bir boyutu olarak kalmaya devam etse de mahalle, özellikle sosyal sapmalara karşı etiketleme, sosyal itibarı zedeleme ve dolayısıyla sosyal dışlanmanın daha yoğun rastlandığı bir alan haline gelmektedir. Bu noktada sosyal sermayenin uyumu ortaya çıkarması adına oluşturulacak etkileşim ortamlarına dair bir farkındalığın toplumun her kesiminde oluşmasını sağlamak gerektiğini vurgulamaktadırlar.

"Community and Citizen Participation in Contrasting Neighbourhoods" isimli makalelerinde mahalleler arasındaki yurttaşlık kültürünün boyutundaki farklılıklar sosyoekonomik özelliklerle veya mahalledeki yerel faktörlerle veya yönetişime yurttaş katılımını teşvik eden veya caydıran siyasi bağlamla açıklanabilir mi? sorusuna yanıt arayan Docherty, Goodlad ve Paddison (2001), mahalleler arasındaki sivil kültür farklılıklarının, nüfusun kompozisyon faktörlerine atıfta bulunularak tam olarak açıklanmadığını, fakat aile, komşu gibi güçlü bağları olan ve daha güçlü bir topluluk ve aidiyet duygusuna sahip olan daha yoksul bölgelerin sakinlerinin, yerel topluluk gruplarına ve siyasi kurumlara, daha yüksek sosyo ekonomik bölgedeki insanlardan daha fazla güvendikleri sonucunu elde etmişlerdir. Aidiyet duygusunun veya yurttaşlık kültürünün gelişmesini önleyen başka faktörlerin olabileceğini de vurgulayan araştırmacılar, daha fazla yerel kurumsal yapılanmanın yoksul bölgelerin yeniden canlanmasına ve vatandaşların hissettiği siyasi yabancılaşmaya karşı etkili bir mekanizma olabileceğini tespit etmişlerdir. Konut dernekleri gibi yerel siyasi veya sivil kurumların, daha güçlü bir içerme duygusuna yol açabileceğini kanıtlayarak, vatandaş katılımının güveni artıran fırsat yapılarının yaratılmasıyla teşvik edilebileceği ihtimaline işaret etmişlerdir.

Norris (2001) "Making Democracies Work: Social Capital and Civic Engagement in 47 Societies" isimli çalışmasında Putnam'ın teorisinin temel iddiaları olan dernek aktivizminin dağılımını sosyal güven ile birleştiren bir sosyal sermaye endeksi geliştirerek 47 ülkede sosyal sermayenin dağılımını ve boyutlarını karşılaştırmak için Dünya Değerler Çalışmasından faydalanmış elde ettiği sosyal sermaye endekslerini, sosyoekonomik ve demokratik kalkınma bileşenlerini incelemek için kullanmıştır. Çalışma, Putnam'ın önerdiği gibi, tek bir endekste birleştirildiğinde, sosyal sermayenin, birbiriyle ilişkili birden çok

sosyoekonomik kalkınma göstergesi ve demokratikleşmenin kurumsal göstergeleri ile güçlü ve anlamlı bir şekilde ilişkili olduğunu tespit etmektedir. Toplumsal anlamda ise sosyal sermayeleri geliştiren ana unsurun sosyal ağ boyutu değil, sosyal güven boyutu olduğunu iddia eden araştırma, sosyal sermayenin, sosyal devlet desteği göstergeleriyle zayıf bir ilişkisi olduğunu tespit etmiştir.

'Does social trust determine the size of the welfare state? ' makalelerinde, ülkelerin güven endeksleriyle refah devleti uygulamalarının genişliği arasındaki ilişkiyi araştıran Bjørnskov ve Svendsen (2013) yolsuzluk, gelir dağılımı adaleti, kredi notu, sosyal güven, vergi geliri, kamu harcamaları, sosyal transfer harcamaları, kişi başına düşen milli gelir, nufüs, politik kurumlara güven, hukuk sistemine olan güven, toplumsal hoşgörü, nüfus içinde Protestan olan oranı ve ülkenin sosyalist geçmişinin olup olmaması gibi parametrelerden oluşturdukları endeks aracılığıyla 46 ülkeyi analize tabi tutmuşlardır. Elde ettikleri sonuçlar güvenin refah devletilerinin boyutunu belirlediğini göstermektedir. Kapsamlı refah devleti uygulamalarının sürdürülebilmesinin toplumsal güvenin önemli boyutlarını oluşturan yüksek düzeyde hukuksal güven, özel mülkiyet haklarını koruyan güçlü yasal kurumlar ve düşük yolsuzluk seviyesi olduğunu tespit etmişlerdir.

"On the identity of social capital and the social capital of identity" makalesinde Christoforou (2013), sosyal sermayeyi daha toplumsal düzlemde değerlendirmenin ortak sosyal yükümlülükler ve ortak kimlik bilincini harekete geçirerek kamu refahı için ortak stratejiler izlemeye imkân sağlayabileceğini savunmaktadır. Araştırmacı, çoğu neoklasik yanlış değerlendirmenin aksine sosyal sermaye yaklaşımının kolektif harekete vurgu yapan yüzünün farklı ve birbiriyle çelişen fikirleri ortak sorumluluk paydasında buluşturabileceğini ve toplumları kendine yaklaştırabileceğini kanıtlamaya çalışmaktadır.

Sosyal sermayenin nasıl üretken bir forma getirilebileceğini tartıştığı 'Building Social Capital: A Learning Agenda for the Twenty-first Century' başlıklı makalesinde Wilson (1997), toplumsal iş birliğini geliştirmede genel olarak takip edilecek yolların ne olduğunu incelemeye çalışmaktadır. Fikri altyapısını 'sosyal öğrenme' yaklaşımına dayandırdığı başka toplumlara da örnek olabilmiş -Grameen Bank, Procap gibi- bir takım sosyal girişimlerin, toplumsal güven düzleminde ortaya çıktıkları ülkelerdeki sosyal sermaye oluşumu üzerindeki etkisini karşılaştırmalı olarak göstermektedir.

Heberer (2009), "Relegitimation through new patterns of social security: neighbourhood communities as legitimating ınstitutions" isimli çalışmasında, Çin

hükümetlerinin özellikle kentleşme ve sonrasında çıkan sorunların çözümüne karşı uzun yıllardır destekledikleri mahalle birliklerin sosyal konumlarına bakılmaksızın toplumun tüm üyelerini kolektif bir hareket içinde kapsayarak bir sosyal güvence duygusu yarattığını tespit etmektedir. Aslında devletin resmi olmayan bir denetleme ve refah sağlama görevini minimuma indirme mekanizması olarak meydana gelen "Residents Committees " adı verilen mahalle topluluklarının, bölge sakinlerinin geniş kapsamlı katılımıyla kendi kendine yardımın ve örgütlenmenin, yani sosyal ve politik olarak aktif vatandaşlığın gelişmesini de sağlayan bir pozitif dışsallığı olduğu tespit edilmektedir. Araştırmada ayrıca vatandaşların sosyal sorumluluklarını ve mahallelerindeki faaliyetleri sahiplenmesinin kamu hizmetlerinin kalitesini ve dolayısıyla devletten memnuniyeti artırdığı iddia edilmektedir. Heberer, elde ettiği bulgulara göre sürdürülebilir görünen bu yapılanmanın toplum çalışmasına katılım yoluyla kaynaklara erişim imkânı bulan farklı gruplar arasındaki risk üreten çatışmaların azaltılmasına da katkıda bulduğunu öne sürmektedir.

Pye (1999) 'Civility, Social Capital, and Civil Society: Three Powerful Concepts for Explaining Asia' isimli makalesinde Uzakdoğu ülkeleri açısından sivil katılımı ve sosyal sermaye stoğunu karşılaştırmalı olarak ele almaktadır. Kendilerine özgü, farklı sosyal erdemlerinin toplumsal ilişkilerde yoğun etkisinin günümüzde de devam ettiğine dikkat çeken yazar, ülkelerdeki demokrasi geleneğinin ve devlet modellerinin –monarşi geleneğinden gelip gelmedikleri ya da sosyalist ideoloji ile yönetilip yönetilmedikleri gibi- toplumsal güven ve sosyal sermaye oluşumunun geniş bir yelpazede çeşitlilik göstermesine neden olan en önemli unsur olduğunu tespit etmiştir.

'Social Capital in Scandinavia' isimli makalelerinde İskandinav tipi refah rejimine sahip ülkelerde sosyal sermayenin karakterini inceleyen Rothstein ve Stolle (2003) konuyu sosyal sermayenin oluşumunda toplum merkezli ve kurum merkezli etki olarak iki ana yaklaşıma göre ele almışlardır. Tespitlerine göre İskandinav deneyiminde, gönüllü dernekler ve devlet arasındaki yakın iş birliği biçimlerinin sosyal sermayenin oluşumuna az da olsa olumlu katkı sağladığı fakat bunun insanların toplumsal güveninin derecesi ve sosyal sermaye üretiminde çok ciddi bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Alternatif bir yaklaşımla Durkheimcı teori açısından politik kurumların sosyal sermaye üzerindeki etkisini analiz eden yazarlar, kapsayıcı bir refah devletiinin sosyal sermayeyi yok etmesi anlamında "dışlama" etkisinin olmadığı aksine ekonomik eşitliği artırmak için alınan politika önlemlerinin, genelleştirilmiş güven gibi daha geniş toplum kitleleri için faydalı sosyal sermaye miktarını da artırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Refah kurumlarının sosyal sermaye üzerindeki etkisini İskandinav tipi refah rejimlerinde inceleyen Kumlin ve Rothstein 'Making And Breaking Social Capital- The Impact of Welfare-State Institutions (2005)' çalışmalarında hükümetlerin sosyal sermayeyi artıracak refah uygulamalarını geliştirerek olumlu katkı sağlayabileceğini savunmaktadırlar. Gereğinden çok kapsamlı refah devleti uygulamalarının toplumların sosyal sermayesini erittiği yönündeki iddiaların yoğun olduğu alanyazının aksine yazarlar, günlük ilişkilerden oluşan sosyal sermaye düzeyinin refah devletiin büyüklüğünden ziyade onun tasarlanış biçiminden (tipinden) etkilendiğini iddia etmektedirler.

Pichler ve Wallace (2007) 'Patterns of Formal and Informal Social Capital in Europe' isimli araştırmalarında Avrupa'da bölgeler arasındaki sosyal sermaye biçimlerini formel ve informel ağların varlığı ayrımı doğrultusunda yapmışlardır. Formel ağların genelleştirilmiş sosyal güven ve sivil topluma üyelik informel ağların ise sosyal ağlar (arkadaşlar, meslektaşlar ve komşularla görüşme sıklığı) ve başkalarına sosyal destek sağlama değişkenleri ile araştırıldığı ülkeler arası karşılaştırmalı çalışmada, bu ağ biçimlerinin – sosyal sermaye rejimlerinin- Avrupa genelinde bölgeden bölgeye değiştiğini tespit etmişlerdir. Eurobar 62.2 verilerini kullanan araştırmacılar, İskandinav ülkelerinde resmi organizasyonlara katılımın sağlam bir şekilde kurulmuş olduğunu ve hatta refah devletii tarafından bunlara katılımın teşvik edildiğini, Güney'de ise bu tür organizasyonların eksikliğinin katılım için daha az fırsat anlamına geldiğini gözlemlemişlerdir. Bu sonuçlar doğrultusunda formel sosyal sermaye, Kuzey ve Batı bölgelerinin belirli özelliklerini tanımlarken, informel sosyal sermaye Doğu ve Güney Avrupa'nın baskın sosyal sermaye karakteristiğini oluşturmaktadır.

Değişik sosyal sermaye türlerinin kullanımının bireylerin ırkı, rengi ya da göçmen olup olmamasına göre farklılaşıp farklılaşmadığını analiz ettiği 'Examining the Relationship Between Race, Ethnicity, Foreign-Born Status, and Social Capital Among Women on Public Assistance' çalışmasında Gezinski (2014) sosyal yardım alan farklı alt kimliğe sahip kadınlara anket uygulamıştır. Elde ettiği sonuçlara göre Siyahi kadınların daha yüksek köprü kurucu sosyal sermayeye sahip olduğu, göçmen kadınların daha sınırlı homojen gruplarla ilgili sosyal sermayesinin olduğunu ve hispanik kadınların ise düşük seviyede köprü kurucu sosyal sermayeye sahip olduklarını tespit etmiştir. Sonuç olarak çok kültürlü toplum yapılarında farklılaşan sosyal sermaye düzeyinin bazı bireyler için dezavantaja dönüşmemesi adına uygun sosyal politika önlemlerinin bu sonuçlara göre şekillendirilmesini önermiştir.

'The Welfare State, Social Capital and Alternative Politics: First Findings from Israel (2011)' isimli araştırmalarında, Yuval ve diğerleri İsrail'de 507 vatandaş üzerinde uyguladıkları anket aracılığıyla bireylerin refah devleti algılarını, sosyal sermaye düzeylerini ve refah sağlamak amacıyla illegal bağlantılara başvurmakla ilgili algılarını keşfetmeye çalışmaktadırlar. Bulgularını tanımlayıcı istatistikler şeklinde raporlayan çalışmacılar, toplumsal güvenin düşük seviyede gözlendiği bireylerde alternatif (illegal) yollara başvurmanın daha normal algılandığı, sosyal sermaye ve refah devleti algısı ilişkisinde ise sosyo ekonomik konumun belirleyici olduğu ve düşük sosyo ekonomik statüdeki bireylerin refah devleti uygulamalarını daha çok destekleme eğiliminde olduklarını tespit etmişlerdir.

Daniele ve Geys (2015) 'Interpersonal Trust and Welfare State Support' toplumsal güven duygusu ile refah devletine destek arasındaki ilişkiyi inceledikleri makalelerinde, güven duygusunun refah devletine desteği arttırdığını tespit etmişlerdir. Yürüttükleri ekonometrik analizde Avrupa Sosyal Tarama Testi sorularından yararlanan araştırmacılar, yurttaşların refah devleti algıları, vergi verme konusundaki görüşleri gibi parametreler aracılığıyla toplumda güven tesis etmenin devlet uygulamaları açısından maliyet azaltıcı ve kalkınmayı hızlandırıcı pek çok olumlu çıktıya sebep olduğunu ortaya koymuşlardır.

Kent analistleri Temkin ve Rohe (1998) "Social Capital and Neighborhood Stability: An Empirical Investigation" isimli makalelerinde sosyokültürel çevre ve kurumsal altyapı unsurlarını odak alarak sosyal sermayenin mahalleler düzeyinde kalkınmayı nasıl etkilediğini göstermek için teorik bir model oluşturup, sosyal sermayenin yerel kalkınma üzerindeki olumlu etkisinin kanıtını sağlayan ampirik bir analiz sunmaktadırlar. Analizlerini sosyal sermayeyi etkileyen sosyo kültürel yapı, mahalleye aidiyet yoğunluğu ve komşuluk ilişkileri bileşenleri üzerine inşa eden araştırmacılar mahalle dinamiklerinin- sıkı komşuluk ilişkilerinin- sosyal sermaye birikimi açısından önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Toplumdaki güven ve sosyal sermaye stoğunu Türkiye açısından araştıran çalışmalara bakıldığında Uğuz ve arkadaşlarının (2011) Türkiye'nin Sosyal Sermaye Stoğunu ve Toplumun Sosyal Sermaye Profilini Belirlemeye Yönelik Bir Alan Araştırması isimli araştırmaları öne çıkmaktadır. TÜİK bölgeler sınıflandırmasını temel alarak 19 ilde yaklaşık 1500 kişiye anket uyguladıkları projelerinde güven, katılım, hayırseverlik, girişkenlik ve sosyal adanmışlık gibi parametreler üzerinden ülkemizin sosyal sermaye profilini tespit etmeye çalışmışlardır. Sosyal ağlara katılımın farklı demografik değişkenler açısından analiz edildiği araştırmada, toplumsal güvenin çok yüksek bulunmadığı Türkiye'de, buna rağmen

yurttaşların toplumsal problemler karşısında bir araya gelebilmeye ve geleneksel kodlarında var olan dayanışma ve yardımlaşma güçlerini aktifleştirmeye yönelik inançlarının var olduğunu tespit etmişlerdir. Sosyal ağ yapısının dar çerçevede ve dolayısıyla yüksek yoğunlukta olduğunu bunun da homojen gruplarda yoğun ağ ilişkisi olan bireylerin heterojen gruplardaki bağlarının zayıf kalmasına neden olduğunu vurgulamışlardır. Sivil toplum kuruluşlarına üyelik oranlarının büyük şehirlerde yoğunlaştığı Türkiye'de genel olarak sivil katılımın belirli sosyal grupların temsiline bırakıldığı sonucuna ulaşmışlardır.

Sosyolojik bir bakış açısıyla yürüttüğü araştırmasını kaleme aldığı 'Sosyal Sermaye - Topluluk Duygusu ve Sosyal Sermaye Araştırması-' çalışmasında Aydemir (2011), Konya ili özelinde sosyal sermayeyi, kentsel alanda topluluk ile olan ilişkisi bağlamında incelemiştir. Kentlerde kurulan sosyal ilişkilerin, sıradan ilişkiler olarak değerlendirilemeyeceğini, ancak sosyal sermaye yaklaşımı aracılığıyla topluluk duygusu ve ilişkilerin barındırdığı potansiyel gücün ortaya çıkarılabileceğini iddia eden yazar, sosyal sermayenin toplumsal açıdan faydasını vurgulamıştır.

Gür (2017) 'Güven, Bürokrasi ve Refah devleti' makalesinde toplumsal güvenin devletin kurumsal yapısı üzerine etkisini analiz etmiş, artan güven düzeyinin bürokratik işlem maliyetlerini azaltarak devletin kurumsal yapısına olumlu katkılar sağladığı sonucuna ulaşmıştır. Aşırı bürokrasi, yolsuzluk ve refah gibi devletin kurumsal yapısıyla ilgili üç unsuru baz aldığı analizinde, güvenin devletin kurumsal yapısını toplumun bütününe fayda sağlayacak şekilde çalışır hale getirdiğini göstermektedir. Dünya'da güven ve refah devleti uygulamaları üzerine yapılan araştırmaları değerlendiren yazar, dönüşümsel bir etkiye sahip olan güvenin, yüksek olduğu toplumlarda yurttaşların bürokratik prosedürlere ve yolsuzluklara daha az maruz kaldığını, vergi ödeme noktasında daha istekli olup, yüksek vergi gelirleri sayesinde de kamu sosyal harcamalarından daha çok yarar sağladıklarını ülke örnekleriyle ortaya koymuştur.

'İlçeler Düzeyinde Sosyal Sermaye Analizi: Konya ve Karaman Örneği' adlı makalesinde Erbaşı (2015), Konya ve Karaman illerinin ilçeleri düzeyinde sosyal sermaye yapısının analiz edilebilmesi için bir model önerisi sunmaktadır. Vergi tahsilat oranı, bin kişi başına düşen günlük yerel gazete tirajı, elektrik kaçak oranı, intihar oranı, suç oranı, merkezi yönetimde kadın temsil oranı, yerel yönetimlerde kadın temsil oranı, kaba boşanma hızı, bin kişi başına düşen dernek sayısı, bin kişi başına düşen vakıf sayısı, net göç hızı ve genel seçimlere katılım oranı gibi parametrelerin modele katılmasıyla ilçelerin sosyal sermaye

endekslerini hesapladığı çalışmasında yazar, sosyal sermaye haritalarını çıkardığı ilçelerde sosyal sermaye endeksleri ile sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemiştir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Putnam'ın kollektif eyleme yaptığı vurguyla, Fukuyama'nın ise sivil toplumla iç içe ele aldığı sosyal sermaye, sadece bireysel çıkar sağlama aracı ya da sosyalleşme kaynağı olarak değil; aynı zamanda yaşam krizleri ve riskleri durumunda sosyal destek sağlamanın bir yolu olarak, toplumsal refah sağlama etkisi açısından önemlidir. Bir toplumda sosyal sermayenin sonucu olarak oluşacak gücün ve iş birliğinin o toplumun tüm kesimlerine faydalı olacağı, yaşanan refah artışının herkes tarafından hissedileceği (Tüysüz, 2011 s.18) savunusu, onun bir öz yardım mekanizması olabilmesinin yanı sıra kamu malı olarak da değerlendirilebilme vasfına işaret etmektedir.

Gündelik etkileşimler doğası gereği alışılmış ve rutin olduğundan toplumsal hayata etkisi açısından araştırmalarda geri planda kalmaktadır. Aslında bireylerin tüm yaşam deneyiminin parçaları olarak gündelik yaşam pratikleri; bireyi oluşturan, dönüştüren, kendisinin farkında bilinçli insan haline getiren mekanizmanın kendisidir. Onun yapısından hareketle yaşamın sıkıcı hale gelmesi, bireyin şeyleşmesi, kendisini gerçekleştirme olanaklarının tıkanması, yaşamın anlamının yitirilmesi gibi pek çok sosyal sorunun kökenine ışık tutabilmektedir (Tekeli, 2010, s. 19). Aynı sosyal çevreyi paylasan bireylerin ortak gündelik yaşam pratikleri, yakın toplumsal ilişkileri geliştiren bir özellik olarak kabul edilmiştir. Bu doğrultuda sosyal sermaye kavramının barındırdığı anlamlar bireyin ötesinde toplumsal ilişkiler, ağlar, değerler, inançlar, topluluk bilinci gibi toplumsal eylemin itici güçlerine işaret eder. Dikkatler sosyal ağların ve paylaşılmış değerlerin bireylere, gruplara ya da toplumlara hangi yollarla bir kaynak oluşturduğu sorusuna yöneltildiğinde, sosyal sermaye kavramı sosyal bilimsel ilgiden payını alabilmektedir (Field, 2006).

Bu araştırmanın temel sorunsalı açısından da önemli olan nokta; sosyal sermayenin analitik bir değer için fazla muğlak ve esnek şeklide ele alınıp yorumlanmasından ziyade;

uygun koşullar altında geliştirilip doğru yönlere kanalize edilmesi durumunda kavramın sosyal politika açısından devletlerin refah politikalarında yönlendirici ve tamamlayıcı bir öğe olabilme potansiyelinin irdelenmesidir.

Sosyal sermaye üzerine yapılan çalışmalarda genel olarak, sosyal sermayenin ve onun en önemli göstergelerinden biri olan sosyal güvenin ülkelerin kalkınmasına ne ölçüde etki ettiği ekonomik açıdan ele alınmış ve ülkeler arası karşılaştırmalı analizler ortaya koyulmuştur. Bunun yanı sıra yurttaşların birbirlerine güven oranından ve sosyal ağlara katılımlarından yola çıkılarak ülkelerdeki sivil katılım ve demokratik gelişim sosyolojik bir bakış açısıyla incelenmiştir. Türkiye'de konuya ilişkin yapılan çalışmalarda ise, çoğunlukla ikincil veriler ışığında Türkiye ve farklı ülke karşılaştırmaları şeklinde dizayn edilmiş; refah sağlama anlamında hem yurttaşların devletten beklentilerini hem de bireysel olarak potansiyel katkılarının boyutunu bütüncül olarak inceleyen çalışmaya rastlanılmamıştır.

Tezin beklenen öznel faydası; sosyal sermaye konusunda yapılan çalışmaların sayıca artmasından ziyade, elde edilecek sonuca eşlik edebilecek sosyal politikalara yol gösterebilmesi noktasındadır.

3.2. Araştırmanın Amacı ve Problemi

Ülkelerin sosyal güven ve sosyal sermaye potansiyeli, bölgesel özellikler nedeniyle değişim gösterebilmektedir. Aynı ülke hatta aynı şehir sınırları içinde bile sosyal sermaye kendini farklı şekillerde açığa çıkarabilmektedir. Bir bölgenin sosyo ekonomik yapısındaki farklılaşmamalar, o bölgede yaşayanların yaşam ve ilişki tarzlarının da çeşitlilik göstermesine neden olabilmektedir. Zira sosyal sermaye, bir bölgenin kalkınma düzeyi, refaha erişmişliği ve çevresel özellikleriyle doğrudan ilişkilidir (Öztopçu, 2017 s.14). Bu noktada, mekâna dayalı oluşan toplulukların kendilerine özel ilişki tecrübeleri üretmesi, modern dönem insanının sosyal ilişkiler aracılığıyla kendine zemin kurma çabasının bir parçası olması dolayısıyla daha da anlamlı hale gelmektedir (Aydemir, 2011). Bu nedenle sosyal sermayenin yakın toplumsal ilişkilerin geliştiği daha yerel bir düzlemde incelenmesinin, genel literatürün aksine farklı bir odağa işaret etmesi açısından katkı sağlayıcı olacağı öngörülmektedir.

Bu bağlamda tezin temel amacı; sosyal sermayenin göstergeleri olan topluluk içindeki etkileşimlerden kaynaklı güven, norm, karşılıklılık gibi değerlerin; sosyal ağlara dahil olma, sivil katılım gibi pratiklerin ve bunların barındırdığı potansiyel gücün farklı gelişmişlik düzeylerine sahip bölgeler açısından ne ölçüde değişkenlik göstereceğinin tespit edilmesidir. Bunun yanı sıra elde edilecek sonuçlar doğrultusunda sosyal sermaye yaklaşımının yerel düzlemde karşılaşılan sorunların aşılmasında ne tür bir katkı sağlayabileceği ve bileşenlerinin birer enformel sosyal güvenlik ağı olarak toplum için ne derece etkili refah sağlama aeacı olabileceğinin değerlendirilmesi de tezin amaçları arasındadır.

Ankara Çankaya – Mamak ilçeleri özelinde;

- Vatandaşların sosyal devletten beklentisinin (refah devleti sorumluluk algılarının) ne olduğu,

- Toplumun diğer fertlerine ve kurumlarına güvenlerinin (kurumsal ve kurumsal olmayan güven) boyutunun ne olduğu,

- Bu bölgelerin sosyal sermaye yapısının analiz edilebilmesi açısından bireylerin kendi yaşam çevrelerine aidiyet bilinçleri, sorunlara karşı farkındalıkları ve sorunlarla ilgili inisiyatif alma düzeylerinin ne olduğu,

- Toplum içindeki sosyal ağların niteliğinin ve yoğunluğunun ne olduğu ve bunun bölge insanının refahına ne ölçüde fayda sağlayabildiği araştırmanın alt problemleri olarak sıralanabilir.

Elde edilen anket verilerinde, sosyal sermaye etkisinin anlaşılmasında yararlanılan göstergelerden hareketle cevabı aranan spesifik sorular ise şu şekildedir:

- Bireylerin devletin sorumluluğu veya etki alanına dair algısının (refah devletinin sorumluluk algısı- devletin piyasada daha fazla aktif olmasını istemek ya da daha az aktif olmasını isteme durumunun) düzeyi nedir?
- Teze konu olan iki ilçede ikamet eden vatandaşların çeşitli alanlarda faaliyet gösteren toplumsal organizasyonlara katılımı hangi düzeydedir?
- Literatürde aktif vatandaşlık göstergesi olarak kabul edilen toplumsal eylemlere katılım ve bireylerin yakın çevrelerindeki sosyal sorunlara karşı duyarlılık seviyeleri ne durumdadır?
- Yardım ihtiyacı duyulduğunda ya da problemler karşısında desteğine güvenilen kişi

ya da kurumlar hangileridir?

- Güven göstergeleri ne seviyededir, güvenilenler kategorisinde genellikle kimler ya da hangi kurumlar yer almaktadır?
- Bireylerin mahallelerinde ihtiyaçlarını karşılayabilme ve mahallelerinde dayanışma pratiklerinin durumu nedir?
- Komşuluk çerçevesinde gelişen faaliyetlere katılım ne düzeydedir?
- Mahalle bazında güven, etkileşim ve sosyal ilişki düzeyi nedir?
- Bireylerde başkasına destek olma davranışının belirleyicileri nelerdir?
- Hangi sosyal gruplar toplumsal hoşgörü çemberinin dışında kalmaktadır?

3.3. Araştırma Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Dizaynı

Büyük örneklem gruplarında sonuçların genellenebilmesine ve gruplar arasında karşılaştırma yapılabilmesine imkân vermesi nedeniylearaştırmada, nicel araştırma yöntemi benimsenmiştir.

Literatürdeki sıklıkla sosyal sermayenin farklı kategorik karşılıkları olan formel sosyal sermaye ve enformel sosyal sermayenin varlığı ve yoğunluğu çeşitli şekillerde ölçülebilmektedir. Formel sosyal sermaye; aileye, yakın çevreye, kurumlara olan güven, toplumsal ruhun ve hoşgörünün bireydeki kabullenilmişliğinin ölçüsü olan genelleştirilmiş sosyal güven ve sivil topluma üyelik üzerinden ölçülürken; enformel sosyal sermaye ise sosyal ağlar (arkadaşlar, meslektaşlar ve komşularla etkileşimin boyutu) ve başkalarına sosyal destek sağlama değişkenleri aracılığıyla hesaplanabilmektedir (Pichler & Wallace, 2007). Ek olarak araştırma ölçeği, refah devleti uygulamalarının toplum nezdindeki geçerliliğini sınamak adına refah devlet sorumluluk algısını ölçmeye yönelik sorular da içermektedir.

Tüm bu verilerden hareketle sosyal sermaye boyutu Narayan ve Cassidy (2001)'in 'A Dimensional Approach to Measuring Social Capital' isimli makalelerinde oluşturdukları şablonla uyumlu olan ve literatürde sıklıkla kullanılan sorulardan oluşturulan araştırma ölçeğinde; refah devlet sorumluluk algısı soru grubu ve sosyal güven soruları Avrupa Sosyal Tarama Araştırması (European Social Survey, 4th round), 4. Versiyon'dan alınmıştır. Önemli sosyal sermaye göstergesi olan güven, toplumsal hoşgörü, kurumsallaşmış sivil

katılım ve siyasi aktivizm soru grupları Dünya Değerler Araştırması'ndan (World Value Survey 7th dataset) seçilmiştir. Yanı sıra sosyal sermaye'nin sosyal etkileşim ve ağlar göstergelerini temsil eden soru grubu Aydemir, 2011'den yararlanılarak türetilmiştir.

Yedisi demografik 53 soru barındıran ölçekte, 38 likert tipi kapalı uçlu soru 8 adet de çoktan seçmeli soru bulunmaktadır. Son olarak yaş, cinsiyet, ikamet edilen ilçe, ikamet edilen mahallede bulunma süresi, eğitim durumu, konut tipi, gelir seviyesi demografik verilerinden kontrol değişkeni olarak yararlanılmak üzere anket formuna eklenmiştir.

Ölçeğin teorik çerçeve ile olan bağını ve soruların anlaşılmasında herhangi bir sorunun olup olmadığı Ankara'da yürütülen 40 kişilik bir pilot uygulama kapsamında sınanmış ve gerekli görülen değişiklikler anket sorularına yansıtılmıştır.

3.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Literatürde sıklıkla sözü edilen sosyal sermaye bileşenlerinin muğlak kavramlar olması eleştirilerine paralel olarak bahsi geçen göstergelerin sayısal değerlere dökülmesindeki zorluk, tüm sosyal sermaye çalışmalarına özgü bir kısıt olarak karşımıza çıkmaktadır.

Teoride bölümünde de bahsedildiği üzere mikro, orta (mezzo) ve makro düzeylerde incelebilen sosyal sermaye, gerek direk sahadan elde edilen verilerin ışığında gerekse de ikincil verilerin yorumlanmasıyla analiz edilebilmektedir. Bu araştırma kapsamında orta düzeyde ele alınan sosyal sermaye; toplumsal aidiyet ve sosyal kimlik, siyasi katılım, sosyal etkileşim ağlarının varlığı, sosyal dayanışma, toplumsal hoşgörü, kurumsal ve kurumsal olmayan güven ve yerel düzlemde ortak fayda beklentisinde oluşan ve ortak payda olan çevredeki/ mahalledeki organizasyonlara katılım, göstergeleri bazında Ankara ili Çankaya ve Mamak ilçeleri kapsamında değerlendirilmek üzere yürütülmüştür.

Yukarıda sıralanan göstergeleri içerecek birincil verilerin sahadan ulusal düzeyde hatta bir il düzeyinde sağlıklı ve güvenilir şekilde toplanabilmesi daha kapsamlı bir ekip çalışması gerektireceğinden araştırma Ankara il merkezinde bulunan iki ilçe ile sınırlandırılmıştır. Sosyoekonomik olarak özellikle gelir ve eğitim kriterleri açısından aradaki farkın en belirgin

-makasın en açık- olması beklenen iki ilçe olarak belirlenen Çankaya ve Mamak'ta karşılaştırmalı analize daha uygun olacak şekilde ilçeleri temsil edeceği tespit edilen beş mahalle ile araştırmaya bir çerçeve çizilmiştir.

Başta kalkınma olmak üzere birçok farklı disiplin açısından değerlendirmeye tabi tutulabilen sosyal sermaye bu çalışma yerel düzlemde bireylerin devletten beklentilerini de göz önünde bulunduracak biçimde, sosyal sermayeleri sonucu ortaya çıkabilecek potansiyel katkılarını bir enformel sosyal güvenlik mekanizması olabilmesi açısından ele alınması da araştırmanın kapsamının sınırını oluşturmaktadır.

3.5. Araştırmanın Evreni

TÜİK Nufüs ve Demografi istatistiklerine göre Ankara'nın merkez ilçelerinden Çankaya'nın toplam nüfusu 949.265 kişiden, Mamak ilçe nüfusu ise 665.978 kişiden oluşmaktadır (TÜİK, İBBS-Düzey1, İBBS-Düzey2, İl ve İlçe Nüfusları).
İki ilçeden araştırma ölçeğinin uygulanması uygun bulunan beş mahalle ve nufüs yoğunlukları şu şekildedir;

- Çankaya - İlkbahar Mahallesi-13.189 Kişi
- Çankaya - Aşağı Dikmen Mahallesi - 11.380 Kişi
- Çankaya - Yukarı Dikmen Mahallesi - 8.316 Kişi
- Mamak - Başak Mahallesi - 35.513 Kişi
- Mamak - Ekin Mahallesi - 14.741 Kişi

Belirlenen bu mahallelerde araştırma ölçeği yoğun olarak çocukları ilköğretime devam eden velilere ve belediye aile merkezi kursiyerlerine, küçük bir oranda da ortak sosyal alanlarda (park, avm, cami vb.) ulaşılan bireylere uygulanmıştır. Çoğaltılan 800 anketten 548'ine geri dönüş alınmış, inceleme sonucu bunların içinden de tüm şıkların aynı işaretlendiği, tutarsız cevapların bulunduğu anketler elenerek 476 çalışan anket elde edilmiştir.

Dünya değerler araştırması 2017- 2021 döneminde Türkiye'den seçilen örneklemin 2415 ve İstanbul ili özelinde de bu rakamın 533 (Güç, s. 2015) olduğu göz önünde bulundurulduğunda Ankara için ulaşılan rakamın yeterli olacağı düşünülmektedir.

3.6. Araştırmada Kullanılan Analiz Teknikleri

Uygulanan ölçek sonucunda elde edilen veriler SPSS versiyon 26 istatistik paket programı aracılığıyla analize tabi tutulmuştur. Frekans tabloları dökülen verilerin ortalama ve standart sapma değerleri hesaplatılarak dağılımları tespit edilmiştir. Soruların iç tutarlılığı ve güvenirliliğinin hesaplanmasının ardından 37 likert tipi soru verileri üzerinde uygulanan betimleyici faktör analizi sonucunda karşılaştırmayı kolaylaştıracak şekilde alt boyutlar belirlenmiştir. Normallik testleri yapılan veri ve alt boyutların istatistiki test sonuçları hesaplanmış ve oluşturulan hipotezler sınanarak ilişki ve farklılık testleri uygulanmıştır.

3.7. Veri Toplama Aracı Analizleri

3.7.1. Araştırma Likert Tipi Soruları Geçerlilik Analizi

Araştırma ölçeğinin içerdiği soruların ölçülmek istenen problemi ne oranda ölçtüğünün hesaplanması istatistiki analizler için çok önemlidir. Bu amaçla araştırma ölçeğindeki sorulara verilen cevaplar puanlandırılarak faktör analizi uygulanır. Spesifik olarak keşfedici faktör analizi sonucunda birbiriyle yakından ilişkili maddeler, açıklanan varyans oranlarına göre alt faktörlerde gruplandırılarak veri setinin özetlenmesi, analiz ve karşılaştırmaların daha da sadeleştirilmesi sağlanmış olmaktadır. Alt boyutların veri setindeki tüm değişkenleri ne oranda temsil ettiğini gösteren açıklanan varyans oranı aracılığıyla, yapı geçerliliğinin değerlendirilmesi amacıyla, "Anket verilerinden hesaplanan

puanlar, ölçeğin test ettiğini varsaydığı şeyi ölçüyor mu?" sorusuna yanıt aranır (Büyüköztürk, 2002).

Faktör analizinin araştırmamızdaki veri seti için uygulanabilirliğini test etmek için Kaiser- Meyer- Olkin (KMO) katsayısı ile örneklem yeterliliği ve Bartlett Testi ile de değişkenler arasında yüksek korelasyon olma ihtimali değerlendirilir. Buna göre 1'e yakın KMO katsayısı yüksek oranda faktör analizine uygunluğu temsil ederken bu değerin 0,5'den düşük olması durumu faktör analizi uygulanamayacağını göstermektedir. Bartlet test sonucu ise 0,05 anlamlılık düzeyine göre değerlendirilerek elde edilen test sonucunun bu değerden düşük olması faktör analizine uygunluğa işaret etmektedir. Buradan hareketle Tablo 3'teki gibi elde edilen verilerimiz uyarınca KMO Test değerimizin 1'e yakın yüksek geçerlilikte olduğu (0,865) hesaplanmıştır. Aynı şekilde Bartlet Test sonucuna göre hesaplanan anlamlılık değerimiz 0,05 düzeyinde anlamlı olarak kabul edilmektedir (0,000< 0,05). Elde edilen sonuçlar doğrultusunda veri setimizin faktör analizine uygun olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 3: Faktör Analizi Uygunluk Testi

KMO Test Değeri	**,865**
Bartlett Ki kare test değeri	6869,357
Anlamlılık değeri	,000

3.7.2. Araştırma Faktör Alt Boyutları

Ölçekte bulunan likert tipi 37 soruya uygulanan Keşfedici Faktör Analizi sonucunda; faktör yükü 0,5 değerinin altında kalan s8, s12 ve s26 maddeleri analiz dışı bırakılarak toplam varyansın %64,34'ünü açıklayan 7 alt boyut elde edilmiştir. Literatürdeki genel kabul doğrultusunda, Avrupa Sosyal Tarama Araştırması (European Social Survey, 4th round), 4. Versiyon'dan alınan refah devlet sorumluluk algısı soru grubunun ayrıştığı iki alt boyut ve Dünya Değerler Araştırması'ndan alınan kurumsal ve kurumsal olmayan güven soru grubunun ayrıştığı iki alt boyutun ağırlıklandırılarak tek faktör altında birleştirilmiştir. Tablo 4'te, faktörün içerdiği maddeler (değişkenler) ile birlikte gösterildiği şekliyle Refah Devlet

Sorumluluk Algısı, Kurumsal Güven, Sosyal Etkileşim-Aidiyet, Mahallede Toplumsal Dayanışma ve Kurumsal Olmayan Güven olmak üzere 5 faktör elde edilmiştir.

Tablo 4: Faktör Alt Boyutları ve Yükleri

Faktör Adı	Maddeler	Faktör Yükü
REFAH DEVLET SORUMLULUK ALGISI	Hükümetler vergileri artırarak ihtiyaç sahipleri için sosyal yardım ve hizmet harcamalarını artırmalıdır.	0,617
	Türkiye'de devlet tarafından sağlanan sosyal yardım ve hizmetler, insanların birbirine yardım eli uzatması konusunda daha az istekli olmasına sebep olmaktadır.	-0,730*
	İnsanların gönüllü faaliyetlere zaman bulabilmesi için çalışma sürelerinin azaltılması gerekir.	0,587
	Yaşlılara makul bir yaşam standardı sunmak devletin görevidir.	0,652
	İşsizlere makul bir yaşam standardı sunmak devletin görevidir.	0,620
	Hastaların ücretsiz bir sağlık sistemine erişimini sağlamak devletin görevidir.	0,708
	Eğitim çağındaki tüm çocuklara eğitim imkânı sunmak devletin görevidir.	0,703
	Çalışan anne babalara küçük çocukları için yeterli bakım hizmeti (kreş, bakıcı desteği vb.) sunmak devletin görevidir.	0,682
	Herhangi bir hastalık veya kaza sonrası bakıma muhtaç yakınına bakmak durumunda olan bir çalışana ücretli izin hakkı sunmak devletin görevidir.	0,748
KURUMSAL GÜVEN	Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne güven	0,756
	Mahkemeler ve Adalet Sistemi'ne güven	0,762
	Ordu'ya güven	0,758
	Polis'e güven	0,841
	Siyasi Partiler'e güven	0,743
	Eğitim Kurumları'na güven	0,737
	Diyanet'e güven	0,795
	Medya'ya güven	0,772
	Mahallemde güvenebileceğim arkadaşlarım/komşularım vardır.	0,773

SOSYAL ETKİLEŞİM AİDİYET	İhtiyacım olduğunda komşularımın yardıma koşacağına inanıyorum.	0,852
	Gece geç saatte hasta olan yakınım için aracı olan komşularımdan yardım isteyebilirim.	0,781
	Acil bir durum olduğunda mahallemde tanımadığım insanların bile yardıma koşacağına inanırım.	0,632
	Kendimi yaşadığım yerel çevrenin (mahalle, ilçe vb) bir parçası olarak görürüm.	0,619
	Komşularımın, tutum ve davranışlarım hakkında ne düşündüğünü önemserim.	0,542
	Komşularımı belirli aralıklarla ziyaret ederim, hal hatır sorarım	0,766
	Komşularım beni belirli aralıklarla ziyaret eder, halimi hatrımı sorarlar.	0,788
	Gerekli durumlarda (düğün, cenaze vb. özel günlerde) komşularımla bir araya gelip birbirimize yardım ederiz.	0,658
MAHALLEDE TOPLUMSAL DAYANIŞMA	Mahalledeki herhangi bir sorunun, insanların bir araya gelmesiyle çözüleceğine inanırım.	0,609
	Mahalledeki ihtiyaçların giderilmesi ve sorunların çözümüne dair oluşturulacak gönüllü birlikteliklere emeğimle destek olabilirim.	0,815
	Mahalledeki ihtiyaçların giderilmesi ve sorunların çözümüne dair oluşturulacak gönüllü birlikteliklere maddi destek sağlayabilirim	0,775
	Mahalledeki problemlerin çözülmesi için gönüllü birliktelikler kurabilirim.	0,800
KURUMSAL OLMAYAN GÜVEN	Aile üyelerine güven	0,781
	Akrabalara güven	0,720

* Bu ölçek maddesinde puanlama yapılırken ters dönüşüm uygulanmıştır.

3.7.3. Araştırma Güvenilirlik Analizi

Anket çalışmalarında önem arz eden bir diğer konu ise anket sorularının iç tutarlılığının yani ölçekte bulunan maddelerin homojenliğinin değerlendirilmesidir. Güvenirlik analizi adı verilen bu değerlendirme için Cronbach's Alfa (R_2) değeri baz alınmaktadır. Bu değer için

- 0,40 <R_2<0,60 – düşük güvenilirlik
- 0,60 <R_2<0,80 – oldukça güvenilir
- 0,80<R_2<1,00 – yüksek güvenilirlik olarak değerlendirilmektedir (Yıldız&Uzunsakal,2018).

Yukarıdaki bilgiler uyarınca bu araştırma açısından 0,5'den büyük Cronbach's Alpha değerleri geçerli kabul edilmiştir. Tablo 5'te belirtildiği gibi faktör alt boyutlarının güvenilirlik test değerleri ölçeğimizde bulunan maddelerin iç tutarlığının olduğunu göstermektedir.

Tablo 5: Faktörlerin Cronbach's Alpha Değerleri

Faktör	Cronbach's Alpha Değeri
Refah Devlet Sorumluluk Algısı	0,587
Kurumsal Güven	0,883
Sosyal Etkileşim Aidiyet	0,901
Mahallede Toplumsal Dayanışma	0,821
Kurumsal Olmayan Güven	0,513

3.7.4. Araştırma Değişkenlerinin Normallik ve Varyansların Homojenliği Testi

Araştırma değişken gruplarının ortalamaları arasında anlamlı farkın olup olmadığının belirlenmesinde uygun hipotez testinin seçilmesi diğer bir ifade ile parametrik ya da

parametrik olmayan testlerden hangisinin veri setine uygulanabileceğinin test edilmesi önem arz etmektedir. Parametrik test uygulanabilmesi için aşağıdaki varsayımların aynı anda sağlanması gerekmektedir;

- N (örneklem sayısı) 30'dan fazla olmalı,
- Veriler normal dağılıma uygunluk göstermeli,
- Gruplar arasındaki değişken varyansları eşit (ya da homojen) olmalıdır.

Varsayımlar tek tek sınandığında örneklem sayısının (N=476 > 30) 30'dan büyük olduğu görülmektedir. Verilerimizin normal dağılıp dağılmadıpını test etmek içinse literatürde sıklıkla başvurulan Kolmogorov Smirnov ve alternatifi Shapiro-Wilk normallik testi uygulanmış ve değerlerimiz tablo 6'daki şekilde elde edilmiştir.

Tablo 6: Kolmogorov Smirnov Faktör Normallik Test Sonuçları

Faktör İsmi	**Kolmogorov Smirnov**	**Shapiro-Wilk Anlamlılık D.**
Refah Devlet Sorumluluk Algısı Faktörü	,000	,000
Kurumsal Güven Faktörü	,036	,002
Sosyal Etkileşim Aidiyet Faktörü	,001	,000
Mahallede Toplumsal Dayanışma Faktörü	,034	,015
Kurumsal Olmayan Güven Faktörü	,000	,000
Genel Faktör Skorları	,200	,053

Tabloya göre her bir boyut için verilerin normal dağılıma uygunluk gösterdiği varsayımı (H_0 , null hipotezi), Genel Faktör Skorları değişkeni hariç, test değerleri uyarınca red edilmiştir. Buna göre Genel Faktör Skorları değişkeni dışındaki alt boyutların normal dağılmadığı tespit edilmiş olmaktadır. Genel Faktör Skorları faktörü için ise varysansların homojenliği testi sonrasında parametric teste uygunluğuna karar verilebilmektedir.

Parametrik test uygulanabilirliğinin üçüncü varsayımı olan değişken varyanslarının homojenliğinin test edilmesi için SPSS'de Levene Testi'ne başvurulmaktadır. Bu testin H_0 hipotezi karşılaştırılan grupların eşit varyanslı olduğu (varyansların homojen olduğu) şeklinde kurulmaktadır.

Tablo 7: Varyansların Homojenliği Test Sonuçları

Faktör İsmi	Levene Test Anlamlılık D.
Refah Devlet Sorumluluk Algısı Faktörü	,160
Kurumsal Güven Faktörü	,060
Sosyal Etkileşim Aidiyet Faktörü	,866
Mahallede Toplumsal Dayanışma Faktörü	,750
Kurumsal Olmayan Güven Faktörü	,450
Genel Faktör Skorları	,148

Tablo 7'de verildiği şekliyle Levene anlamlılık test değerleri 0,05 düzeyinde kabul edilmektedir. Buna göre varyansların homojenliği varsayımı veri setimiz için sağlanmış olmaktadır. Tüm bu üç varsayımın sonucunda yalnızca genel faktör skorları değişkenimizin tüm varsayımları karşıladığı görülmüştür. Diğer değişkenlerimiz için parametrik olmayan testlerin kullanılması uygun görülmüştür.

4. BULGULAR

Bu kısımda ölçeğimizde bulunan likert tipi kapalı uçlu sorularımızdan oluşan bölüme faktör analizi uygulanmış ve araştırma açısından karşılaştırmaya konu olan ilçe demografik değişkeni başta olmak üzere eğitim seviyesi ve gelir düzeyi demografik değişkenleri kontrol değişkeni olacak biçimde oluşturan faktör alt boyutlarındaki farklılaşmalar test edilmiştir. Aynı zamanda bu bölümdeki testler faktör boyutları ve demografik değişkenler arasında oluşturulan çapraz tablolar ve dolayısıyla ki-kare testleri aracılığıyla farklılığın oluştuğu noktaların ortaya koyulması sağlanmıştır.

4.1. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

Tablo 3'de belirtildiği gibi 2022 yılında Ankara ilinde yürütülen araştırmamıza katılanların %47'sinin kadın %53'ünün erkek olduğu görülmektedir. Çankaya'da ikamet eden anketi değerlendirmeye alınan katılımcı sayısı 201 iken, bu rakam Mamak'ta 275 olarak tespit edilmiştir. Araştırmaya katılanlar yaş profili açısından analiz edildiğinde, %29'unun 35 yaş ve altında olduğu görülürken, %37'sinin 36 ila 42 yaşları arasında, %34'ününse 43 yaş ve üzerinde olduğu görülmektedir. Örneklem eğitim seviyesi açısından incelenmek istendiğinde ilkokul ve daha altı seviyede eğitim almış olanların katılımcıların %16'sını, ortaokul veya lise mezunu olanların %43'ünü, lisans mezunlarının %34'ünü ve lisansüstü eğitim görmüş olanların %7'sini teşkil ettiği gözlenmektedir. %52'sini ev sahiplerinin oluşturduğu örneklemin %48'i ise kiracılardan oluşmaktadır. Katılımcıların 5'te 1'i bulunduğu mahallede 1 ila 3 yıldır ikamet ederken, 5'te 2'sinin 4 ila 10 yıl arasında, 5'te 2'sinin ise 11 yıldan fazla süredir aynı mahallede ikamet ettiği saptanmıştır. Son olarak gelir açısından bir ayrıştırmaya gidilmek istendiğinde, katılımcıların %20'si hanelerine giren aylık gelirin 4.253 TL ya da az olduğunu belirtirken, % 41'i 4 254 TL- 8 500 TL arasında,

%13'ü 8 501 TL – 12 750 TL arasında ve %26'sı 12 751 TL veya üzerinde gelire sahip olduğunu beyan etmiştir.

Tablo 8: Katılımcı Demografik Bilgileri Frekans Tablosu

		Frekans	**Yüzde %**
Yaş	35 ve altı	137	28,78
	36 – 42	177	37,18
	43 ve üzeri	162	34,03
Cinsiyet	Kadın	224	47,05
	Erkek	252	52,95
İlçe	Çankaya	201	42,22
	Mamak	275	57,78
Eğitim Durumu	İlkokul veya daha az	78	16,38
	Ortaokulu/ Lise	203	42,64
	Önlisans / Lisans	160	33,61
	Yüksek Lisans veya üstü	35	7,35
Konut Mülkiyeti	Ev sahibi	247	51,91
	Kiracı	229	48,09
İkamet Edilen İlçede Bulunma Süresi	1-3 yıl	93	19,53
	4-10 yıl	193	40,54
	11 yıl ve üzeri	190	39,9
Haneye Giren Gelir Miktarı	4.253 TL veya daha az	95	19,95
	4.254 TL- 8.500 TL	195	40,96
	8.501 TL – 12.750 TL	62	13,02
	12.751 TL veya üzeri	124	26,05

4.2. Kontrol Değişkenleri Açısından Fark ve İlişki Analizlerinin Bulguları

Araştırmanın bu kısmında başta ikamet edilen ilçenin, eğitim düzeyinin ve gelir seviyesinin faktörlere atanan tutumlar üzerinde anlamlı bir farklılaşmaya neden olup olmadığının hipotez testi sonuçlarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Faktörler üzerinde

geniş etkisinin bulunmadığının tespit edildiği cinsiyet, yaş, ilçede ikamet süresi, konut mülkiyeti ve yaş değişkenleriyle ilgili hipotez testlerine, yalnızca etkili olduğu faktör kısmında değinilmesi ayrıca bir tablolaştırmaya gidilmemesi, bulgular kısmının uzun ve karmaşık hale gelmemesi açısından uygun görülmüştür.

4.2.1. Refah Devlet Sorumluk Algısı Faktörü Hipotez Testleri Bulguları

Neo liberal anlayışın sonucunda devletlerin sosyal refah sağlama anlamındaki sorumluluklarının azaltılması yönündeki beklentiler, refah devletin meşrutiyeti krizini doğurmuştur. Bu durumun sonuçlarından biri olarak uluslararası arenada bireylerin refah devletine yönelik algıları Dünya Değerler Araştırması, Eurobarometer, Avrupa Sosyal Tarama Testi gibi araştırmaların kapsamında incelemeye alınmıştır.

Yürüttüğümüz araştırmanın teorik analizde ilçenin, eğitim durumun ve gelir seviyesinin devletten beklenen refah sorumlulukları algıları üzerindeki etkisi ortalamalar bazında Kruskal Wallis ve Mann Whitney U Testi aracılığıyla sınanırken, yine bu istatistiki testlerin bir nevi sağlaması olması açısından uygulanan Ki kare testiyle de demografik değişkenlerle faktörlere atanan tutumlar arasındaki olası ilişkinin varlığı sorgulanmıştır. İkamet edilen ilçenin refah devletinin sorumluluk algısı üzerinde anlamlı bir farklılaşmaya neden olup olmadığının test edilmesine yönelik boş hipotezler şu şekildedir;

- H_0: Refah devletinin sorumluluk algısı üzerinde ikamet edilen ilçe açısından anlamlı bir fark yoktur.
- H_0: Refah devletinin sorumluluk algısı üzerinde katılımcıların eğitim düzeyi açısından anlamlı bir fark yoktur.
- H_0: Refah devletinin sorumluluk algısı üzerinde bireylerin gelir seviyesi açısından anlamlı bir fark yoktur.

Tablo 9'a göre ilçe ve eğitim durumu için H_0 hipotezleri kabul edilmiş dolayısıyla bu iki değişken açısından anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. Fakat gelir seviyesi için kurulan H_0 hipotezi p 0,05 anlamlılık düzeyinde reddedilmiş (0,008 < 0,05 olduğundan) dolayısıyla anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiştir.

Ki kare testi aracılığıyla incelenen ilişki analizlerine bakıldığındaysa ikamet edilen ilçe, eğitim düzeyi ve gelir seviyesi ile bireylerin ölçekte bulunan tutumlara yönelik cevapları arasında ilişkinin varlığının sınanmasına yönelik H_0 hipotezler şu şekilde sıralanabilmektedir;

- H_0: İkamet edilen ilçe ile bireylerin refah devletinin sorumluluk algıları arasında ilişki yoktur.
- H_0: Katılımcıların eğitim düzeyi ile refah devletinin sorumluluk algıları arasında ilişki yoktur
- H_0: Katılımcıların gelir seviyesi ile refah devletinin sorumluluk algıları arasında ilişki yoktur

Tablo 9'daki Ki kare test sonuçlarına göre ilçe ve eğitim durumu için H_0 hipotezleri kabul edilmiş dolayısıyla bu iki değişken ile refah devletinin sorumluluk algısı arasında bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yine gelir seviyesi için kurulan H_0 hipotezi p 0,05 anlamlılık düzeyinde reddedilmiş (0.003 <0.050) yani katılımcıların geliri ve algılar arasında bir ilişkinin var olduğu bulunmuştur. Aynı zamanda bu sonuçların fark testlerinde elde edilen sonuçları desteklediği görülmektedir.

Tablo 9: Refah devleti sorumluluk algısı hipotez testi sonuçları

Refah Devleti Sorumluluk Algısı	**Ki Kare Test χ^2**	**Kruskal Wallis Testi**	**Mann Whitney U Test**	**Hipotez Test Sonucu**
İlçe	0,275	-	0,997	Anlamsız
Eğitim Düzeyi	0,674	0,676	-	Anlamsız
Gelir Seviyesi	0,003	0,008	-	Anlamlı

Faktörün içerdiği yargıların ilçe değişkeni açısından ayrıntılı fark analizleri yapıldığında sonuçlar Tablo 10'daki gibi elde edilmiştir. İlçeler bazında farklılaşmanın sadece s.39 ve s.42 yargılarında olduğu görülmüş diğerlerinde anlamlı istatistiki bir fark elde edilmemiştir.

Tablo 10: Refah Devleti Sorumluluk Algısı Soru Grubu Ortalamaları

	İlçe	Ortalama $\overline{x}$	St. Sapma	Fark Analizi Anlamlılık Değeri
s.8) Devlet insanların gelir seviyeleri arasındaki farkı azaltacak önlemler almalıdır.	Çankaya	4,36	1,01	0, 12
	Mamak	4,22	1,09	
	Toplam	4,28	1,05	
s.9) Hükümetler vergileri artırarak ihtiyaç sahipleri için sosyal yardım ve hizmet harcamalarını artırmalıdır.	Çankaya	2,52	1,48	0,17
	Mamak	2,35	1,48	
	Toplam	2,42	1,48	
s.10) Türkiye'de devlet tarafından sağlanan sosyal yardım ve hizmetler, insanların birbirine yardım eli uzatması konusunda daha az istekli olmasına sebep olmaktadır.	Çankaya	3,62	1,37	0,24
	Mamak	3,73	1,42	
	Toplam	3,68	1,40	
s.11) İnsanların gönüllü faaliyetlere zaman bulabilmesi için çalışma sürelerinin azaltılması gerekir.	Çankaya	3,17	1,33	0,27
	Mamak	3,30	1,41	
	Toplam	3,25	1,38	
s.38) Yaşlılara makul bir yaşam standardı sunmak devletin görevidir.	Çankaya	4,28	0,99	0,84
	Mamak	4,29	0,92	
	Toplam	4,29	0,95	
s.39) İşsizlere makul bir yaşam standardı sunmak devletin görevidir.	Çankaya	4,06	1,07	0,05
	Mamak	3,82	1,23	
	Toplam	3,92	1,17	
s.40) Hastaların ücretsiz bir sağlık sistemine erişimini sağlamak devletin görevidir.	Çankaya	4,63	0,64	0,56
	Mamak	4,56	0,75	
	Toplam	4,59	0,71	
s.41) Eğitim çağındaki tüm çocuklara eğitim imkânı sunmak devletin görevidir.	Çankaya	4,75	0,53	0,42
	Mamak	4,77	0,56	
	Toplam	4,76	0,54	
s.42) Çalışan anne babalara küçük çocukları için yeterli bakım hizmeti (kreş, bakıcı desteği vb.) sunmak devletin görevidir.	Çankaya	4,11	1,15	0,08
	Mamak	3,89	1,30	
	Toplam	3,98	1,24	
s.43) Herhangi bir hastalık veya kaza sonrası bakıma muhtaç yakınına bakmak durumunda olan bir çalışana ücretli izin hakkı sunmak devletin görevidir.	Çankaya	4,47	0,83	0,64
	Mamak	4,51	0,80	
	Toplam	4,50	0,81	

4.2.2. Sosyal Etkileşim ve Aidiyet Faktörü Hipotez Testleri Bulguları

Bu başlık altında literatürde başvurulan Woolcock (2001)'in sosyal sermaye çeşitleri sınıflandırmasına göre bağlayıcı-dayanışmacı sosyal sermaye kapsamında değerlendirilen,

en yakın çemberdeki ilişkilerden kabul edilen komşuluk ilişkilerinin ve aynı muhiti dolayısıyla aynı sosyal çevreyi paylaşan insan gruplarının sosyal etkileşimlerinin ve sivil bağlılıklarının seçilen mahalleler açısından durumu incelenmiştir.

Teorik kısmı değerlendirmek gerekirse bu bölümde katılımcıların yaşam çevreleri olan mahallelerinde sosyal etkileşimlerinin ve bölgeye dair hissetikleri aidiyetlerinin ilçeler, eğitim durumu ve gelir seviyesi bakımından değişkenlik gösterip göstermediği Kruskal Wallis ve Mann Whitney U Testleriyle test edilmiş ve Ki kare testleri aracılığıyla da bunlar arasında olabilecek ilişkinin varlığı araştırılmıştır. İkamet edilen ilçenin, gelir ve eğitim durumunun sosyal etkileşim ve aidiyet boyutu üzerinde anlamlı bir farklılaşmaya sebep olup olmadığının sınanması için boş hipotezler şu şekilde oluşturulmuştur;

- H_0: Sosyal etkileşim ve aidiyet boyutu üzerinde ikamet edilen ilçe açısından anlamlı bir fark yoktur.
- H_0: Sosyal etkileşim ve aidiyet boyutu üzerinde katılımcıların eğitim düzeyi açısından anlamlı bir fark yoktur.
- H_0: Sosyal etkileşim ve aidiyet boyutu üzerinde bireylerin gelir seviyesi açısından anlamlı bir fark yoktur.

Tablo 11'e göre incelenen her üç kontrol değişkeni için H_0 hipotezleri kabul edilmiş dolayısıyla ilçe, eğitim durumu ve gelir seviyesi açısından sosyal etkileşim ve aidiyet boyutu yanıtlarında anlamlı bir farklılaşma tespit edilmemiştir.

Ki kare testiyle değerlendirilecek ilişki testlerine yönelik H_0 hipotezleri ise şu şekilde sıralanabilmektedir;

- H_0: İkamet edilen ilçe ile bireylerin sosyal etkileşim ve aidiyet boyutu yanıtları arasında ilişki yoktur.
- H_0: Katılımcıların eğitim düzeyi ile sosyal etkileşim ve aidiyet boyutu yanıtları arasında ilişki yoktur
- H_0: Katılımcıların gelir seviyesi ile sosyal etkileşim ve aidiyet boyutu arasında ilişki yoktur.

Tablo 11: Sosyal Etkileşim Aidiyet Faktörü hipotez testi sonuçları

Sosyal Etkileşim Aidiyet	Ki Kare Test χ^2	Kruskal Wallis Testi	Mann Whitney U Test	Hipotez Test Sonucu
İlçe	0,48	-	0,49	Anlamsız
Eğitim Düzeyi	0,18	0,34	-	Anlamsız
Gelir Seviyesi	0,79	0,22	-	Anlamsız

Ki kare testiyle analiz edilen ilişki testlerini değerlendirildiğinde ise fark testleri sonuçlarına paralel olarak ikamet edilen ilçe, eğitim düzeyi ve gelir seviyesi ile bireylerin ölçekte bulunan sosyal etkileşim ve aidiyet boyutundaki tutumlara yönelik yanıtları arasında herhangi bir ilişki olmadığı sonucu elde edilmiştir.

İlçe değişkeni açısından faktörün yüklendiği yargılara uygulanan fark testi sonuçlarına göre ise s12, s13, s20 ve s21 numaralı yargılar için H_0 hipotezleri red edilerek anlamlı farklılaşmalar tespit edilmiştir.

Tablo 12: Sosyal Etkileşim Aidiyet Faktörü Grubu Ortalamaları

	İlçe	Ortalama $\overline{x}$	St. Sapma	Fark Analizi Anlamlılık Değeri
S.12) Genel anlamda yaşadığım mahallenin sakini olmaktan memnunum.	Çankaya	4,00	1,06	0,00
	Mamak	3,17	1,33	
	Toplam	3,52	1,29	
S.13) Mahallemde güvenebileceğim arkadaşlarım/komşularım vardır.	Çankaya	3,74	1,28	0,07
	Mamak	3,54	1,27	
	Toplam	3,63	1,28	
S.14) İhtiyacım olduğunda komşularımın yardıma koşacağına inanıyorum.	Çankaya	3,61	1,32	0,34
	Mamak	3,51	1,28	
	Toplam	3,55	1,30	
S.15) Gece geç saatte hasta olan yakınım için aracı olan komşularımdan yardım isteyebilirim.	Çankaya	3,68	1,32	0,63
	Mamak	3,62	1,34	
	Toplam	3,65	1,33	
S.16) Acil bir durum olduğunda mahallemde tanımadığım insanların bile yardıma koşacağına inanırım.	Çankaya	2,98	1,28	0,20
	Mamak	2,84	1,32	
	Toplam	2,90	1,31	

S.17) Kendimi yaşadığım yerel çevrenin (mahalle, ilçe vb) bir parçası olarak görürüm.	Çankaya	3,54	1,26	0,13
	Mamak	3,35	1,32	
	Toplam	3,43	1,30	
S.18) Komşularımın, tutum ve davranışlarım hakkında ne düşündüğünü önemserim.	Çankaya	3,45	1,31	0,14
	Mamak	3,61	1,34	
	Toplam	3,54	1,33	
S.19) Komşularımı belirli aralıklarla ziyaret ederim, hâl hatır sorarım	Çankaya	3,12	1,32	0,19
	Mamak	3,28	1,28	
	Toplam	3,22	1,30	
S.20) Komşularım beni belirli aralıklarla ziyaret eder, halimi hatrımı sorarlar.	Çankaya	3,01	1,30	0,09
	Mamak	3,22	1,32	
	Toplam	3,13	1,31	
S.21) Gerekli durumlarda (düğün, cenaze vb. özel günlerde) komşularımla bir araya gelip birbirimize yardım ederiz.	Çankaya	3,30	1,29	0,047
	Mamak	3,53	1,31	
	Toplam	3,43	1,31	

4.2.3. Kurumsal Güven Faktörü Hipotez Testleri Bulguları

Güveni sosyal güven ve kurumsal güven düzlemlerinde ölçmeye çalışan Dünya Değerler Araştırması bazı soru setleri yardımıyla katılımcıların kurumlara olan güvenini test etmiştir. Ölçeğimizde ayrı bir soru başlığı olarak ele alınan sivil toplum maddeleri ile sosyal sermayenin mezzo boyutundan çok makro boyutunu ölçen AB'ye güven ve Birleşmiş Milletler' e güven soruları araştırma kapsamına alınmamıştır.

Teorik analizimizde ilçenin, eğitim durumun ve gelir seviyesinin devlet kurumlarına olan güven üzerindeki etkisi ortalamalar bazında Kruskal Wallis ve Mann Whitney U Testi aracılığıyla sınanmış, Ki kare testleriyle de ilişki analizleri sınanmıştır. İlçe, gelir düzeyi ve eğitşm seviyesinin kurumsal güven boyutu üzerinde farklılaşmaya neden olup olmadığının test edilmesine yönelik boş hipotezler aşağıdaki şekilde kurulmuştur;

- H_0: Kurumsal güven boyutu üzerinde ilçe açısından anlamlı bir fark yoktur.
- H_0: Kurumsal güven boyutu üzerinde katılımcıların eğitim düzeyi açısından anlamlı bir fark yoktur.
- H_0: kurumsal güven boyutu üzerinde bireylerin gelir seviyesi açısından anlamlı bir fark yoktur.

Tablo 13'e göre tüm H_0 hipotezleri red edilmiş dolayısıyla bu üç değişken açısından kurumsal güven boyutu cevaplarında anlamlı bir farkın varlığı kabul edilmiştir.

Ki kare testi aracılığıyla incelenen ilişki analizleri bölümündeyse ikamet edilen ilçe, eğitim düzeyi ve gelir seviyesi ile katılımıların ölçekte bulunan yargılara yönelik cevapları arasında ilişkinin varlığının test edilmesi amacıyla H_0 hipotezleri şu şekilde oluşturulmuştur;

- H_0: İkamet edilen ilçe ile katılımcıların kurumlara güveni arasında ilişki yoktur.
- H_0: Katılımcıların eğitim düzeyi ile kurumsal güven boyutu arasında ilişki yoktur.
- H_0: Katılımcıların gelir seviyesi ile kurumsal güven boyutu arasında ilişki yoktur.

Tablo 13'deki Ki kare test sonuçlarına göre gelir ve eğitim seviyesi için H_0 hipotezleri p 0,05 düzeyinde red edilirken, ilçe bazında p 0,1 düzeyinde red edilmiştir. Buna göre bulunulan ilçe, eğitim düzeyi ve gelir seviyesi ile kurumsal güven arasında bir ilişkiden bahsetmek mümkündür.

Tablo 13: Kurumsal Güven Faktörü hipotez testi sonuçları

Kurumsal Güven	**Ki Kare Test χ^2**	**Kruskal Wallis Testi**	**Mann Whitney U Test**	**Hipotez Test Sonucu**
İlçe	0,07**	-	0,00*	Anlamlı
Eğitim Düzeyi	0,00	0,00	-	Anlamlı
Gelir Seviyesi	0,00	0,00	-	Anlamlı

* p 0,05 ** p 0,1 düzeyi

Tüm yargılar için Tablo 14'dekisonuçlar ayrıntılı analiz edildiğinde ilçe bazında ayrışmanın yalnız 3 yargı açısından farklılaşmadığı s.30, s.31, s.33, s.35 ve s.36 yargılarında ilçeler açısından H_0 hipotezlerinin reddedilebildiği dolayısıyla anlamlı farklılaşma olduğu görülmektedir.

Tablo 14: Kurumsal Güven Soru Grubu Ortalamaları

	İlçe	Ortalama $\bar{x}$	St. Sapma	Fark Analizi Anlamlılık Değeri
s.30) Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne güven	Çankaya	2,93	1,37	0,00
	Mamak	3,41	1,29	
	Toplam	3,21	1,34	
s.31) Mahkemeler ve Adalet Sistemi'ne güven	Çankaya	2,74	1,34	0,00
	Mamak	3,14	1,33	
	Toplam	2,97	1,35	
s.32) Ordu'ya güven	Çankaya	4,12	1,03	0,17
	Mamak	4,25	0,98	
	Toplam	4,19	1,00	
s.33) Polis'e güven	Çankaya	3,78	1,20	0,00
	Mamak	4,08	1,08	
	Toplam	3,95	1,14	
s.34) Siyasi Partiler'e güven	Çankaya	1,97	1,07	0,51
	Mamak	2,04	1,11	
	Toplam	2,01	1,09	
s.35) Eğitim Kurumları'na güven	Çankaya	3,12	1,18	0,00
	Mamak	3,61	1,09	
	Toplam	3,40	1,15	
s.36) Diyanet'e güven	Çankaya	2,56	1,33	0,00
	Mamak	3,53	1,29	
	Toplam	3,12	1,39	
s.37) Medya'ya güven	Çankaya	1,98	1,04	0,27
	Mamak	1,86	0,97	
	Toplam	1,91	1,00	

4.2.4. Kurumsal Olmayan Güven Faktörü Hipotez Testleri Bulguları

Bu bölümde teorik çerçevede ilçenin, eğitim durumun ve gelir seviyesinin kurumsal olmayan güven soru grubu üzerindeki etkisi ortalamalar açısından Kruskal Wallis ve Mann Whitney U Testi sayesinde incelenmiş, bu değişkenlerle söz konusu faktör arasındaki ilişkinin varlığı da Ki kare testiyle sınanmıştır. Daha önceki bölümlerde olduğu şekliyle kurumsal olmayan güven üzerinde ilçe, eğitim seviyesi ve gelirin anlamlı bir farklılaşmaya neden olup olmadığının test edilmesine yönelik H_0 hipotezleri aşağıdaki şekildedir;

- H_0: Kurumsal olmayan güven boyutu üzerinde ikamet edilen ilçe açısından anlamlı bir fark yoktur.
- H_0: Kurumsal olmayan güven boyutu üzerinde bireylerin eğitim düzeyi açısından anlamlı bir fark yoktur.
- H_0: Kurumsal olmayan güven üzerinde katılımcıların gelir seviyesi açısından anlamlı bir fark yoktur.

Tablo 15'e göre her üç değişken için kurulan H_0 hipotezleri reddedilmiş dolayısıyla söz konusu değişkenler açısından anlamlı bir farklar bulunmuştur.

Ki kare testiyle analiz edilen ilişki testleri için ikamet edilen ilçe, eğitim düzeyi ve gelir seviyesi ile aile ve akrabalara güvenin derecesi arasındaki olası ilişkinin varlığının tespitine yönelik H_0 hipotezler şu şekildedir;

- H_0: İkamet edilen ilçe ile katılımcıların kurumsal olmayan güven puanlamaları arasında ilişki yoktur.
- H_0: Katılımcıların eğitim düzeyi ile kurumsal olmayan güven boyutu görüşleri arasında ilişki yoktur
- H_0: Bireylerin gelir seviyesi ile kurumsal olmayan güven puanlamaları arasında ilişki yoktur

Tablo 15'deki Ki kare test sonuçlarına göre gelir ve eğitim seviyesi için H_0 hipotezleri p 0,05 düzeyinde reddedilmiştir. Yine ilçe ile kurumsal olmayan güven faktörü arasındaki ilişkiyi sınayan hipotez p 0,1 anlamlılık düzeyinde reddedilmiş (0,08 < 0,1) yani katılımcıların ikamet ettiği ilçe ile aile ve akrabaya güven fikirleri arasında bir ilişkinin var olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 15: Kurumsal Olmayan Güven Faktörü hipotez testi sonuçları

Kurumsal Olmayan Güven	**Ki Kare Test χ^2**	**Kruskal Wallis Testi**	**Mann Whitney U Test**	**Hipotez Test Sonucu**
İlçe	0,08**	-	0,02	Anlamlı
Eğitim Düzeyi	0,00	0,00	-	Anlamlı
Gelir Seviyesi	0,00	0,00	-	Anlamlı

* p 0,05 ** p 0,1 düzeyi

Cinsiyet kontrol değişkeni açısından tek farklılaşmaya neden olan faktör olan kurumsal olmayan güven açısından detaylı yargı incelemesine cinsiyet test sonuçları da

eklenmiştir. İlçe açısından boş hipotezler kabul edilirken, s.28 sorusu açısından cinsiyete ait H_0 hipotezi reddedilerek aileye güven ve cinsiyet arasında anlamlı farklılaşma saptanmıştır.

Tablo 16: Kurumsal Olmayan Güven Soru Grubu Ortalamaları

	İlçe	**Ortalama $\bar{x}$**	**St. Sapma**	**İlçe Fark Analizi Anlamlılık Değeri**	**Cinsiyet Fark Analizi Anlamlılık Değeri**
S.28) Aile üyelerine güven	Çankaya	4,63	0,75	0,89	0,00
	Mamak	4,65	0,66		
	Toplam	4,64	0,70		
S.29) Akrabalara güven	Çankaya	3,40	1,13	0,21	0,55
	Mamak	3,32	1,07		
	Toplam	3,35	1,10		

4.2.5. Mahallede Toplumsal Dayanışma Faktörü Hipotez Testleri Bulguları

Bölümün hipotez testleri Kruskal Wallis, Mann Whitney U ve Ki kare testi aracılığıyla sınanmış, ilçe, eğitim seviyesi, gelir düzeyinin mahallede toplumsal dayanışma yargılarına yönelik yanıtlar üzerinde anlamlı bir farklılaşmanın varlığının test edilmesi için kurulan boş hipotezler aşağıdaki gibi oluşturulmuştur;

- H_0: Mahallede toplumsal dayanışma algısı üzerinde ikamet edilen ilçe açısından anlamlı bir fark yoktur.
- H_0: Mahallede toplumsal dayanışma algısı üzerinde bireylerin eğitim düzeyi açısından anlamlı bir fark yoktur.
- H_0 Mahallede toplumsal dayanışma algısı üzerinde gelir seviyesi açısından anlamlı bir fark yoktur.

Tablo 18'e göre ikamet edilen ilçe için H_0 hipotezi kabul edilirken, eğitim durumu ve gelir seviyesi için kurulan H_0 hipotezi p 0,05 anlamlılık düzeyinde reddedilmiş (0,00 <0,05; 0,00<0,05 olduğundan) sonuç olarak bu iki kontrol değişkeni açısından anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiştir.

Ki kare testlerine bakıldığındaysa ikamet edilen ilçe, eğitim düzeyi ve gelir seviyesi ile bireylerin ölçekte bulunan mahallede toplumsal dayanışma algısı yargılarına verilen cevapları arasında ilişkinin varlığının sınanmasına yönelik H_0 hipotezler şu şekilde kurulmuştur;

- H_0: İkamet edilen ilçe ile katılımcıların mahallede toplumsal dayanışma algısı arasında ilişki yoktur.
- H_0: Bireylerin eğitim düzeyi ile mahallede toplumsal dayanışma algıları arasında ilişki yoktur
- H_0: Katılımcıların gelir seviyesi ile mahallede toplumsal dayanışma algısı arasında ilişki yoktur

Ki kare testi aracılığıyla incelenen ilişki analizleri açısından ise paralel bir durum söz konusudur. Tablo 18'e göre ilçe için H_0 hipotezi kabul edilmiş bu yüzden ilçe mahallede toplumsal dayanışma algısı arasında bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir. Fakat gelir seviyesi ve eğitim düzeyi için kurulan H_0 hipotezleri belirtilen düzeylerde reddedilmiştir (0,04 < 0,05; 0,06< 0,1) yani katılımcıların eğitim durumu ve geliri ile algılar arasında bir ilişkinin var olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 17: Mahallede Toplumsal Dayanışma Algısı hipotez testi sonuçları

Mahallede Toplumsal Dayanışma Algısı	**Ki Kare Test χ^2**	**Kruskal Wallis Testi**	**Mann Whitney U Test**	**Hipotez Test Sonucu**
İlçe	0,22	-	0,34	Anlamsız
Eğitim Düzeyi	0,04	0,00	-	Anlamlı
Gelir Seviyesi	0,06**	0,00	-	Anlamlı

* p 0,05 ** p 0,1 düzeyi

Tablo 18'de görüldüğü gibi mahallede toplumsal dayanışma algısına yönelik yargılar için ilçe bazında yapılan fark analizinin bu gruptaki sorulardan yalnızca s.24 için ayrıştığı saptanmış, ortalamalar incelendiğinde Mamak katılımcılarının bu soru için ortalamalarının görece düşük olduğu görülmüştür.

Tablo 18: Mahallede Toplumsal Dayanışma Algısı Soru Grubu Ortalamaları

	İlçe	Ortalama $\bar{x}$	St. Sapma	Fark Analizi Anlamlılık Değeri
s.22) Mahalledeki herhangi bir sorunun, insanların bir araya gelmesiyle çözüleceğine inanırım.	Çankaya	3,50	1,23	0,56
	Mamak	3,53	1,35	
	Toplam	3,52	1,30	
s.23) Mahalledeki ihtiyaçların giderilmesi ve sorunların çözümüne dair oluşturulacak gönüllü birlikteliklere emeğimle destek olabilirim.	Çankaya	3,66	1,11	0,59
	Mamak	3,69	1,22	
	Toplam	3,68	1,17	
s.24) Mahalledeki ihtiyaçların giderilmesi ve sorunların çözümüne dair oluşturulacak gönüllü birlikteliklere maddi destek sağlayabilirim	Çankaya	3,19	1,20	0,00
	Mamak	2,80	1,26	
	Toplam	2,96	1,25	
s.25) Mahalledeki problemlerin çözülmesi için gönüllü birliktelikler kurabilirim.	Çankaya	2,99	1,28	0,88
	Mamak	3,01	1,33	
	Toplam	3,00	1,31	

4.2.6. Genel Faktör Skorlarının Hipotez Testleri Bulguları

Tüm faktör ortalama toplamlarının skorlarını yansıtan Genel Faktör Skorları Değişkenine de yukarıdaki her bir faktöre uygulandığı şekilde fark ve ilişki testleri uygulanmış ve aşağıdaki tabloda bulunan değerler elde edilmiştir.

Tablo 19: Genel Faktör Skorları hipotez testi sonuçları

Genel Faktör Skorları	Ki Kare Test χ^2	Kruskal Wallis Testi	Mann Whitney U Test	Hipotez Test Sonucu
İlçe	0,50	-	0,26	Anlamsız
Eğitim Düzeyi	0,17	0,07	-	Anlamsız
Gelir Seviyesi	0,74	0,53	-	Anlamsız

Tablo 19’a göre Genel faktör skorları için kurulan tüm boş hipotezler kabul edilmiş dolayısıyla tüm faktör skorlarının ortalamalarının ilçe, eğitim ve gelir üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir fark oluşturmadığı yani bu değişkenler açısından her hangi bir ilişkinin var olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

5. TARTIŞMA

5.1. Refah Devlet Sorumluk Algısı Faktörü Hipotez Testleri Değerlendirilmesi

Refah devletinin altın çağının sonu olarak kabul edilen 70'ler itibariyle neo liberal sistemlerin uygulanmaya başlaması, aile yapısının kadınların işgücüne katılımının artması, doğum oranlarının düşmesi, boşanmaların ve tek ebeveynli ailelerin çoğalması sebebiyle değişmesi, geliştirilen teknolojiler sayesinde insan ömrünün uzaması şeklinde sıralanabilecek sosyo ekonomik ve demografik değişimler refah devleti kapsamında sosyal refah politikalarında revizyon ihtiyacını doğurmuştur.

Bir ülkede yaşayan bireylerin refah devletinin sorumlulukları noktasında algılarının tespiti, devletlerin beklentiler ve gereksinimler doğrultusunda gerek ani gerek uzun dönemli sosyal politika değişiklikleri açısından denge sağlama aracı olması dolayısıyla önem kazanmaktadır. Yanı sıra yürürlükte olan sosyal refah uygulamalarının ve kurum yapılarının değişikliği ya da yenilerinin tesisinde vatandaş tutumlarının bilinmesi bir kaynak olarak kullanılabilmesi açısından da gerekli hale gelebilmektedir (Svallfors, 2010, s. 1). Bu araştırma bağlamında da vatandaşların devletten beklentisinin (bu anlamda refah devlet algılarının) ne olduğu, bunun başta iki ilçe açısından, sonra da eğitim seviyesi ve gelir bazında farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Genel sosyal sermaye literatürünün aksine bu soru grubunun araştırma kapsamına alınmasıyla sosyal sermayenin sosyal politikaya dönük yüzünün tespiti amaçlanmıştır. Bireylerin hangi sorumluluğu, ne derece devletten beklediği ile kendi sosyal sermayesiyle ne şekilde katkı sunabileceği karşılaştırmalı analiz edilmek istenmiştir.

Özellikle Avrupa ülkelerinde yürütülen sosyal sermaye analizlerinde refah devleti uygulamalarının çapı da analizlere dahil edilmektedir. Sonuçlar açısından ise gelir eşitsizliği düzenlemelerinin daha iyi uygulandığı ve daha kapsayıcı refah devleti yapısına sahip ülkelerde bu durumun sosyal sermayenin önemli göstergesi sosyal güvenin yüksek düzeylerde hesaplanmasına katkısı olduğu iddia edilmektedir (Uslaner & Brown 2002).

Bulgulara göre ilçe ve eğitim seviyesi açısından bir farklılaşmanın tespit edilemediği refah devletin sorumluluk algısı değişkeninin üzerinde gelir düzeyleri açısından anlamlı bir farklılaşmanın varlığı tespit edilmiştir. Ek tablo 4 incelendiğinde gelir düzeyi azaldıkça refah devletin sorumluluğu faktörünün ortalama değerinin yükseldiği görülmektedir. Bu durum gelir seviyesi düştükçe bireylerin refah devletinin sorumluluğu ve etki alanı açısından beklentisinin yükseldiği gelir artıkça ise aksine beklentinin düştüğü anlamına gelmektedir. Buna göre, özellikle belli dezavantajlılık durumlarının devlet kurumlarınca çözülmesi beklentisi, Türk halkının monarşiden kalma alışkanlıklarını, paternalist devlet (diğer bir değişle baba devlet) algısıyla uzun yıllar devam ettirmesi ile açıklanabilmektedir. Yanı sıra gelir düzeyi temel ihtiyaçları temin edebilecek seviyenin üstüne çıktıkça bireylerin devletin çoğu alanda minimum düzeyde sunabildiği sosyal imkânları, kendi katkısıyla iyileştirme olanağı onlara bir özgürlük alanı sağlayacağından devletten beklentilerinin düşmesi de anlaşılabilmektedir. Buna paralel olarak, gelir seviyesinin düşmesi sağlık, işsizlik, yaşlılık, malullük gibi çeşitli durumlarda bireylerin geleceğe dair artan kaygı düzeylerinin devletten beklentiye dönüşmesi de durumu destekler mahiyettedir.

Yanı sıra ilçeler açısından istatistiki olarak bir fark elde edilememiş olsa da Mamak mahallelerinde gelir düzeyinin daha düşük olarak tespit edilmesi (Bkz. Ek 5), aslında ilçe bazında da refah devletinin sorumluluk algısının farklılaşabildiği ve Mamak da devletten beklentinin daha yüksek seviyelerde olabileceği yorumunu yapabilmemize olanak sağlamaktadır.

Geniş aileden çekirdek aile yapısına dönüşüm toplumumuzda yüksek gelir gruplarından alçak gelir gruplarına doğru bir zaman seyri izlemiştir. Bu yeni aile yapıları refah mekanizmalarını krize götüren önemli bir faktördür. Özellikle gelirin düşük olduğu sosyoekonomik statüdeki bölgelerdeki vatandaşlar, geniş aile yapısını terk ettiklerinde, görece daha çok ihtiyaç duydukları geleneksel dayanışma yoluyla sağladıkları refah imkânlarından mahrum kalmakta bu yüzden de devletin sağlayacağı sosyal refah hizmetlerine olan beklentileri artabilmektedir.

Neoliberal politik anlayışın yaygınlaşması sonucu devletlerin sosyal hayata müdahale noktasında etkinliğinin azaldığı, devletin minimalize edildiği, kamu hizmetlerinde özelleştirilmeye gidildiği ve sosyal alanda ortaya çıkan boşluğun, bazı sorumlulukların piyasaya ve geleneksel sosyal güvenlik ağlarına yüklenerek doldurulmak istendiği genel kabul görmektedir. Bu eğilimin göz ardı edilmemesi gereken diğer tarafını ise, devletten

beklentinin düşmesinin bireyleri daha çok ortak sosyal sorunlara çözüm bulunmaya itmesine dolayısıyla sosyal dayanışmanın güçlenmesine katkısının önemi kısmı oluşturmaktadır.

Bu durum vatandaşların ortak sorunlara odaklanmasına ve sorunları ortadan kaldırma becerisi geliştirme noktasında beraber hareket etmesine katkıda bulunur. Sosyal refahı sağlayan kurumların tamamlayıcısı olabilecek bireylerin ortaklaşa sağladığı bu hizmetler, aynı zamanda demokratikleşme, paylaşım ve katılımı artırmakta olup, sürdürülebilir bir kalkınma sürecinin de vazgeçilemez bir parçası niteliğindedir. Devlet vatandaşlarının hayatlarını sağlıklı ve kaliteli bir ortamda sürdürmelerine hizmet eden bir kurum olarak; gelişme fırsatlarına eşit erişim sağlamak ve vatandaşların toplumsal değişim süreçlerine etkin bir biçimde katılımı noktasında kolaylaştırıcı ortamı oluşturmakla sorumludur. Buna ek olarak, gönüllülük kapsamında yapılan faaliyetlerin çoğu devlet eliyle yapıldığında çok maliyetli olabilirken, gönüllü olarak yapılan işlerin maliyeti düşük, insani kalkınma hedeflerine sağladığı katkı ise beklenenden yüksek olabilmektedir (Aydınlıgil, 2013).

Bu faktörün içerdiği yargılar bazından detaylı bir incelemeye gidilmek istendiğinde ise özellikle bazı yargıların ilçe bazında dikkate değer değişkenlik gösterdiği saptanmıştır. "İşsizlere makul bir yaşam standardı sunmak devletin görevidir." yargısına katılım ortalaması Mamak'ın ilgili mahallelerinde düşük hesaplanırken, Çankaya'da yükselen ortalama, iki ilçe açısından anlamlı bir farklılaşmaya neden olmaktadır (Bkz. Tablo: 10; p 0,1 düzeyinde 0,05 < 0,1 olduğu için). Buradan hareketle Mamak'ta devletin işsizlerin yaşam standardını yükseltmeye yapacağı desteğe daha az olumlu bakılırken, işsiz birey de çalışıp kazansın, devlet ona niye baksın algısının yoğun olduğu gözlenmiştir.

Aynı şekilde "Çalışan anne babalara küçük çocukları için yeterli bakım hizmeti (kreş, bakıcı desteği vb.) sunmak devletin görevidir." yargısını onaylama tutumu iki ilçe katılımcılarının görüşleri açısından farklılaşmaktadır (Tablo 10; p 0,1 düzeyinde 0,08 < 0,1 olduğu için). Çankaya'da daha çok onaylanan devlet tarafından sunulacak kreş/bakıcı desteği fikri Mamak da daha az kabul görmektedir. Bu duruma, Mamak'ta ilkokul öncesi çocuk sahibi kadınların istihdama katılımının daha kısıtlı oluşu, ata erkil fikir yapısının daha baskın olduğu bir sosyal çevrede kadının çocuk ya da kariyer gibi bir tercih yapması gerektiği yönündeki algıların yoğun oluşu etkili olabilir şeklinde yorum getirilebilir.

Ayrıca araştırmamızda "İnsanların gönüllü faaliyetlere zaman bulabilmesi için çalışma sürelerinin azaltılması gerekir." yargısına katılımcıların yüksek oranda olumlu kanaat sergiledikleri tespit edilmiştir ($\bar{x}$= 3,25). Çağımız modern insanının sıklıkla yakındığı boş

vakit yoksunluğu gönüllü faaliyetlere katılımın da önemli engelleyicilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Rosanvallon'ın da refah rejimlerinin krizine çözüm önerilerinde bulunduğu çalışmasında, insanların sivil katılım sağlayabilecekleri projelere dahil olmaktan geri durmalarını en çok tetikleyen unsurun yetersiz boş zaman olduğunu belirtmektedir (Rosanvallon, 2004). Pratikte bu duruma güzel bir örnek olarak Türkiye'de bir ilaç şirketinde, gönüllüğü teşvik amacıyla, çalışanlara haftada iki saat gönüllü hizmetlere katılım sağlamaları için imkân tanındığını belirten firma genel müdürü, bu sayede, şirketin iki bin üç yüz çalışanın yarısının gönüllülük çalışmalarına aktif katılım sağladığını dile getirmekte ve aslında fırsat sunulduğunda bireylerin gönüllü teşekküllere daha çok rağbet edebileceği fikrine kanıt sunmaktadır (Aydınlıgil, 2013).

Son olarak sosyal güvenin düşük tespit edildiği ülkelerde, yolsuzluk oranları da daha yüksek seyretme eğilimindedirler. Dolayısıyla bu tarz ülkelerde, insanlar bir yandan daha az vergi vermek isterken diğer yandan refah devletinin imkânlarından daha çok faydalanmak istemektedirler. Bu da refah devleti sisteminin yozlaşmasına sebep olmaktadır (Gür, 2017). Tablo 10'daki "Devlet insanların gelir seviyeleri arasındaki farkı azaltacak önlemler almalıdır." yargısına olumlu yönde katılım yüksek olmasına rağmen (Toplam $\bar{x}$ =4,28), "Hükümetler vergileri artırarak ihtiyaç sahipleri için sosyal yardım ve hizmet harcamalarını artırmalıdır." yargısına olumlu yanıt ortalaması görece çok düşük tespit edilmiştir (Toplam $\bar{x}$ =2,42). Buradan hareketle araştırma sonucumuzun güvenin düşük olduğu toplumlarda refah devletine karşı tutumun çıkar odaklı bir hal alacağı savını destekleyecek şekilde elde edildiği de görülmektedir.

5.2. Sosyal Etkileşim ve Aidiyet Faktörü Hipotez Testleri Değerlendirilmesi

Toplum sosyal ilişkilerin sürdürüldüğü insanların birlikte yaşamlarını devam ettirmek amacıyla bir araya gelmeleri sonucu oluşan örgütlü bir beraberliktir. Her toplum tarihin her döneminde doğal ve sosyal çevresine en iyi adapte olacak şekilde kendi örgütlenme yapısını oluşturmuştur. İçinde yaşadığımız toplumda ortak değerlerimizin sayısı arttıkça daha kolay ve anlaşılır bir iletişim ortamı sağlanmış olur. Günlük hayatta pek çok iletilerle, uyarılarla karşı karşıya kalmaktayız. Bunlardan belli uyarıları anlamlı iletilere uygun olanları dönüştürebileceğimiz oranda daha yaşanabilir bir çevre kurarız. Toplumsal çevre değiştikçe

ve iletişim kurulan kişiler farklılaştıkça biz ve çevremiz daha başka anlamlar kazanırız (Derin, 2016, 20).

Merkez soyut olanı imgelerken, yerel somut olanı imgelemektedir. Herkes bir yerelde yaşamakta, gündelik yaşam bir yerelde gerçekleşmektedir. Bu yüzden ulaşılan refah seviyesi anlamında yaşam kalitesi de gündelik yaşamın geçtiği yerelde daha çok aranmaktadır (Tekeli, 2010, s. 12). Lin tarafından insanlar arasında bağlantı kuran, kurumlar, ilişkiler, tutumlar ve değerlerin ekonomik ve sosyal gelişmeye yaptıkları katkılar olarak tanımlanan sosyal sermayeyi yapılandıran sosyal iletişim ağı, karşılıklılık ve yardımseverlik gibi unsurlar, bireyler arasında etkili ve güçlü iletişimi, ortak değerleri, aidiyet ve aynılık duygusunu belirlemektedir (Özmete, 2010).

Hipotez testleri sonucunda anlamlı farklılaşmaların oluşmadığı sosyal etkileşimin ve sosyal bağlılığın durumunun tespit edilmeye çalıştığımız bu kısımda, boyutun içerdiği sorular açısından da detaylı inceleme yapılmıştır. "Gerekli durumlarda (düğün, cenaze vb. özel günlerde) komşularımla bir araya gelip birbirimize yardım ederiz." yargısına ilçeler bazında uygulanan fark testi sonucu p 0,1 düzeyinde anlamlı bir farklılaşmanın olduğu saptanmıştır (0,07<0,1). Ortalamalar göz önünde bulundurulduğunda ilgili yargıya Mamak katılımcılarının daha olumlu yanıtlar verdiği tespit edilmiştir (Bkz.Tablo 12 Mamak $\bar{x}$=3,53, Çankaya $\bar{x}$ = 3,30). Araştırma sırasında Mamak'ta görüşülen kadın katılımcıların sarf ettiği "Düğün ve cenaze komşuyla yapılır." cümlesi sonucu özetler niteliktedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ve bilhassa düşük sosyo ekonomik yapıdaki bölgelerde sosyal sermaye ölçümü yaparken, sosyal ilişkileri geliştiren geleneksel dayanışma pratiklerinin önemli göstergeler olduğunu savunan Woolcock ve Narayan, çeşitli özel günlerde yapılan organizasyonlardaki karşılıklı dayanışma faaliyetlerinin ilişkileri geliştirerek bireylerin sosyal sermayesine fayda sağladığını iddia etmişlerdir (Woolcock & Narayan, 2000). Buradan hareketle araştırmamız kapsamında Mamak'ta olağandışı günlerde geleneksel dayanışma pratikleri daha yoğun sürdürülmektedir sonucu elde edilmiştir. Bu sonucu destekler mahiyette Uğuz ve arkadaşları Türkiye genelinde yaptıkları araştırmalarında, yardımlaşma ve dayanışma eylemlerinin ülkemizde sıklıkla herhangi bir sorun ya da olağandışı durumun yaşanması ile birlikte duygusal bir tepki olarak ortaya çıkmakta olduğunu, fakat duygu yoğunluğunun azalmasıyla birlikte bu pratiklerin kalıcı bir forma ulaşmadan son bulduğunu tespit etmişlerdir (Uğuz vd, 2011).

Son olarak faktör analizi sonucu faktör yükü düşük olduğundan analiz dışında bırakılan "Genel anlamda yaşadığım mahallenin sakini olmaktan memnunum." Yargısının

ilçeler açısından p 0,05 düzeyinde anlamlı bir farklılaşmaya sebep olduğu görülmektedir (Bkz.Tablo 12, $\bar{x}$ =0,00<0,05). Ortalamalar incelendiğinde Mamak'taki seçili mahallelerde yaşayanların Çankaya'da yaşayanlara göre o mahallenin sakini olmaktan daha az memnun olduklarını beyan ettikleri tespit edilmiştir. Aynı şekilde "Kendimi yaşadığım yerel çevrenin (mahalle, ilçe vb) bir parçası olarak görürüm" sorusunda da Mamak katılımcıları lehine ortalamanın görece düştüğü gözlenmektedir (Bkz.Tablo12; Mamak $\bar{x}$=3,35, Çankaya $\bar{x}$ = 3,54). Yine saha araştırması yürütülürken Mamak'taki katılımcılardan bazılarının mahallelerinde bir tercih sonucu değil bir zorunluluk sonucu bulunduklarını, gelir düzeyleri dolayısıyla sosyo ekonomik düzeyi yüksek mahallelerde kira ödeyerek sıkıntı çekmek yerine bu mahallelerde kredi ödeyerek ev sahibi olmayı daha uygun gördükleri ama mahallelerinin fazla karışık sosyal yapısından ve sosyal imkânlarından çok memnun olmadıklarını beyan etmiş olmaları bu sonuçlara kanıt niteliğindedir. Varılan noktada araştırma örneklemi kapsamında Mamak da muhite olan sosyal bağlılığın ve aidiyet hissinin Çankaya ile karşılaştırıldığında düşük seviyelerde olduğu tespit edilmiştir.

5.3. Kurumsal Güven Faktörü Hipotez Testleri Değerlendirilmesi

Güven unsuru olmadan, sosyal sermaye analizlerinin tamamlanmış olamayacağına literatürde sıklıkla değinilmişti. Güvenin kurumsal boyutunun devlet mekanizmasına etki etmesi beklenen alan olan refah devletinin işlevlerini kesintisiz şekilde yürütebilmesi, devletin vatandaşlardan vergi toplayabilmesi ve bu vergi gelirlerini en temel sosyal ihtiyaçları sağlamak ve gelir dağılımı adaletini düzenlemek için kullanabilmesi gerekmektedir. İnsanlar, devlet yetkililerine ve kurumlarına güvenmediklerinde vergi ödememenin yollarını arayacaklardır. Bu da refah devletinin krizini körükleyecektir. Bu durumun aksine Dünya Bankası tarafından yayınlanan Dünya Kalkınma Göstergeleri'nden toplam kamu harcamalarının milli gelire oranı açısından incelendiğinde, güven duygusu yüksek olan ülkelerde toplam kamu harcamalarının milli gelire oranı yüksek hesaplanmaktadır. Kurumsal güven seviyesi ile ilgili D'Hernoncourt ve Meon (2012)'in yürüttüğü başka bir araştırmada güvenin alçak seviyelerde seyrettiği ülkelerde kayıtdışı ekonomi oranlarının da milli gelirin görece büyük bir kısmını oluşturduğu tespit edilmiştir

(Gür, 2017). Yanı sıra Berg ve Bjornskov (2013) araştırmalarında, güvenin piyasa üzerinde ve net gelir dağılımı eşitliğinde pozitif etkiye sahip olduğunu ispat etmişlerdir.

Tablo 20: Seçili ülkeler açısından güven ve bazı parametreler düzeyinde karşılaştırma

	Devlete Güven (2020)	Vergi geliri /GSYİH oranı (2021)	Kamu harcamaları /GSYİH oranı (2021)	Kayıt dışı ekonomi / GSYİH oranı (2018)	GINI Katsayısı (2019)
Norveç	82,91	38,00	22,31	16,81	0,26
Finlandiya	80,94	44,14	25,50	13,73	0,27
İsveç	67,00	44,12	19,63	14,84	0,27
Türkiye	55,34	25,54	13,44	27,71	0,40

Araştırma sonuçlarına paralel olarak tablo 20'de (OECD) görüldüğü gibi seçili ülkeler Türkiye karşılaştırmasında da veriler sonuçları desteklemektedir. Devlete güvenin yüksek olduğu ülkelerde vergi gelirleri, kamu harcamalarının milli gelire oranı yüksek seviyelerde hesaplanırken, kayıtdışı ekonominin milli gelir içindeki payı ve gini katsayısı daha az eşitsiz gelir dağılımı anlamına gelecek şekilde düşük seyretmektedir. Sosyal sermaye, toplumun fertleri arasında güven duygusunun varlığı sonucu oluşan bir kaynak olarak değerlendirildiğinde, tüm bu araştırmalar bizi kurumsal güvenin bir ülkedeki sürdürülebilir kalkınmanın önemli unsuru olduğu sonucuna ulaştırmaktadır.

Analiz sonucu ilçe, eğitim düzeyi ve gelir seviyesi ile kurumsal güven arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Ortalamalar incelendiğinde Mamak'tan araştırmamıza katılanlar kurumlara Çankaya dan katılanlarda daha çok güvenmektedir. Yanı sıra eğitim düzeyi ve gelir seviyesi arttıkça ters orantılı olarak kurumlara güven tutumunda düşüş söz konusu olmaktadır. Tüm yargılar için sonuçlar ayrıntılı analiz edildiğinde ilçe bazında ayrışmanın yalnız 3 yargı açısından farklılaşmadığı görülmektedir. Bunlardan ilki olan 'Ordu'ya ne kadar güvenirsiniz?' sorusu her iki ilçeden de tüm kurumlar içinde en çok güvenilen devlet kurumu olarak herhangi bir farklılaşmaya neden olmamıştır. Dünya Değerler araştırmaları ile karşılaştırıldığında yine aynı doğrultu da sonuçların derlendiği görülmektedir. Her beş yılda bir yürütülen araştırmaya göre ülkemizde Ordu'ya güven sorusuna olumlu yanıt verenlerin oranı %85 seviyesindedir (Dünya Değerler Araştırması, 2017-2021 raporu). Bu

durum dönem dönem askeri darbelerle karşı karşıya kalmış olsa da Türk vatandaşının peygamber ocağı olarak nitelendirdiği kuruma güveninin çok da sarsılmadığını ortaya koymaktadır. Aksine farklılaşmanın tespit edilmediği sorular olan 'siyasi partilere güven' ve 'Medyaya güven' kısmında ise, ortalamaların bu iki yargı için çok düşük olduğu ilçeler açısından farklılaşmanın olmamasının her iki ilçeden katılımcıların da bu iki kuruma bakışının olumsuz oluşundan kaynaklandığı görülmektedir. TBMM, Polis, Diyanet, Adalet ve Eğitim kurumlarına güven sorularında Mamak'taki katılımcıların görece daha yüksek düzeyde güven puanı verdiği bu kurumlara güven eğitim ve gelir seviyesiyle de ters orantılı şekilde farklılaşmaktadır.

Sonuçlar, eğitim seviyesi yükselen bireylerin uygulamaları daha yoğun sorgulama eğiliminde olacağı ve geliri yükselen bireyin ise kendini farklı imkânlarla da destekleme fırsatı olabileceği düşüncesi bu kurumlara olan güven seviyesinde düşüşe neden olmaktadır şeklinde bir çıkarım yapmamızı mümkün kılmaktadır. Yine Dünya Değerler Araştırmalarının geçmiş dönemlere ait raporları karşılaştırıldığında genel olarak parlamentoya olumlu güven puanı verenlerin seviyesinin yaklaşık %60 ile stabil bir trendde devam ettiği, siyasi partiler açısından ise durumun koalisyon hükümetleri dönemlerinde düşük seyrederken (2001 raporunda %29, Esmer, 2012) tek parti dönemlerini yansıtan 2021 raporuna göre %50 seviyesine yükseldiği görülmektedir (Dünya Değerler Araştırması, 2017-2021 raporu).

Medya açısından değerlendirme yapıldığındaysa spesifik bir soru formu olarak, basın kuruluşlarının özellikle seçim dönemlerinde doğruları adaletli bir şekilde yayınladığı yargısına Türkiye için fikir beyan edenlerin %48'i olumlu yanıt verirken en yüksek olumlu tutuma sahip ülke olan Danimarka için bu değer %78 olarak hesaplanmaktadır (Dünya Değerler Araştırması, 2017-2021 raporu). Buradan hareketle vatandaşların medyaya güveninin yaşam alanı, eğitim seviyesi, gelir seviyesi vb. değişkenler açısından hiç fark oluşturmadan bu denli düşük oluşu ülkemizdeki bilgi asimetrisinin varlığına olan inancın olumsuz yansıması olarak değerlendirilebilmektedir.

Piyasadan elde edilen geliri sosyal refahı güçlendirecek yöne aktarabilen refah devleti sistemi, kalkınma acısından elzemdir. Etkin bir refah sisteminin varlığı vergi gelirlerini, verginin kolay bir biçimde toplanabilmesi de kurumlara güveni gerektirmektedir. Vatandaşların ödeyecekleri vergilerin devlet tarafından eğitim ve sağlık gibi alanlara ve ihtiyaç sahiplerine aktarıldığına inanmaları gerekmektedir. Bu da ancak gücü kendinde

toplayan tüm devlet kurumlarına, toplumdaki diğer vatandaşlara ve bilgiyi kontrol eden yayın organlarına güvenebilmeleri ile mümkün olabilecektir (Gür, 2017).

5.4. Kurumsal Olmayan Güven Faktörü Hipotez Testleri Değerlendirilmesi

Enformel sosyal ağların merkezi olan aile, aynı zamanda sosyal sermayenin dünyanın her yerindeki en önemli kaynağını oluşturmaktadır. Bu dairenin bir sonraki halkasında da ailevi bağların devamı olan akrabalar bulunmakta ve insanlar genellikle akrabalarına tamamen yabancı kimselerden daha fazla güvenme eğiliminde olmaktadırlar. Ne var ki ailenin gücü toplumdan topluma değişebilmekte bu da bireylerin güven ve karşılıklılık bağları açısından sosyal sermayesine etki edebilmektedir.

Araştırma kapsamında yaptığımız analiz sonucunda belirlediğimiz her üç kontrol değişkeninin kurumsal olmayan güven faktörü üzerinde anlamlı bir farklılaşmaya neden olduğu tespit edilmiştir.

Türkiye açısından durum değerlendirildiğinde ailenin hala en önemli kurum olduğu, Dünya Değerler Araştırması 2017-2021 Türkiye ayağında aileye güven sorusuna katılımcıların %96 sının olumlu yanıt vermesiyle desteklenebilmektedir. Avrupa Sosyal Tarama Testinde "Sizce insanların çoğuna genelde güvenilir mi yoksa dikkati elden bırakmamak mı gerekir?" sorusuna ülkemizdeki katılımcıların ve araştırmamız kapsamındaki katılımcıların çok büyük çoğunluğunun olumsuz yanıt vermesi ile en çok güvenilen kişilerin aile bireyleri olduğu yönündeki yüksek olumlu puanlama karşılıklı analiz edildiğinde, ülkemizde sosyal güven eksikliğinin, aslında aile dışındaki bireylere karşı olan güven eksikliğinden kaynaklandığı söylenebilmektedir. Buradan hareketle Granovetter (1985)'in toplumun sosyal sermayesinin üzerinde bağlayıcı etkisi olan zayıf ağlardan ziyade köprü kuran güçlü ağlarla oluşacağı savının aksine ülkemizde sosyal sermayenin yoğun olarak zayıf ağlardan sağlandığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Aile, bireyin korunması ve barınmasının yanı sıra eğitilmesi ve sosyalleşmesinin de birincil olarak gerçekleştiği alandır. Buradan hareketle ailenin toplumdaki öneminin düşmesi, ciddi toplumsal sorunları tetiklenmesini getirecektir. Refah devletlerin krizinin

oluşumunda ailelerin parçalanması ya da yapılarının değişmesinin olumsuz etkisi literatürde genel kabul görmektedir. Fukuyama'ya göre refah devleti ailenin parçalanmasının toplumsal maliyetini tamamen ortadan kaldıramamakta, sadece bu söz konusu yükü aile bireylerinden alıp tüm vergi mükelleflerinin üzerine paylaştırarak fark edilmez bir forma sokmaktadır (Fukuyama, 2009).

Soru bazında ilçe açısından ortalamalar arasında bir fark tespit edilememekle birlikte ve tüm faktörler bazında cinsiyet bağlamında bakıldığında farklılaşan tek faktör boyutu kurumsal olmayan güven boyutudur. Ortalamalar incelendiğinde kadınların aileye güven noktasında daha olumsuz yanıtlar verdiği gözlenmektedir. Kadın katılımcıların ailelerine güven ortalamalarının erkeklere oranla istatistiki olarak düşük olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Ek 12).

5.5. Mahallede Toplumsal Dayanışma Faktörü Hipotez Testleri Değerlendirilmesi

Toplum sürekli bir arada yaşayan ve varlıklarını sürdürebilmek için birbirlerine gereksinim duyan örgütlü insan topluluğu olarak tanımlanabilmektedir. Bu insan topluluğu yakın çevresinden başlayarak karşılaştığı çeşitli sorunların çözümlenmesi için değişik araçlar yöntemler, düşünme ve örgütlenme biçimleri ortaya koymaktadır (Doruk, 2016, s.20).

Bu noktada sosyal sermayenin, bir topluma mensup olanların birlikte hareket edebildikleri ve iş yapabildikleri kültürel düzeyi hazırlayan bir birikim olduğu söylenebilmektedir (Altay, 2007). Sanayileşmenin etkisiyle dönüşen örgütlenme yapılarında, dayanışma şekilleri zamanla değişime uğramıştır. Sosyal uyumun krizine katkıda bulunan faktörler arasında refah devletinin bunalıma girmesi, vatandaşların yaşam standartlarının düşmesi, artan eşitsizlik ve sosyal parçalanma ve paylaşılan ahlaki değerlerin azalışı sayılabilmektedir.

Sennett'in belirttiği gibi, küreselleşme sonucu dönüşen kurumlar bir yere ait olma deneyimini azalttığından, sosyo kültürel yapı açısından yaşam alanı daha çok anlam kazanmış; insanların, şehir ve muhit gibi coğrafi yerlere bağlılıkları artmıştır. Bireyin

doğasında bulunan konum duygusu, bir topluma ait olmaktan çok, belirli bir yere ait olma ihtiyacına dayanmakta ve bu doğrultuda bireyler kendi yaşam alanlarına bağlılık ve sadakat geliştirmektedirler (Bauman, 2016, s.117). Bu durum mekâna dayalı sosyal bütünleşmeye ve onun sonucunda ortaya çıkabilecek kolektif eyleme zemin oluşturmaktadır (Aydemir, 2011, s.107)

Literatürde konuyla ilgili yapılan araştırmalar, etraflarıyla iletişim kurarak yardım alabilen insanların alamayanlardan daha sağlıklı, mutlu ve müreffeh bir yaşantı sürdüklerini ortaya koymaktadır. Ayrıca, bu insanların çocuklarının okul başarılarının daha yüksek olduğu ve mensubu oldukları grupların anti-sosyal davranışlardan görece daha az zarar gördükleri tespit edilmiştir (Field, 2006, s. 86)

Araştırmamızda yapılan analizler sonucunda katılımcıların eğitim durumu ve geliri ile mahallede toplumsal dayanışma algıları arasında bir ilişkinin var olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar ışığında bireylerin yerelde yakın çevrelerinde yardımlaşmayı ve dayanışmayı organize edebilecek birliklere sıcak baktıkları, özellikle emekleri ile destek olmak adına daha olumlu görüşleri olduğu tespit edilmiştir. Eğitim düzeyi ve gelir seviyesi arttıkça katılımcıların dayanışmaya destek ya da öncü olma yönündeki görüşlerinin de daha iyimser olduğu saptanmıştır. Tablo 18 incelendiğinde katılımcıların boyutla ilgili görüşlerinin "Mahalledeki ihtiyaçların giderilmesi ve sorunların çözümüne dair oluşturulacak gönüllü birlikteliklere maddi destek sağlayabilirim" yargısında beklenenle aynı doğrultuda ilçe bazında da farklılaştığı görülmektedir. Özellikle bu yargı açısından gelirin belirleyici unsur olduğu, katılımcıların yüzde otuzunun asgari ücret ve altında geliri olduğunu beyan ettiği Mamak'ta gönüllü çalışmalara maddi destek sağlayacakların sayısının çok kısıtlı olduğu görülmektedir.

Sosyal sermayenin literatürde sıklıkla bahsi geçen özellikle dayanışmanın kaynağı olması sebebiyle önemli bir unsuru olan karşılılığın, cisimleştiği mekan olarak mahalle, inceleme alanı olarak seçilmiştir. Başkasının ihtiyacını karşılama ya da refahını artırma hedefiyle motive edilen davranışı açıklayan diğerkamlık (diğer adıyla alturizm) bireyin daha çok muhatap olduğu daha yakından gözlemleyebildiği en yakın çevresi için ortaya çıkabilecek bir özelliktir. Birey akraba, arkadaş ve komşularının kapsandığı yakın çevresinin durumunu gözlemleyerek empatik bir motivasyonla diğerkam davranışlar sergileyerek, karşılık beklentili ya da beklentisiz zaman, para ya da enerjisinden vazgeçebilmektedir (Rizzolatti vd., 2001). Bu da sosyal uyumun vazgeçilmez öğesi olan karşılıklılığı tesis etmiş olmaktadır. Araştırma sonuçlarınca da desteklendiği üzere bireyler oluşturulacak güven

telkin eden uygun ortamlarda bu motivasyonlarını ortaya koyma noktasında istekli gözükmektedirler.

5.6. Araştırma Sosyal Sermaye Göstergeleri Frekans Tabloları Değerlendirmesi

Bu bölüm faktör analizi kısmında değerlendirilen likert tipi sorulara ek olarak, sosyal sermaye göstergesi olması dolayısıyla ölçeğe eklenmiş soru gruplarının değerlendirilmesini içermektedir. Literatürdeki sosyal sermaye nicel araştırmalarda sıklıkla rastlanan soru grupları siyasi katılım, toplumsal hoşgörü, kurumsallaşmış sivil katılım, yakın çevrede sosyal sorunlara karşı duyarlılık, partizan nitelik taşımayan siyasi aktivizm, kamusal yaşam ve sivil erdemlere ilişkin tutum soru başlıkları için örneklemimizden elde edilen veriler bölüm kapsamında değerlendirilmeye tabi tutulacaktır. Toplumdaki sosyal sermaye stoğunun düzeyini, temel yapıtaşlarını analiz edeceğimiz bu bölüm faktör boyutları kapsamında incelenen kaynakları tamamlayıcı mekanizmalar olmaları dolayısıyla detaylı incelemeye değer görülmüştür.

5.6.1. Güven Çapı, Toplumsal Diğerkamlık Algısı ve Yardımlaşma Davranışının Belirleyicileri

Daha önce faktör boyutlarında incelediğimiz soru setlerine ilave olarak toplumda güven, sosyal güveni ölçmeye yönelik bağımsız sorularla da analiz edilmek istenmiştir. Sosyal sermaye analizlerinde sosyal güveni ölçen olmazsa olmaz soru olan "Sizce insanların çoğuna genelde güvenilir mi yoksa dikkati elden bırakmamak mı gerekir?" sorusuna katılım dünya değerler araştırması başta olmak üzere ülkemizde yapılan çeşitli araştırmalarla da paralel sonuçları elde ederek çok düşük seviyede tespit edilmiştir. Mamak'tan 2, Çankaya'dan 6 kişinin evet güvenilir olduğunu düşünüyorum şeklinde olumlu yanıt verdiği görülmektedir (Bkz.Ek 16). Toplamda katılımcılarımızın yaklaşık olarak %2'sini oluşturan bu rakam, 2021 Dünya Değerler Araştırmasında Türkiye için 2415 katılımcının %14'ünün

olumlu yanıt verdiği şeklinde tespit edilmiştir. Bu soruya en olumlu cevap veren toplum olan Norveçlilerin skoru ise %74 olumlu cevap şeklinde saptanmıştır (Dünya Değerler Araştırması, 2017-2021). Sosyal sermayenin önemli bir boyutunu oluşturan sosyal güvenin ülkemizde bu denli düşük oluşu, ülke bazlı sosyal sermaye endesklerinin hesaplandığı bazı uluslararası araştırmalarda en alt sıralarda yer almamızın önemli sebepleri arasında olarak verilmektedir (The Global Sustainable Competitiveness Index 2020 Sosyal sermaye indeksi bölümünde Türkiye 95. sırada yer almaktadır).

Bununla birlikte bu sorunun yanıt şıkları açısından dikkat edilmesi gereken bir husus, tutumlarda güven ya da güvensizlik gibi tamamen karşıt bir tercih zorunluluğu bırakmayacak şekilde dizayn edilmiş ve bu şekilde genel kabul görmüş olmasıdır. Seçeneklerden ilki olan 'Güvenilir olduklarını düşünüyorum' daha olumlu bir tutumken, diğeri 'dikkati elden bırakmamak gerektiğini düşünüyorum' görece daha az olumlu bir tutuma tekabül etmektedir. Güven üzerine yapılan bir araştırmada insan ilişkilerinde temkinli olmanın tamamen güvensizliğe karşılık gelmediğini yalnızca olumluluğun derecesini azalttığını savunulmuştur (Yamagishi, T. & Yamagishi, M.,1994). Bu da aslında güvenilir olduklarını düşünmeyenlerin rasyonel bir tutum olarak diğer şıkkı tercih ettikleri, tamamen kötümser bir karşıt tutumlarının olmayabileceği şeklinde de yorumlanabilmektedir.

Katılımcıların ihtiyaç anında öncelikle başvurmayı düşünecekleri kişi ya da kurumların varlığının sorgulandığı "Genel olarak düşünürseniz; herhangi bir problem veya sizi tedirgin eden bir durum karşısında, size yardımcı olabilecek, destek alabileceğiniz kişi ya da kurum var mı?" sorusuyla katılımcıların güven çapında bulunanların ağ türlerine göre tespiti yapılmak istenmiştir. Çünkü güven ilişkisi, bürokrasilerin çatlak ve yarıklarında, insanların kime güvenebileceğini öğrenmesiyle birlikte, enformel biçimde gelişmektedir ve insanların sorun yaşadığı, yardım ihtiyaçlarının yoğunlaştığı dönemlerde sınanmaktadır (Sennet, 2008, s 149).

Tablo 21: Güven Çapı / Destek Alınacak Öncelikli Kişi ya da Kurum

	Çankaya	Mamak	Toplam	Yüzde %
Aile	195	263	458	96,2
Emniyet Güçleri (Polis, Asker)	114	180	294	61,8
Akraba	61	87	148	31,1
Arkadaş	82	61	143	30
Komşu	43	56	99	20,8
Devlet Birimi (Vali, Belediye, Muhtar)	23	50	73	15,3
Mensubu Olunan Stk (Dernek, Vakıf vb.)	3	3	6	1,2
Mensubu Olunan Cemaat	0	0	0	0
Hayır yok	4	5	9	1,8

Tablo 21'de görüldüğü gibi Mamak'ta 275 katılımcıdan 263'ü, Çankaya'da ise 201 kişiden 195'i ailesini ihtiyaç anında yardım istenecek üç birimden biri olarak işaretlemiştir. Bu durum aileye güven skorlarının da yüksek bulunmasıyla uyuşmaktadır. Yine yüksek bir katılım sağlanan ve sorun yaşadığında yardım istenecek üç kurumdan birinin emniyet güçleri olduğunu beyan edenlerin oranı yaklaşık %62 olarak tespit edilmiştir. Örneklem grubumuzda sorun yaşanınca başvurulacaklar arasına akrabayı koyanların oranı %31, arkadaşı koyanların oranı %30 ve komşuyu koyanların oranı %30 olarak elde edilmiştir. Emniyet güçleri dışında yüksek seviyede tercih edilen kurumların hep enformel sosyal destek ağları oluşu Türkiye'de sosyal sermayenin daha homojen gruplardan oluşan, bağ kuran bir yapı arz ettiği iddiasını desteklemektedir.

Neoliberalizm, refah rejimlerinin kamu hizmeti sağlama politikalarına; ekonomik bakımdan verimsiz olması, devlet erkinin halk adına karar verdiği paternalist sistemde otoritenin keyfi uygulamaları gerçekleştirmek için kullanılması gibi açılardan eleştiri getirmektedir. Refah devletini özgürlük fikrine aykırılığını ise, batılı toplumlarda bölüşüm ilkelerine ilişkin bir uzlaşının var olmaması dolayısıyla devletin belirlediği bölüşüm stratejisini topluma dayatmasının bireysel özgürlüklere bir saldırı olmasıyla temellendirmekte ve devletin en etkili aktör olduğu kamusal hizmetleri bazı noktalarda sorumluluğu olmaktan çıkarmak istemektedir. Bu olgu, toplumsal sorunla baş etme stratejilerinin birincil ayağı olan aile, komşular, yakın arkadaşlar arasında geliştirilen ilişkileri ile cemaat formundaki geleneksel bağları önemli hale getirmektedir (Özdek, 2002:

13). Bununla birlikte ailesel ilişkilerin daha yoğun olduğu toplumların alternatifi olan sosyal güvenin yüksek olduğu topluluklar, daha kolay sosyalleşebilme eğilimine sahiptirler. Böylesi topluluklar genellikle çok sayıda gönüllü birleşmelerden oluşan ağlara ve kişilerin kendi çıkarlarını ikinci plana atabildiği bir toplumsal yapıya sahip olmaktadır (Uğuz vd., 2011). Bu noktada Granovetter'ı takiple Putnam da sivil katılımın sürdürülebilmesinde aile ve akrabalık gibi güçlü kişiler arası ağlardansa zayıf yatay ağların daha kıymetli olduğunu savunmaktadır (Putnam, 1995).

Yine diğerkamlık ile ilgili sıklıkla ölçeklere alınan "Diğer insanların çoğu zaman yardımsever olduklarını mı yoksa kendi sorunlarıyla mı ilgilendiklerini düşünürsünüz?" sorusuna Mamak'tan 48, Çankaya'dan 45 kişi yardımsever olduklarını düşünüyorum şeklinde olumlu yönde cevaplamıştır. Toplamda örneklemimizin yaklaşık %20 sini teşkil eden bu grup dışındakiler insanların genellikle kendi çıkarlarına uygun davrandığını düşündüğünü belirtmiştir. Bu sonucu katılımcılarımızın toplumsal uyumun gerekli bir unsuru olan diğerkamlık adına olumsuz yargıya sahip olduğunu ve sosyal sermaye stoğu açısından büyük çoğunluğun kendi çıkarını toplumun çıkarına öncelemesinin Türkiye'de sosyal uyumun geliştirilmesine engel teşkil eden önemli bir eksikliğe tekabül ettiği şeklinde yorumlamak mümkün gözükmektedir.

Mahallerinde gerçekleşecek ve dayanışmayı güçlendirici projelere katılım durumlarını değerlendirmek üzere katılımcılara yöneltilen 'Hiç yaşadığınız mahallede/ilçede herhangi bir projede ya da bir yardımlaşma organizasyonunda (kermes, engelliler için bağış toplama, yaşlılara yönelik buluşma organizasyonu vb.) görev aldınız mı?' sorusuna 158 kişinin olumlu cevap verdiği tespit edilmiştir (Bkz. Ek 13). Örneklemimizin % 33'üne tekabül eden bu rakam, katılımcıların her üçünden birinin yerel çevresindeki bu tarz organizasyonlara karşı duyarlı olduğunun göstergesi olarak görülebilmektedir. Çankaya'da oransal olarak katılım %41 iken Mamak'ta %27 seviyelerine inmektedir.

Daha önce yapılan akademik araştırmaların da değindiği gibi (Putnam 1993a; Uğuz vd. 2011 ve Aydemir 2011 vb.) bölgesel bağlamda özellikle kriz zamanlarında sosyal sermaye stokları daha görünür hale gelmektedir. Moser (1998)'nın çalışmasında da sosyal sermaye kavramı özellikle yerel bağlamda 'Bir topluluk içinde karşılıklı fayda sağlayan işbirliğini kolaylaştıran normlar, güven ve karşılıklılık ağları' olarak alınır ve topluluk temelli organizasyonlar da buna göre tanımlanır. Hem kentleşme politikalarını yakından ilgilendiren yeni mahallelerin kurulması sürecinde sosyal sermaye stoğunun nasıl etkilendiğini hem de ekonomik kriz dönemlerinde bu stoğun nasıl önem kazandığını

araştıran çalışma, bu mahallelerinin kurulma dönemlerinde her türlü eksikliğin giderilmesinde verilen mücadelelerin yerel örgütlenmenin gelişimine katkı sağladığını ve krizlerin doğurduğu baskıların karşılıklılık ağlarının daha yoğun kullanılması sonucu sosyal sermayeyi güçlendirdiğini iddia etmektedir (Moser, 1998). Bunu destekler şekilde tüm dünyanın tecrübe ettiği bir sosyal kriz olarak pandemi döneminde ülkemizde bölgesel nitelikte yürütülen vefa sosyal destek grupları da bu kapsamda değerlendirilebilmektedir. Tüm bunlardan hareketle kriz dönemleri dışında da gerek mahalle gerek ilçe bazında bireyleri yakınlaştıracak her kapsamdan organizasyonun düzenlenmesi sosyal sermaye stoğu yatırımı açısından önem arz etmektedir.

Sosyal uyuma katkı sağlayan bir olgu olarak aktif vatandaşlık ya da bilinçli vatandaşlık da sosyal sermayenin başka bir boyutudur. Bir ülkede yaşayanların tüm toplumu direk ya da dolaylı olarak etkileyecek sosyal sorunlarla ilgili inisiyatif almaya karşı isteklilikleri ve sağlayabilecekleri katkının bir fark oluşturabileceğine dair görüşleri sorunların çözüm yelpazesini genişletebilecektir. Bu amaçla TÜSEV 2019 Raporu'ndan alınan toplumsal sorunların vatandaşların katkısıyla çözümü noktasında 'Daha iyi bir toplum için mevcut sorunların çözümünde vatandaş olarak sizce ne kadar katkınız olabilir?' sorusu yardımıyla katılımcıların sorunlar noktasında etkinlik algıları tespit edilmek istenmiştir (TÜSEV Türkiye'de Bireysel Bağışçılık ve Hayırseverlik Raporu, 2019). Katılımcıların %68'inin etkim olabilir yönünde olumlu kanaat sunduğu araştırmamızda yalnızca %6'lık bir kısım tamamen olumsuz bir yanıt vermiştir. İlçe bazında bakıldığında Mamak katılımcılarının % 65'i, Çankaya katılımcılarının ise %73'ünün olumlu tutumdan yana olduğu görülürken, gruplar arasındaki asıl farklılaşmanın eğitim seviyesi ve gelir düzeyi noktasında gerçekleştiği tespit edilmiştir. Yapılan fark analizleri sonucunda eğitim seviyesi arttıkça ve paralel biçimde gelir düzeyi yükseldikçe katılımcıların toplumsal sorunların çözümünde etkilerinin olabileceği yönündeki algılarının daha olumlu hale geldiği görülmüştür (Ek 14) (Soru için $\overline{\boldsymbol{x}}$ = 3,73 gelir anlamlılık 0,011<0,05; eğitim anlamlılık 0,026<0,05)

Dünya'da vatandaş katılımının yerelde oluşturulan dikkate değer denemeleri olarak Britanya MAC mahalle yapılanmaları ve Brezilya Porto Alegre'nin katılımcı bütçe uygulamasından söz etmek mümkündür. Rosanvallon'un Britanya'da özellikle 2008 küresel krizi sürecinde yerel komşuluk birlikleri olarak bilinen Mutial Aid Center (MAC)'lerin sosyal kriz üzerinde şok emici etki yaptığını tespit etmiştir (Rosanvallon, 2004). Porto Alegre Katılımcı Bütçe modelinde ise mahalle derneklerinin ve diğer sivil toplum kuruluşlarının belediye bütçesinin belirli bir kısmı üzerinde karar alıcı bir katılımının

örgütlenmesi hedeflenmektedir. Katılımcı bütçe mahalle halkına, seçimde oy vermenin dışında parasının nereye harcandığı konusunda karar vermek için gerçek bir imkân sunma denemesi olarak sorunların çözümünde etkin olabilecekleri bir alan oluşturmaktadır (Karahanoğulları, 2015).

Çeşitli sosyoekonomik statüden grupların uyum içinde yaşadığı bir toplumda, vatandaşların emek, zaman ve paralarını toplumun ihtiyaç duyan kesimleriyle paylaşmaları beklenmektedir. Bu açıdan her türden yardımseverlik davranışının toplumun sosyal sermayesi ile ilişkili olduğu kabul edilir. Fakat yardımlaşma davranışının yapılma amacı onun bir sosyal sermaye birikim aracı olabilmesi noktasında bir takım çelişkileri de beraberinde getirebilmektedir. Bu noktada farkı ortaya çıkaran şey, bireylerin kendi iradelerini kullanarak özgürce mi yardım davranışını gerçekleştirdikleri yoksa grup psikolojisi içinde dışlanmaktan kaçınma vb. güdülerle mi hareket ettikleridir. Bu soruların cevabı, bireyleri başkalarına yardım etme noktasında motive eden etkenleri anlamakla mümkün olabilecektir. Bu açıdan yapılan yardımın motivasyonunun incelenmesinin de katkı sağlayıcı olacağı öngörülmüştür. Bu olgu ölçeğimizde TÜSEV 2021 Raporundan alınan 'Birine ya da bir kuruma yardımda bulunduğunuzda (hayır yaptığınızda) bunu daha çok hangi amaçla yaptığınızı düşünüyorsunuz?' sorusuyla incelenmiştir (TÜSEV Türkiye'de Bireysel Bağışçılık ve Hayırseverlik 2021 Raporu).

Tablo 22'ye göre katılımcıların %33'ü dini sorumluluklarını yerine getirmek adına yardımda bulunurken, %39 toplumumuza ait geleneklerden kaynaklı yardım yapmaktadır. Topluma karşı hissettiği borç motivasyonun yardım davranışında daha baskın belirleyici olduğunu beyan edenlerin oranı ise %16 olarak görülmektedir. Bireylerin sıklıkla hangi motivasyonla yardım yaptıklarını düşündükleri de toplumsal kaynaklı olup olmaması bakımından dikkate değerdir. Cevap şıkları içinde toplumun yönlendirmesi olarak kabul edilebilecek şık olan 'Yardımlaşmayla ilgili toplumsal geleneklerimizden kaynaklı' şıkkı tek başına oranı %39 iken, daha bireysel güdüler kapsamında değerlendirebileceğimiz dini sorumlulukları yerine getirme, topluma karşı borç ve kişisel tatmin şıklarının oran toplamları yaklaşık %50 olarak görülmektedir. Bu açıdan katılımcılarımızın yardım davranışlarının belirleyicileri arasında kişisel motivasyonların daha etkili olduğu, bu durumun da sosyal sermayenin geliştirilmesi açısından daha olumlu bir sonuca karşılık geldiği söylenebilmektedir.

Tablo 22: Yardım Davranışının Belirleyicileri

	Çankaya	Mamak	Toplam	Yüzde %
Yardımlaşmayla ilgili toplumsal gelenek ve göreneklerimizden kaynaklı	86	101	187	39,2
Dini vecibelerimi yerine getirmek	44	112	156	32,7
Yaşadığım topluma karşı hissettiğim borç	44	33	77	16,1
Kişisel tatmin elde etmek	3	3	6	1,2
Diğer nedenler	24	26	50	10,5

5.6.2. Siyasi Katılım, Sivil Katılım, Partizan Nitelik Taşımayan Siyasi Hareketlere Katılım

Bu soru grubu Putnam tarafından 'civic virtue' vatandaşlık erdemleri şeklinde tanımlanan algı ve değerlere karşılık gelen pratiklerden oluşmaktadır. Katılımcıların birey olarak toplumsal sorumluluklara dair sunulan önermelere karşı tutumlar ölçülmeye çalışılmıştır. Şıklarda geçen, sivil katılıma işaret eden (sosyal ve siyasal) pratikler literatürde sıklıkla sosyal sermayenin vatandaşlık bilinciyle (aktif vatandaşlıkla) ilişkili boyutunun göstergeleri olarak kabul edilmiştir. Literatürde Putnam'ın methodunu takip eden araştırmacılar arasında sıklıkla tercih edilen bu göstergeler aracılığıyla, bireylerin siyasal ve sosyal katılım düzeyleri açısından sosyal sermaye kaynakları tespit edilmek istenmektedir. Bölgelerin sosyal sermaye yapısının analiz edilebilmesi açısından orada yaşayan bireylerin sorunlara karşı farkındalıkları ve sorunlarla ilgili inisiyatif alma düzeylerinin ne olduğu da önemli göstergeler olarak kabul edilmiştir.

Vatandaşlığın en görünür alanı olan siyasi katılım göstergesi olarak oy kullanmayı içeren siyasal hak, dünya genelinde 19. Yüzyılda elde edilmeye başlanmış bir insani haktır. Oy kullanma davranışının kökeninde; bir sosyal grubun üyesi olma, seçmenin partiye karşı duyduğu psikolojik bağımlılık, cezadan kaçınma veya seçim dönemindeki politik ya da ekonomik konjönktürün etkisi görülebilmektedir (Ünal, 2016). Fakat siyasal karar alma sürecine seçmen olarak katılım en çok, toplumda kimin uygulamalarının işlemesinin uygun

bulunduğu tercihini bildirme yolu ve aktif vatandaşlığın en çok görünen formu olması dolayısıyla literatür tarafından sosyal sermaye ile ilintili olarak kabul edilmiştir. Seçmen katılım oranlarının genellikle yüksek olduğunun tespit edildiği ülkemizde iki ilçe açısından araştırmamızın sonuçları da paralellik arz etmektedir. Katılımcıların %97'sinin her zaman ya da genellikle oy kullandığını beyan etmesi, büyük bir çoğunluğu temsilen bireylerin ülkemizde karar alma sürecinde olmayı bir hak ve sorumluluk olarak önemsedikleri anlamına gelmektedir. Bu durum toplumumuzun sosyal sermayesi için olumlu bir tablo sergilemektedir.

Tablo 23: Oy Kullanma Tercihi

	Çankaya	**Mamak**	**Toplam**	**Yüzde %**
Her zaman	170	224	394	82,8
Genellikle	27	43	70	14,7
Hiç	4	8	12	2,5

Şüphesiz siyasi katılımın oy kullanmak dışında bir mitinge katılma, toplu dilekçeye imza atmak, belli ürün ya da firmaları boykot etmek, hak ve özgürlükler hakkında bilinçli olmak ya da farkındalık kampanyalarında görev almak, kamu kurumlarından veya politik liderlerden toplum yararına yardım talebinde bulunma ya da siyasi bir partiye ya da örgüte bağışta bulunmak gibi pek çok aracı daha vardır. Siyasi katılımın örneklem grubumuz açısından bu boyutlarına gösterilen ilgiliyi de ölçmek adına ölçeğe 'Son 3 yıl içinde aşağıdaki eylemlerden herhangi birini gerçekleştirdiniz mi ?' sorusu eklenmiş ve tablo 23'deki sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre katılımcılar en çok %12 ile ürün boykot etme/satın almama davranışını gerçekleştirmekte sonrasında da %6,5 lik bir kısım da toplu bir dilekçeye imza atmayı tercih etmektedir. Tüm bu sıralanan eylemlerden herhangi birini tercih eden oranı Mamak'ta %27, Çankaya'da %21 iken toplan açısından her 4 katılımcıda birinin sayılan bu partizan nitelik taşımayan siyasi hareketlerden birini tercih ettiği sonucu elde edilmiştir.

Tablo 24 : Partizan nitelik taşımayan siyasi hareketlere katılım

	Çankaya	Mamak	Toplam	Yüzde %
Belirli ürünleri boykot etme/satın almama	22	36	58	12,2
Toplu bir dilekçeye imza atmak	10	21	31	6,5
Bir mitinge veya bir eyleme katılma	9	7	16	3,3
Toplum yararına bir konu hakkında toplu olarak kamu kurumlarından/politik liderlerden yardım talebinde bulunma	2	11	13	2,7
Siyasi bir partiye ya da örgüte bağışta bulunma	0	0	0	0
Hiçbiri	158	200	358	75,2

Sonuçlar ışığında, milletçe sandığa gitme noktasındaki demokratik eylem sorumluluğu algımızın diğer siyasi katılım göstergeleri açısından pek parlak bir tablo sergilemediği açıkça görülmektedir. Yakın siyasi tarihinde pek çok darbeye maruz kalan Türk vatandaşının bir sendikaya, bir derneğe üye olmak veya yukarıda sayılan partizan nitelik taşımayan siyasi hareketlere katılmak noktasındaki sindirilmişliğinin, ülkemizde gerek siyasi gerek sivil katılım oranlarının halen düşük seviyelerde seyretmesine neden olduğunu söylemek mümkündür**.** Bu noktadaki toplumsal tecrübe göstermiştir ki, Türk vatandaşı siyasi otoriteyi belirlemenin en etkili gücünü oy kullanmak da bulmaktadır (Aydemir, 2011). Onun dışında zikredilen davranışlar ülke siyasetine yol gösteren araçlar olarak çok da benimsenememiştir.

Mezo seviyede sosyal sermaye değerlendirmesi yapma amacı güden bilimsel araştırmaların ortak materyallerinin en önemlisi şüphesiz kurumsallaşmış sivil katılımı temsil eden dernek, vakıf, girişim gibi her türden organizasyona üyelik ya da gönüllülüğün boyutudur. Coleman'a göre sosyal sermaye ile gönüllü organizasyonlar ve onların üstlendiği her türden sosyal destek ve yardımlar arasında çok sıkı bir bağ bulunmaktadır. İrili ufaklı gönüllü organizasyonlar toplumda sorumluluk ve beklenti oluştururken sosyal güveni de sağlamlaştırmaktadır. Bu açıdan sosyal sermaye; toplumsal bir güç oluşuna atıfla herkesin yarar sağlayacağı bir kamusal mal özelliği taşımaktadır (Coleman 1998).

Sosyal sermaye, literatürde de sıklıkla en önemli bileşeni olarak anılan sivil katılım aracılığıyla politik süreçlerde de etkili olabilmektedir. Sivil toplum, gönüllülük ve piyasa odaklı refah anlayışını temsil eden içinde bulunduğumuz neo liberal dönemde, refah karması olarak adlandırılan parçalı yapı içerisinde sivil örgütlenmelere daha önemli bir rol atfedilmektedir. Savunuculuktan devlet yerine yürütme işlevine doğru kayışın arttığı bu süreçte sivil toplum kuruluşları, sosyal politika uygulamalarının daha önemli bir unsuru haline gelmektedir. Norris'e göre sivil toplum sosyal sermayeyi beslerken aynı zamanda sosyal sermaye de sivil katılımı artırarak yönetişimi işler hale getirmektedir (Norris 2000). Değişik sosyal tabakadan bireyleri bir araya toplayabilme gücüne sahip yapılanmalar olarak sivil toplum kuruluşu kapsamındaki her türlü yapılanma, köprü kuran sosyal sermaye modelinde istenen ağ yapısına hizmet edeceğinden zengin bir sosyal yapının meydana gelmesine vesile de olacaktır.

Putnam'a göre toplumsal bölünmeleri aşan karşılıklı yardım toplulukları, kültür dernekleri, spor sanat kulüpleri ya da gönüllü birlikteliklerden oluşan teşekküller daha geniş iş birliğini ve dolayısıyla kollektif eylemi beslemektedir. Putnam, sosyal sermayenin ortaya çıktığı sivil toplum kuruluşları kapsamına Kızıl Haç gibi yardımlaşma derneklerini, okul aile birliklerini, kadın, hayvan ve çevre hakları savunma örgütlerini, mahalle organizasyonlarını, dini cemaat birliklerini, hemşehrilik derneklerini ve hatta izcilik grupları almıştır (Putnam, 1995). Tüm bunlardan hareketle bu araştırma kapsamında yöneltilen 'Aşağıdakilerden herhangi bir organizasyon ile ilişki biçiminizi tanımlar mısınız?' şeklindeki soru yardımıyla, katılımcıların kurumsal sivil katılım boyutları ve bunun derinliğinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Tablo 25: Kurumsal Sivil Katılım Frekans Tablosu

		Üye	Bağışçı	Gönüllü	Toplam
Yardım dernekleri/vakıfları; insani yarım örgütleri / stk	Çankaya	12	34	11	57
	Mamak	6	27	28	61
Hemşerilik (il/ilçe/köy) derneği/ vakfı	Çankaya	4	5	4	13
	Mamak	19	9	8	36
Sendika /Siyasi parti	Çankaya	16	0	0	16
	Mamak	21	0	0	21
Dini dernek-vakıf /cemaat grubu	Çankaya	2	1	0	3
	Mamak	8	4	13	25
Spor klubü, müzik, sanat alanında faaliyet gösteren stk	Çankaya	9	0	0	9
	Mamak	10	0	0	10
Çevre koruma derneği/ Hayvan hakları derneği vb	Çankaya	2	6	2	8
	Mamak	1	2	8	11
Kadın hakları ve sorunları ile ilgilenen kuruluşlar	Çankaya	1	2	2	5
	Mamak	1	0	5	6
Diğer (Okul aile birliği, öğrenci kulübü vb.)	Çankaya	8	13	4	25
	Mamak	8	4	13	25
Toplam		**128**	**107**	**98**	**333**

Tablo 25'te gösterildiği üzere katılımcıların %24'ü insani yardım derneklerine üye bağışçı ya da gönüllülük seviyesinde katılım göstermektedir. Toplamda katılımın %8 civarında hesaplandığı hemşehrilik dernek/vakıflarına mensubiyet oranı, Mamak'ta Çankaya'nın iki katından daha fazladır (Çankaya'da %6,1, Mamak'ta % 13). Ankara gibi özellikle civar şehirlerinden yüksek oranda göç alan bir şehirde özellikle düşük sosyoekonomik statüden bireyler için hemşehrilik şehirde yer edinmek ve onlar için şehir yaşantısının çetin şartlarıyla baş etmek adına bir çeşit enformel güvenlik mekanizmasıdır.

Enformel sosyal ağlarının tesisinde kentsel mekânda yeniden üretilen bir dayanışma ilişkisi şeklinde oluşan hemşehrilik, şehir yaşantısına uyum sağlamanın, göç öncesi yaşam pratiklerinin sürekliliğinin kolektif bir yolu olmasının yanı sıra bir geçim stratejisi olarak da önemlidir. Akrabalıktan farklı olarak hemşehrilik göç edilen mekânda yeniden kurulan ve şehir yaşantısında hayatta kalabilmeyi güven ve güç zeminine oturtan bir dayanışma sistemidir. Özellikle büyükşehirlerin düşük gelir düzeyli bölgelerinde oluşan sosyal ağ mekanizması içinde, ağ katılımcılarının birbirlerinin üzerinden ekonomik çıkar sağlaması spesifik olarak örneklemek gerekirse şehre yeni göç eden kişilerin hemşehrileri vesilesiyle iş hayatına başlaması yüksek sosyo ekonomik düzeydeki bölgelerle karşılaştırıldığında daha

sık rastlanılan bir durumdur. Buradan hareketle araştırmamızda, Mamak katılımcılarının Çankaya katılımcılarına kıyasla daha yüksek oranda hemşehrilik derneği mensubiyeti bekleneni yansıtmaktadır.

Siyasi katılımın da güçlü bir göstergesi olan sendika ya da siyasi parti üyeliğinde iki ilçe arasında ciddi bir farklılaşmaya rastlanmamış, toplamda %7'lik bir oranla düşük seviyede ölçülmüştür. Fakat dini dernek/ cemaat katılımında Mamak'ta %9 olan oran Çankaya'da %1 olarak hesaplanmıştır. Bu da Mamak mahallelerinde, bireylerin dini kökenli yapılanmalara katılma ve organizasyonlarına iştirak etme eğilimin görece daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Anette (2011)'e göre, başta İngiltere ve ABD olmak üzere hem liberal hem de muhafazakâr yönelimlerden etkilenmiş olan ülkelerde Üçüncü Yol politikaları kapsamında uygulanan din merkezli sivil toplum kuruluşlarının desteklenmesi, daha dinamik bir sivil toplumun yaratılmasına, daha demokratik bir siyasi kültürün gelişmesine ve aynı zamanda refah devletinin ölçeğini küçültmenin bir aracı olarak gören farklı bir sivil din görüşünün yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur. Kentte sosyal uyumu artırma ve yeniden üretim faaliyetlerinde sivil katılım seviyelerini yükselten inanç topluluklarının özellikle köprü kurucu sosyal sermaye ağları oluşturma noktasında etkili olduğu araştırmalarca desteklenmiştir (Warren&Wood, 2001'den aktaran Anette, 2011). Dinin halen önemli bir toplumsal bağ olduğu Türkiye açısından da gerek resmi dini dernek/vakıf yapıları gerekse gayri resmi cemaat faaliyetleri ya da toplantıları insanları bir araya getiren ve yeni dayanışma kanalları oluşturulmasına ve yeni ağlar kurulmasına imkân veren organizasyonlar olma misyonlarını devam ettirmektedir. Burada önemli olan nokta devletin kontrol mekanizmalarının, bu yapılanmaların ortaya çıkardığı birliktelikten doğan gücü, sosyal uyuma zarar vermeyecek mecralara yönlendirmesidir. Bu anlamda bu tarz örgütlenmelerin, toplumumuzda köprü kurucu yeni ağların oluşturulmasına hizmet ederek sosyal sermaye gelişimine katkı sağlamaktadır yorumunu yapmak mümkün gözükmektedir.

En düşük katılım oranına sahip kadın hakları ve sorunlarıyla ilgilenen derneklerle sadece 9 kişi ilişkili olduğunu beyan etmiştir. Tablo 25 genel olarak değerlendirildiğinde yaklaşık % 70'lik bir oarana karşılık gelen 476 kişiden 333'ünün bir STK ile herhangi çeşit bir ilişkisinin oluşu, sivil toplum kuruluşlarında bağışçı, gönüllü veya üye olarak faaliyette bulunan vatandaşların oranını veren katılımının yaygınlığı anlamında çok iyi bir sonuçtur. Bununla birlikte katılımın derinliği anlamına gelen bireylerin ne derece aktif katılım

gerçekleştiği kısmı Türkiye açısından bir yanılsamayı ortaya çıkarmaktadır. Bu anlamda ülkemizde sıklıkla karşılaşılan durumlar olan, sadece belli üye sayılarına ulaşmak adına kaydı yapılan üyelikler, baştan savma bağış şekilleri ve düzensiz gönüllülük gibi durumlar şüphesin katılımın derinliği açısından olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Bu durum Türkiye'de kurumsallaşmış sivil katılım verileri üzerinden sosyal sermaye stoğu değerlendirmeyi zorlaştırmaktadır.

Türkiye için genel göstergelere bakıldığındaysa bölgesel sonuçlarla benzerlik arz eden bir manzara söz konusudur. T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü verilerine göre tüm Türkiye'de kayıtlı faal dernek sayısı 2022 yılında 103.523 olarak hesaplanmıştır. Ankara'daki kayıtlı dernek sayısı 10.627 iken, Çankaya'da 4337 adet, Mamak'ta ise 812 adet dernek yapılanması söz konusudur (T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü). T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne göre de Türkiye'de toplam 5.775 vakıf mevcuttur ve Ankara'da 912 adet vakıf bulunurken, bunlardan 644'ü Çankaya'da, 23 tanesi ise Mamak'ta faaliyet göstermektedir (T.C. Kültür Turizm Bakanlığı Vakıflar Genel Müdürlüğü). 604 sendikanın bulunduğu ülkemizde 3.003 meslek odası, 53.259 kooperatif yapılanması vardır (Sayısal Göstergelerle Sivil Toplum Kuruluşlarının Genel Görünümü). Toplamda 166,164 resmi sivil toplum örgütlenmesi, Türkiye nüfusu ile oranlandığında yaklaşık 500 kişiye 1 sivil toplum kuruluşunun düştüğü görülmektedir. Bu oran İtalya da 180 kişiye 1 STK, Finlandiya için yaklaşık 50 kişiye 1 STK iken Fransa'da 20 kişiye 1 STK şeklindedir (AB Ülkelerinde Sivil Toplum, Kamu- STK İş birliği Projesi Raporu, 2019). Gelişmiş ülkelerle karşılaştırma yapıldığında STK'ların nüfusa oranı ülkemizde çok düşük olarak hesaplanmaktadır.

Temel olarak sosyal sermayenin toplumsal ve politik katılım süreçleri için kullanılan yurttaş katılımı (Civic Engagement) ve gönüllülük özellikle günümüzde kalkınmanın da vazgeçilmez unsurlarıdır. Vatandaşları kendi hayatlarını ilgilendiren karar ve politikalar konusunda bilgilendirmenin bile katılımın bir boyutu olduğu göz önünde bulundurulduğunda daha demokratik ve şeffaf bir topluma ulaşmanın bir yöntemi olarak sürdürülebilir bir katılımın sağlanması vatandaşlara bu imkânı verecek sosyal bir ortamın ve anlayışın oluşturulmasını gerektirmektedir. Tanımından hareketle gönüllülük, sosyal sorunlara ve durumlara yönelik olarak kendinden başkalarına ya da bir amaca genellikle herhangi bir karşılık beklemeksizin hizmet etme anlayışıdır (Aydınlıgil, 2013). Anlayış olarak dahi kalıpların yıkılamaması, tıpkı bakım hizmetlerinde olduğu gibi gönüllülükten elde edilen ekonomik değerin hesaplanmayarak değersiz algısının sürdürülmesi, vatandaşlar

arasında oluşabilecek sıkı dayanışmanın ve sosyal uyumu iyileştirecek birleştirici yapıların âtıl kalması sonucu, ülkemizin ihtiyacı olan sosyal sermayenin gelişememesinde de önemli bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Vatandaşların sivil toplum organizasyonlarında yer alma noktasındaki çekimserliği ya da yaşadıkları topluma karşı bu tarz bir sorumluluk almaktan kaçınmaları dolayısıyla katılım düzeyinin çok iyi seviyelerde olmaması, Türkiye açısından sivil toplum yapılanmaları aracılığıyla gelişebilecek sosyal sermaye stoğunun oldukça düşük olmasının bir kanıtıdır.

Bilinçli bir vatandaşlık anlayışının gereği olarak, bireylerin fikirlerini eyleme dökebilecekleri en yakın mekânda, kendi çevrelerinde, yaşanan sorunlara karşı duyarlı olmaları beklenmektedir. Kendi sosyal çevrelerinde kamusal sorunlara/olaylara gösterecekleri ilginin tespit edilmesi bireylerin toplumsal sorumluluk algılarının bir göstergesi olması açısından önemli hale gelmektedir. Bu nedenle araştırma kapsamında üretilen 'Son 3 yıl içinde, yaşadığınız toplumda kamu sorunlarını (örn. Kirlilik, gürültü veya suç) çözmek için aşağıdaki eylemlerden herhangi birini gerçekleştirdiniz mi?' sorusu katılımcıların bu konudaki tutumlarını değerlendirmek için yöneltilmiştir.

Tablo 26'ya göre, kişiler sadece kendilerini ilgilendirmeyen bir sorunla karşılaştıklarında da akıllarına öncelikli olarak Emniyet güçlerine başvurmak gelmektedir. Katılımcılarımızın %12'si etraflarında gördükleri bir sorunu çözmek adına polise başvurmayı tercih ettiğini belirtmiştir. Yerel yönetimlerin vatandaşların sorunlarına kulak verdiği ve halkla iş birliğine yakınlaştığı yapılanmalar olarak Beyaz Masa, Mavi Masa, Çözüm Merkezi gibi uygulamalar, demokratik ve hesap vermeye açık yönetişim modellerinin önemli yapılanmaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine tabloya göre katılımcılarımızdan 8 kişiden 1'i daha geniş ölçekte çözüm bulabilmek amacıyla Ankara Büyükşehir Belediyesi Mavi Masayı aramayı tercih ederken, Çankaya katılımcılarının %7'si Çankaya Belediyesi Çözüm Merkezine, Mamak katılımcılarının %13'ü de Mamak Belediyesi Çözüm Merkezine başvurmayı tercih etmektedir. Daha pasif bir davranış biçimi olarak değerlendirebileceğimiz bir tutum olarak çözüm için sorunu diğer mahalle sakinleriyle görüşenlerin oranı ise %6 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 26: Yakın Çevrede Sosyal Sorunlara Karşı Duyarlılık

	Çankaya	Mamak	Toplam	Yüzde
Ankara Büyükşehir Belediyesi Mavi Masayı aramak	19	42	61	13
Polisi aramak	25	33	58	12
Mamak Belediyesi Çözüm Merkezine Başvurmak	-	37	37	8
Çözüm için sorunu diğer mahalle sakinleriyle görüşmek	10	21	31	6,5
Çankaya Belediyesi Çözüm Merkezine Başvurmak	14	-	14	3
Hiçbiri	133	142	275	58

Toplamda %42 lik bir kesim bu eylemlerden herhangi birini tercih ettiği için, yakın çevrelerinde toplumsal sorunlara duyarlılık göstermekte oldukları, neme lazımcı bir tutumu benimsemedikleri yorumunu getirmek mümkün gözükmektedir. Bu sonuçlar yakın çevrelerinde yaşanan sorunlara karşı inisiyatif almaya eğilimi olan ve katılımcıların yaklaşık yarısını oluşturan bir kitlenin varlığının, toplumun sosyal sermayesini geliştirebilmek adına potansiyel bir güç olabilmesi dolayısıyla önemlidir.

5.6.3. Toplumsal Hoşgörü

Farklılıklara karşı toplumsal hoşgörü sosyal uyumun önemli bir unsuru olması dolayısıyla sosyal sermayenin de belirleyici bir göstergesi kabul edilmektedir. Dünya Değerler Araştırması başta olmak üzere çeşitli uluslararası araştırmalarda toplumsal hoşgörü değerlendirmesi komşu olarak tercih edilmeyecek grup seçeneklerini sunularak yapılmaktadır. Söz konusu ölçümüm belki akraba, arkadaş gibi gruplar üzerinden de belirlenebilecek olmasına rağmen komşu üzerinden tespit edilmeye çalışılması, komşuluk ilişkilerinin toplumsal uyumun ve dayanışma ruhunun önemli göstergeleri olduğuna ve incelemeye alınmasının, çıktılarına uygun politikalar geliştirilmesinin önemine referans olarak gösterilebilmektedir.

Toplumsal hoşgörü bir ülkedeki sosyal yapının ahenk ve huzuru ile sıkı bağlantılıdır. Farklılıklara hoşgörüsüzlük toplumsal yaşamda bireylerin birbirine güveni, demokrasinin ve

adaletin işlerliği, toplumsal dayanışma gibi pek çok alanda soruna neden olacak bir etmendir (Çarkoğlu ve Toprak, 2006).

Tablo 27: Toplumsal Hoşgörü Frekans Tablosu

Komşu olarak istenmeyecek grup tercihi	Çankaya	Mamak	Toplam	Yüzde
Eşcinsel ya da farklı cinsel eğilime sahip olanlar	121	213	334	70
Nikâhsız bir arada yaşayan çiftler	70	178	248	52
Göçmenler veya başka ülkelerden gelen işçiler (Suriyeli, Moldovyalı vb.)	127	119	246	51,7
Başka bir etnik kökene mensup olanlar (Kürt, Türk, Afrikalı vb.)	34	33	67	14
Başka bir dinden olanlar	6	20	26	5,5
Başka bir mezhepten olan insanlar (sünni, alevi vb.)	6	5	11	2,3
Yukarıdakilerden komşum olmasını istemeyeceğim bir grup yok	31	25	56	11,8

Araştırmamız kapsamında toplumsal hoşgörü ‘Evinizin yanına bir komşu taşınacak olsa aşağıdaki grup insanlardan hangilerinin komşunuz olmasını istemezdiniz.’ sorusuyla değerlendirilmek istenmiştir. Tablo 27’ye göre katılımcıların %70’i tercih etmeyeceği komşu olarak farklı cinsel eğilime sahip olanlar grubunu belirtmiştir. Aynı zamanda Mamak katılımcılarının bu grup mensuplarını komşu olarak istememe oranının Çankaya katılımcılarından istatistiki olarak farklılaştığı Mann Whitney U testi uygulanarak tespit edilmiştir (Bkz Ek 15). Rakamın bu kadar yüksek oluşu, daha muhafazakâr bireyler için İslam dininin bu gruba bakışındaki netlikten, geleneksel kodları önemseyen bireyler için Türk toplumunda bu konunun bir tabu olarak devam etmesinden ya da İstanbul Sözleşmesi’nin kabulü, yükselen toplumsal itirazlar ve sözleşmeden çekilme konjonktüründen etkilenmiş olabileceğini söylemek mümkündür. Elde ettiğimiz sonuca paralel olarak Dünya Değerler Araştırması 2017-2021 dönem araştırmasında farklı cinsel eğilime sahip komşu seçeneği %76 ile Türkiye’de en çok işaretlenen şık olarak karşımıza çıkmaktadır (Dünya Değerler Araştırması Raporu, 2021).

Mamak'tan üç kişiden ikisi, nikahsız bir arada yaşayan çiftler tercihini yaparken bu oran Çankaya'da üçte bire inmektedir. Bu rakamlar İslam dininin bir unsuru olarak nikahın önemli bir dini sorumluluk olarak görüldüğünü ve insanların bunu yerine getirmeyen çiftlere bakışının olumsuz yönde ağır basmaya devam ettiğini göstermektedir. Aynı şekilde Dünya Değerler Araştırması 2017-2021 sonuçlarına göre bu grubu komşu olarak istemeyenlerin oranı %55 ile bizim araştırmamızdaki sonuçla aynı şekilde ikinci sıra da yer almaktadır (Dünya Değerler Araştırması Raporu, 2021). Yine ilçeler arası fark testi uygulanan bu seçeneğin Mamak ve Çankaya'daki bireyler açısından farklılaştığı, Mamak'ta bu grubu komşu olarak istemeyenlerin Çankaya'ya görece yoğun olduğu görülmüştür (Bkz. Ek 15).

En çok tercih edilen üçüncü şık ise başka ülkeden ülkemize gelen sığınmacılar veya işçiler seçeneği olarak görülmektedir. Çankaya sakinlerinden % 63'ü, Mamak sakinlerinin ise %43'ü komşu olarak bu grubu istemeyeceğini belirtmiştir. Toplamda katılımcıların yarısından fazlasının sığınmacı komşu istememesi, özellikle son 15 yılda sınır komşumuzdaki savaş dolayısıyla ülkemize iltica eden sığınmacı ve sığınmacı işçi sorununu devletimizin iyi yönetememesinden, gettolaşmanın ve bu gruplardan kaynaklı oluşabilen güvenlik problemlerinin önüne geçilememesinden ve medyada yayılan toplumu bu insanlara karşı kışkırtan haberlerin engellenememesinden kaynaklanabilmektedir. Mamak'ta araştırma yürüttüğümüz özellikle Suriyeli, Afgan, Somalili ve Sudanlı sığınmacıların yoğun yaşadığı, sosyal etkileşimin göstergesi olarak çocuklarının birlikte okula gittiği, cami, park, spor merkezi vb. kamusal alanları daha yoğun paylaştığı dolayısıyla sığınmacıların daha görünür olduğunu mahallelerde, bireylerin %43'ünün komşu olarak bu grubu istemediğini belirtmesine rağmen, sığınmacılarla etkileşimin daha sınırlı olduğu Çankaya mahallelerinde oranın daha yüksek oluşu dikkat çekici bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum ilçeler arası yapılan fark testiyle de desteklenmiş bu grubun istenmemesi yönünde Çankaya katılımcıların ortalamasının Mamak katılımcılarının ortalamasından anlamlı şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir (Bkz Ek 15). Buradan hareketle Çankaya'daki mahallelerimizde bu gruba yönelik olumsuz algının görece daha yoğun olduğu, fakat yaşam alanlarını sıklıkla sığınmacılarla paylaşan Mamak sakinlerinin tavrının daha az olumsuz olduğu yorumu yapılabilmektedir.

Başka bir etnik kökenden komşu istemeyenlerin oranı toplamda %14 iken, iki ilçe açısından bu tercihin çok farklılaşmadığı görülmektedir. Başka bir mezhepten olan insanları komşu olarak görmek istemeyenlerin oranının %2, başka bir dinden olanları tercih etmeyenlerin oranının %5 ve sıralı gruplardan herhangi birine mensup kişilerle komşuluk

yapmaktan rahatsız olmayacağını belirtenlerin oranının %12 oluşu toplumsal hoşgörü seviyeleri açısından olumlu bir noktaya işaret etmektedir. Sonuç olarak, geçmiş dönem Dünya Değerler Araştırmalarıyla da karşılaştırmaya gidildiğinde ülkemizde farklı kökenleri veya yaşantı tercihleri olan gruplara yönelik olumsuz tavır zamanla azalma eğilimi göstermektedir. Bu durum çoğu noktada Türk toplum yapısının daha hoşgörülü, daha çoğulcu ve daha demokratik bir yapıya doğru evrildiğinin göstergesi olarak yorumlanabilmektedir. Fakat araştırmamız sonucunda da desteklendiği üzere, farklı cinsel eğilim, nikahsız birlikte yaşam ve sığınmacılarla ülkelerini paylaşmak konularında Türk vatandaşının kırmızı çizgilerinin varlığını devam ettirdiği görülmektedir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

20. yüzyılın tamamını kapsayan tarım toplumundan endüstri toplumuna geçisin etkisiyle yaşanan sosyal evrim, şüphesiz ki içerisinde bulunduğumuz endüstri toplumundan dinamik ve teknolojik yeniliklere açık bir ekonomik sistemi içeren bilgi toplumuna geçişte de farklı formlara dönüşerek devam edecektir. İnsanlık tarihinde değişmeyecek önemli mihenk taşlarından biri belki de insanların doğaları gereği temel dürtülerinin, onları topluluklar olarak bir arada tutan normlar, sosyal ağlar ve etik kurallar oluşturmaya iten sosyal varlıklar olduğudur. Hangi toplum düzeninde olursa olsun bireyler öteki ve toplumla olan ilişkisinde köklerinden aldığı bu sosyal mirastan beslenmeye devam edecektir.

Kişisel bağlarda yerleşik olan ve toplumun sosyal örgütlenmesi içerisindeki bireylerin ya da grupların gelişimi ve kalkınması için kullanışlı olabilecek ilişkisel kaynaklar (Tsai ve Ghosal, 1998) olarak kavramlaştırılan sosyal sermayenin incelenebilir, geliştirilebilir ve etkin kullanılması sağlanabilir oluşu, sosyal sermaye açısından yapısal kaynaklar barındırdığı düşünülen göstergelerin araştırılıp değerlendirilmesi noktasında itici güç olmuştur.

Daha da genişletmek gerekirse tezin temel amacı; sosyal sermayenin göstergesi olan, topluluk içindeki etkileşimlerden kaynaklanan güven, norm, karşılıklılık gibi değerlerin; sosyal ağlara dahil olma, sivil ve siyasi katılım gibi pratiklerinin ve bunların barındırdığı potansiyel gücün bölgeler açısından ne ölçüde değişkenlik göstereceğinin tespit edilmesidir. Yanı sıra elde edilecek sonuçlar doğrultusunda sosyal sermaye yaklaşımının yerel düzlemde karşılaşılan sorunların aşılmasında ne tür bir katkı sağlayabileceği ve bileşenlerinin birer enformel sosyal güvenlik ağı olarak bireyler için ne derece etkili refah sağlama araçları olabileceğinin Ankara ili Çankaya ve Mamak ilçelerine bağlı mahalleler özelinde değerlendirilmesidir.

Farklı ideolojiler açısından faydalı ya da faydasız şeklinde eleştiri alan sosyal sermaye kavramı bu çalışma açısından ne her sorunu tek başına çözebilecek sihirli bir değnek –ya da tek 'kayıp halka'- ne de devletin yükünü insanlara yüklemek için sinsice

kullanılacak bir araca indirgenebilecek kadar önemsiz bir güçtür. Seksen beş milyonluk çok kültürlü vatandaşı ve sığınmacılarıyla kozmopolit bir ülkenin refah sağlama mekanizmalarına potansiyel bir tamamlayıcı mekanizma, kalkınmasında yardımcı bir dayanak olabilmesi açısından dikkat çekici bulunmaktadır.

Nüfus yoğunluğu, sosyal yapısı ve kültürü birbirinden farklı, dayanışmadan hoşgörüye demokrasiden kalkınmaya kadar farklı kabul ve yaşam pratiklerine sahip her toplumun kendine has refah rejimi olduğunu unutmadan, kalkınma kazanımlarına ve gelişim fırsatlarına adil erişim sağlanması yolunda her gruptan bireyin kendi gelişiminin öznesi olacağı bir sistem tasarlanması bu noktada aynı sosyal çevreyi paylaşan insanların, bireysel vatandaşlar veya grup temsilcileri olarak, sosyal refah ihtiyaçlarını belirlemek ve çözüm yolları planlamak için bir araya gelebildikleri yerel organizasyonların oluşturulup desteklenmesi elzem hale gelmektedir.

Literatüre paralel olarak (Narayan ve Cassidy, 2001; Putnam, 1993a; Uğuz vd. 2011; Aydemir, 2011 vb.) güven, sivil katılım, siyasi aktivizm, sosyal etkileşim ve komşuluk ilişkileri, aidiyet ve hoşgörü, farkındalık ve inisiyatif alma parametrelerini refah devleti sorumluluk algılarıyla birlikte ölçmek amacıyla tasarlanan araştırma ölçeğinin, Çankaya ve Mamak ilçelerinden beş mahallenin sakinlerine uygulanması sonucunda 476 çalışan anket elde edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgulara göre;

- Refah devletin sorumluluk algısı değişkeninin üzerinde gelir düzeyleri açısından anlamlı bir farklılaşmanın varlığı tespit edilmiştir. Gelir düzeyi azaldıkça refah devletin sorumluluğu faktörünün ortalama değerinin yükseldiği görülmektedir. Bu durum, gelir seviyesi düştükçe bireylerin refah devlet sorumluluğu ve etki alanı açısından beklentisinin yükseldiği, gelir artıkça ise aksine beklentinin düştüğü anlamına gelmektedir. Özellikle belli dezavantajlılık durumlarının devlet kurumlarınca çözülmesi beklentisi, Türk halkının monarşiden kalma alışkanlıklarını, paternalist devlet (diğer bir değişle baba devlet) algısıyla uzun yıllar devam ettirmesi ile açıklanabilmektedir. Yanı sıra gelir düzeyi temel ihtiyaçları temin edebilecek seviyenin üstüne çıktıkça, bireylerin devletin çoğu alanda minimum düzeyde sunabildiği sosyal imkânları, kendi katkısıyla iyileştirme olanağı onlara bir özgürlük alanı sağlayacağından devletten beklentilerinin düşmesi de anlaşılabilmektedir. Refah devleti sisteminin yozlaştığı toplumlarda, insanlar daha az vergi vermek istemelerine rağmen, refah devletinin imkânlarından daha çok faydalanmak kaygısı gütmektedirler.

Araştırmada “Devlet insanların gelir seviyeleri arasındaki farkı azaltacak önlemler almalıdır.” yargısına olumlu yönde katılım ortalama olarak yüksek hesaplanmakla birlikte “Hükümetler vergileri artırarak ihtiyaç sahipleri için sosyal yardım ve hizmet harcamalarını artırmalıdır.” yargısına olumlu yanıt ortalaması görece çok düşük tespit edilmiştir. Buna göre, araştırma sonucunun güvenin düşük olduğu toplumlarda refah devletine karşı tutumun çıkar odaklı bir hal alacağı savını destekleyecek şekilde elde edildiği de görülmektedir.

- Örneklemimiz kapsamında sosyal etkileşim ve aidiyet faktörü, eğitim, ilçe ve gelir değişkenleri açısından farklılaşmazken, soru grubu içerisinden “Gerekli durumlarda (düğün, cenaze vb. özel günlerde) komşularımla bir araya gelip birbirimize yardım ederiz.” yargısı ilçe açısından anlamlı bir farklılaşmaya sebep olmaktadır. Buradan hareketle, Mamak’ta olağandışı günlerde geleneksel dayanışma pratikleri daha yoğun sürdürülmektedir sonucu elde edilmiştir. Yanı sıra yaşanan mahallenin sakini olmaktan memnuniyet yargısının ilçe bazında anlamlı bir farklılaşmaya sebep olduğu görülmüştür. Ortalamalar incelendiğinde, Mamak’ta ilgili mahallelerde yaşayanların, Çankaya’da yaşayanlara göre o mahallenin sakini olmaktan daha az memnun olduklarını beyan ettikleri tespit edilmiştir. Bu açıdan, araştırma örneklemi kapsamında Çankaya’da muhite olan sosyal bağlılığın ve aidiyet hissinin Mamak’la karşılaştırıldığında yüksek seviyede olduğu görülmektedir.

- Kurumsal güven faktörü testlerinde; ilçe, eğitim düzeyi ve gelir seviyesi ile kurumsal güven arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Sonuçlara göre; Mamak’ta ikamet eden katılımcılar, Çankaya’da ikamet edenlere göre, kurumlara daha fazla güvenmektedir. Ayrıca, eğitim düzeyi ve gelir seviyesi arttıkça, ters orantılı olarak kurumlara güven tutumunda düşüş söz konusudur. Ordu’ya güven, her iki ilçeden de tüm kurumlar içinde en çok güvenilen devlet kurumu olarak belirlenmiş ve sonucun Dünya Değerler araştırmaları ile paralel olduğu tespit edilmiştir. Bu durum tarihinde askeri darbelerle karşı karşıya kalmış olsa da Türk vatandaşının peygamber ocağı olarak nitelendirdiği kuruma güveninin çok da sarsılmadığını göstermektedir. Siyasi partilere ve medyaya güven sorularında ise, ortalamaların bu iki yargı için çok düşük olduğu ilçeler açısından farklılaşmanın oluşmamasının, iki ilçeden de katılımcıların bu iki kuruma bakışının olumsuz oluşundan kaynaklandığı görülmektedir. TBMM, Polis,

Diyanet, Adalet ve Eğitim kurumlarına güven sorularında Mamak'taki katılımcıların görece daha yüksek düzeyde güven puanı verdiği bu kurumlara güven, eğitim ve gelir seviyesiyle de ters orantılı şekilde değişim göstermektedir. Sonuçlar, eğitim seviyesi yükselen bireylerin uygulamaları daha yoğun sorgulama eğiliminde olacağı ve geliri yükselen bireyin ise kendini farklı imkânlarla da destekleme fırsatı olabileceği düşüncesinin, bu kurumlara olan güven seviyesinde düşüşe neden olduğu yönünde bir çıkarım yapmamıza imkân vermektedir. Medya açısından değerlendirme yapıldığındaysa, vatandaşların medyaya güveninin yaşam alanı, eğitim seviyesi, gelir seviyesi vb. değişkenler açısından hiç fark oluşturmadan bu denli düşük oluşu ülkemizdeki bilgi çarpıtılması ve asimetrisinin varlığına olan inancın olumsuz yansıması olarak değerlendirilebilmektedir.

- Analiz sonucunda ilçe, eğitim ve gelir kontrol değişkenlerinin kurumsal olmayan güven faktörü üzerinde anlamlı bir farklılaşmaya neden olduğu tespit edilmiştir. Mamak sakinleri açısından aile ve akrabalara güven daha yüksek seviyede iken, Çankaya örnekleminde ortalamaların düştüğü saptanmıştır. Türkiye açısından durum değerlendirildiğinde ailenin hala en önemli kurum olduğu, Dünya Değerler Araştırması 2017-2021 Türkiye ayağında aileye güven sorusuna katılımcıların %96 sının olumlu yanıt vermesiyle desteklenmektedir. Buradan hareketle; Granovetter (1985)'in toplumun sosyal sermayesinin, üzerinde bağlayıcı etkiye neden olan zayıf ağlardan ziyade köprü kuran güçlü ağlarla oluşacağı savının aksine ülkemizde sosyal sermayenin yoğun olarak zayıf ağlardan sağlandığı sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca kadın katılımcıların ailelerine güven ortalamalarının erkeklere oranla istatistiki olarak düşük olduğu tespit edilmiştir
- Yine katılımcıların eğitim durumu ve geliri ile mahallede toplumsal dayanışma algıları arasında bir ilişkinin var olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlar ışığında bireylerin yerelde yakın çevrelerinde yardımlaşmayı ve dayanışmayı organize edebilecek birliklere sıcak baktıkları, özellikle emekleri ile destek olmak adına daha olumlu görüşleri olduğu tespit edilmiştir. Eğitim düzeyi ve gelir seviyesi arttıkça katılımcıların dayanışmaya destek ya da öncü olma yönündeki görüşlerinin de daha iyimser olduğu görülmektedir. Sorunların çözümü için oluşturulacak gönüllü birlikteliklere maddi destek sağlama yargısı ilçe bazında da farklılaşmaya sebep olmaktadır. Özellikle bu yargı açısından gelirin belirleyici unsur olduğu saptanmıştır. Katılımcıların yüzde otuzunun asgari ücret ve altında geliri olduğunu beyan ettiği

Mamak'ta gönüllü çalışmalara maddi destek sağlayacakların sayısının çok kısıtlı olduğu beklenen sonucu yansıtmaktadır.

- Literatürde sosyal güveni ölçmeye yönelik soru olan "Sizce insanların çoğuna genelde güvenilir mi yoksa dikkati elden bırakmamak mı gerekir?" sorusuna "Evet güvenilir olduklarını düşünüyorum" şeklindeki olumlu katılım yaklaşık %2'lik bir oranla, ülkemizde yapılan çeşitli araştırmalarla da paralel şekilde elde edilerek çok düşük seviyede tespit edilmiştir. Sosyal sermayenin önemli bir boyutunu oluşturan sosyal güvenin ülkemizde bu denli düşük oluşu, ülke bazlı sosyal sermaye endesklerinin hesaplandığı bazı uluslararası araştırmalarda en alt sıralarda yer almamızın önemli sebepleri arasındadır.

- Mamak'ta 275 katılımcıdan 263'ü, Çankaya'da ise 201 kişiden 195'i ailesini, ihtiyaç anında yardım istenecek üç birimden biri olarak işaretlemiştir. Bu durum aileye güven skorlarının da yüksek bulunmasıyla uyuşmaktadır. Yine yüksek bir katılım sağlanan ve sorun yaşadığında yardım istenecek üç kurumdan birinin emniyet güçleri olduğunu beyan edenlerin oranı yaklaşık %62 olarak tespit edilmiştir. Örneklem grubumuzda sorun yaşanınca başvurulacaklar arasına akrabayı koyanların oranı %31, arkadaşı koyanların oranı %30 ve komşuyu koyanların oranı %30 olarak elde edilmiştir. Emniyet güçleri dışında yüksek seviyede tercih edilen kurumların hep enformel sosyal destek ağları oluşu Türkiye'de sosyal sermayenin daha homojen gruplardan oluşan, bağ kuran bir yapı arz ettiği iddiasını desteklemektedir.

- Araştırma örnekleminin yalnızca yaklaşık %20 sini teşkil eden bir grup katılımcı, insanların yardımsever olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Elde edilen sonucu, katılımcılarımızın toplumsal uyumun gerekli bir unsuru olan diğerkamlık adına olumsuz yargıya sahip olduğunu ve sosyal sermaye stoğu açısından büyük çoğunluğun kendi çıkarını toplumun çıkarına öncelemesinin Türkiye'de sosyal uyumun geliştirilmesine engel teşkil eden önemli bir eksikliğe tekabül ettiği şeklinde yorumlamak mümkün gözükmektedir.
- Katılımcıların toplamda %33'lük kısmı, yerel çevresindeki kermes, yaşlılar ya da çocuklar yararına düzenlenen organizasyonlar vb. etkinliklere karşı duyarlı olduğunu

göstermektedir. Çankaya'da oransal olarak katılım %41 iken Mamak'ta %27 seviyelerine inmektedir.

- Katılımcıların toplumu etkileyecek sosyal sorunlarla ilgili inisiyatif almaya karşı isteklilikleri ve sağlayabilecekleri katkının boyutu incelendiğinde, %68 oranında etkim olabilir yönünde olumlu kanaat sunulduğu, aksine hiç katkısının olmayacağını beyan edenlerin yalnızca %6'lık bir kısmı oluşturduğu görülmüştür. İlçeler özelinde, Mamak katılımcılarının %65'i, Çankaya katılımcılarının ise %73'ünün olumlu tutumdan yana olduğu görülürken, gruplar arasındaki asıl değişimin eğitim ve gelir düzeyi noktasında oluştuğu, eğitim seviyesi arttıkça ve paralel biçimde gelir düzeyi yükseldikçe katılımcıların toplumsal sorunların çözümünde etkilerinin olabileceği yönündeki algılarının daha olumlu hale geldiği saptanmıştır.
- Kişilerin yardım motivasyonunun ne olduğu değerlendirmek istendiğinde ise, katılımcıların %33'ü dini sorumluluklarını yerine getirmek adına, %39'unun toplumumuza ait geleneklerden kaynaklı ve %16'sının ise topluma karşı hissettiği borç motivasyonuyla yardım yaptığını beyan ettiği görülmüştür. Şıklar içerisinde toplumun yönlendirmesi olarak kabul edilebilecek şık olan 'Yardımlaşmayla ilgili toplumsal geleneklerimizden kaynaklı' %39 oranın da tercih edilmişken, daha bireysel motive kaynakları kapsamında değerlendirebileceğimiz dini sorumlulukları yerine getirme, topluma karşı borç ve kişisel tatmin şıkları toplamda %50 oranında tercih edilmiştir. Buradan hareketle, yardım davranışının belirleyicileri bağlamında katılımcılar açısından kişisel motivasyonların daha etkili olduğu, bu durumun da sosyal sermayenin geliştirilmesi adına daha olumlu bir sonuca karşılık geldiği şeklinde bir yorum yapılabilmektedir.

- Aktif vatandaşlığın en çok görünen formu olan seçmen katılım oranlarının genellikle yüksek olduğunun tespit edildiği ülkemizde iki ilçe açısından araştırmamızın sonuçları da paralellik arz etmektedir. Katılımcıların %97'sinin her zaman ya da genellikle oy kullandığını beyan etmesinin, büyük bir çoğunluğu temsilen bireylerin ülkemizde karar alma sürecinde olmayı bir hak ve sorumluluk olarak önemsedikleri anlamına gelmekte olduğu, bu durumun toplumumuzun sosyal sermayesi için olumlu bir tablo sergilemekte olduğu söylenebilmektedir.

- Partizan nitelik taşımayan siyasi eylemlere katılım boyutunda ise, bulgulara göre katılımcılar en çok %12 ile ürün boykot etme/satın almama davranışını gerçekleştirmekte sonrasında da %6,5 lik bir kısım da toplu bir dilekçeye imza atmayı tercih etmektedir. Toplamda her 4 katılımcıdan birinin sıralanan partizan nitelik taşımayan siyasi hareketlerden birini tercih ettiği sonucu elde edilmiştir. Fakat oranın düşük oluşu, milletçe sandığa gitme noktasındaki demokratik eylem sorumluluğu algımızın diğer siyasi katılım göstergeleri açısından pek parlak bir tablo sergilemediğini göstermektedir.

- Kurumsal sivil katılımın yaygınlığının ölçüldüğü kısımda, katılımcıların %24'ü insani yardım derneklerine üye bağışçı ya da gönüllülük seviyesinde katılım gösterdiği, Mamak'ta Çankaya'nın iki katı olan hemşehrilik dernek/vakıflarına mensubiyet oranının toplamda %8 civarında saptandığı görülmektedir. Ankara gibi göç alan bir şehirde, özellikle düşük sosyoekonomik mahallelerde yaşayan bireyler için hemşehriliğin, şehir yaşantısına uyum sağlamak ve onun çetin şartlarıyla baş edebilmek adına bir çeşit enformel güvenlik mekanizması olması, Mamak katılımcılarının Çankaya katılımcılarına kıyasla daha yüksek oranda hemşehrilik derneği mensubiyetine sahip olmasının bekleneni yansıttığının kanıtı niteliğindedir. Siyasi katılımın güçlü bir göstergesi olan sendika ya da siyasi parti üyeliği toplamda %7'lik bir oranla düşük seviyede ölçülmüştür. Fakat kentte sosyal uyumu artırmaya hizmet eden ve köprü kurucu sosyal sermaye ağları oluşturma noktasında etkili olduğu araştırmalarca desteklenen dini dernek/ cemaat katılımında Mamak'ta %9 olan oran Çankaya'da %1 olarak hesaplanmıştır. Bu da Mamak mahallelerinde, bireylerin dini kökenli yapılanmalara katılma ve organizasyonlarına iştirak etme eğilimin görece daha yüksek olduğunu göstermektedir. En düşük katılım oranına sahip kadın hakları ve sorunlarıyla ilgilenen derneklerle sadece 9 kişi ilişkili olduğunu beyan etmiştir. Genel olarak değerlendirildiğinde yaklaşık %70'lik bir orana karşılık gelen 476 kişiden 333'ünün bir STK ile herhangi çeşit bir ilişkisinin oluşu, sivil toplum kuruluşlarında bağışçı, gönüllü veya üye olarak faaliyette bulunan vatandaşların oranını veren katılımının yaygınlığı ölçütü anlamında çok iyi bir sonuçtur. Bununla birlikte katılımın derinliği anlamına gelen bireylerin ne derece aktif katılım gerçekleştiği kısmı Türkiye açısından bir yanılsamayı ortaya çıkarmaktadır. Bu durum Türkiye'de kurumsallaşmış sivil katılım verileri üzerinden sosyal sermaye stoğunu değerlendirmeyi zorlaştırmaktadır.

- Bireylerin toplumsal sorumluluk algılarının bir göstergesi olması açısından sosyal çevrelerinde kamusal sorunlara gösterecekleri ilginin tespit edilmesine yönelik soruda katılımcılarımızın %12'si etraflarında gördükleri bir sorunu çözmek adına polise başvurmayı tercih ettiğini belirtmiştir. Yerel yönetimlerin demokratik ve erişilebilir yönetişim modellerinin önemli yapılanmaları olan Beyaz Masa, Mavi Masa, Çözüm Merkezi gibi uygulamalardan, 8 kişiden 1'i Ankara Büyükşehir Belediyesi Mavi Masayı aramayı tercih ederken, Çankaya katılımcılarının %7'si Çankaya Belediyesi Çözüm Merkezine, Mamak katılımcılarının %13'ü de Mamak Belediyesi Çözüm Merkezine başvurmayı tercih etmektedir. Daha pasif bir çözüm arama yöntemi olarak değerlendirebileceğimiz, çözüm için sorunu diğer mahalle sakinleriyle görüşenlerin oranı ise %6 olarak belirlenmiştir. Toplamda %42 oranında, yakın çevrelerinde yaşanan sorunlara karşı inisiyatif almaya eğilimi olan bir kitlenin varlığı, toplumun sosyal sermayesini geliştirebilmek adına potansiyel bir güç olabilmesi dolayısıyla önemlidir.

- Sosyal uyumun önemli bir unsuru olması dolayısıyla sosyal sermayenin de belirleyici bir göstergesi olan farklılıklara karşı saygı ve toplumsal hoşgörü boyutu istenmeyecek komşuluk ilişkisi üzerinden değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Örneklem kitlemizin %70'i istemeyeceği komşu grubu olarak farklı cinsel eğilime sahip olanları tercih etmiştir. Rakamın bu kadar yüksek oluşu, daha muhafazakâr bireyler için İslam dininin bu gruba bakışındaki netlikten, geleneksel kodları önemseyen bireyler için Türk toplumunda bu konunun bir tabu olarak devam etmesinden ya da İstanbul Sözleşmesi'nin kabulü, yükselen toplumsal itirazlar ve sözleşmeden çekilme konjonktüründen etkilenmiş olabileceğini söylemek mümkündür. Mamak'tan üç kişiden ikisi, nikahsız bir arada yaşayan çiftler tercihini yaparken bu oran Çankaya'da üçte bire inmektedir. Bu rakamlar İslam dininin bir unsuru olarak nikahın önemli bir dini sorumluluk olarak görüldüğünü ve insanların bunu yerine getirmeyen çiftlere bakışının olumsuz yönde ağır basmaya devam ettiğini göstermektedir. Çankaya sakinlerinden %63'ü, Mamak sakinlerinin ise %43'ü komşu olarak başka ülkeden ülkemize gelen sığınmacıları veya işçileri istemeyeceğini belirtmiştir. Mamak'ta araştırma yürüttüğümüz sığınmacıların yoğun yaşadığı mahallelerde, komşu olarak sığınmacıları tercih etmediğini belirtenlerin oranının düşük olmasına rağmen, sığınmacılarla etkileşimin daha sınırlı olduğu Çankaya'da bu

gruba mensup komşu istemeyenlerin görece yüksek oluşu dikkat çekici bir tespittir. İlçeler bazında uygulanan fark analiziyle de desteklenmiş, sığınmacı komşu tercih etmeme açısından Çankaya ortalamasının Mamak ortalamasından istatistiki olarak farklılaştığı tespit edilmiştir. Bu bulgu, Çankaya'da sığınmacılara yönelik olumsuz algının Mamak ile karşılaştırınca daha yüksek olduğu, buna karşın yaşam alanlarını sıklıkla sığınmacılarla paylaşan Mamak sakinlerinin tavrının daha az olumsuz olduğu yorumuna imkân vermektedir. Dünya Değerler Araştırmalarıyla karşılaştırmaya gidildiğinde araştırmamız sonucunda da desteklendiği üzere, farklı cinsel eğilim, nikahsız birlikte yaşam ve sığınmacılarla ülkelerini paylaşmak konularında Türk vatandaşının kırmızı çizgilerinin varlığının sürdüğü söylenebilmektedir.

Bu kısma kadar değindiğimiz üzere aile, akrabalık bağları, arkadaş ve komşuluk ilişkileri arasında iş birliğine dayalı düzenlemeler şeklinde her toplumun asgari bir düzeyde sosyal sermaye stoğu mevcuttur. Bu noktada fark yaratacak olan sosyal sermayenin politik ve ekonomik olarak verimli bir biçimde dayanışma ağlarını ve sosyal hareketi meydana çıkarabilmesi için gerek devlet gerekse sivil teşekküller tarafından ne şekilde yönlendirileceğidir.

Ülkede sosyal refahı adaletli şekilde paylaştırmaya hizmet edecek uygulamaların, sadece dezavantajlı bireyler için kısa süreli katkı sağlayıcı bir formda olmasından çok, ülkelerin formel ve enformel aktörleri arasındaki kesişimleri aktaracak bir mekanizmaya dönüştürülmesi daha etkili olacaktır.

Özellikle eşitsizliğin yoğun olduğu toplumlarda, grupları ortak paydalarda bir araya getiren ve sosyal sermayelerin gücünü birleştiren sosyal ağlar, toplumsal uyum ve tüm kesimlerin sosyal refaha ulaşması için elzem bir hal almaktadır. Farklı toplumsal gruplar arasındaki dayanışma sonucu oluşacak, insanları ve kaynakları bir araya getiren köprü bağlarını güçlendirmek için gerek devletin, gerekse özel sektör veya sivil toplumun etkileşim oluşturacak müdahalelerine ihtiyaç vardır ve bu noktada sosyal sermaye devlet müdahalesinin yerine işleyecek bir kaynak değil ama onun önemli bir tamamlayıcısı olacaktır.

Bilhassa kriz dönemlerinde enformel aktörler daha yoğun sahneye çıkarak, hayati katkılar sağlayabilmektedir. Özellikle yerel yönetimler işlevsel olduğunda, politika üretilmesinde yeni bakış açıları geliştirilecek, devletlerin daha kapsayıcı kalkınma

politikaları benimsemesiyle formel ve enformel kurumlar birlikte daha iyi çalışması sağlanabilecektir.

Bu doğrultuda öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- Vatandaşlık hakları düzleminde daha da geliştirilecek devlet desteği mekanizmaları, yurttaşlık farkındalığının tesisini ve sosyal güvenin kapsayıcılığını artıracak bir toplumsal yapıya ulaşmak adına gereklidir.
- Özellikle yerel düzlemde farklı sosyal grupları bir araya toplayabilecek, kamusal alan ve organizasyonların tesisi, toplum olarak sahip olunan bağlayıcı ağ yapısını köprü kurucu sosyal ağ yapısına dönüştürme noktasında önemlidir.
- Kurumsal güven seviyelerini yükseltebilmek için kanun önünde eşitliğin her grup için sağlanması, kişiye özel uygulamaların önüne geçilmesi ve medyanın oluşturduğu bilgi kirliliğinin önlenmeye çalışılması elzemdir.
- Sosyal sapmaları en aza indirebilmek için ağların güçlendirilmesi adına var olan enformel ağların gerek aile kurumuna yatırım aracılığıyla gerek kentleşme politikalarının komşuluk ve mahalle birliklerini geliştirmesine uygun hale getirilmesi ile desteklenmesi sağlanabilir.
- Sosyal gruplar, yaşam çevreleri ve kültürel farklılıklar dikkate alınarak mahalle bazında karşılıklı yardım merkezi (Mutial Aid Center) tipi yapılanmaların uyarlanıp denenmesi ve geliştirilmesi faydalı görülmektedir.
- Konuyla ilgili aşılması mümkün olan özellikle dini, etnik ve mezhebe dair tabuların yıkılabilmesi adına çeşitlilik değerlerine dair farkındalık geliştiren eğitim ve medya aracılığıyla sağlanacak kamu bilgilendirme projelerinin yaygınlaştırılması bilhassa kısa zamanda anlamlı değişimin sağlanamayacağı böyle alanlarda gelecek nesilleri dönüştürmesi açısından uzun vadeli politikaların hayata geçirilmesi önem arz etmektedir.

7. YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. Akdoğan, A. (2006). Siyasal Kültür Ve Sosyal Sermayenin Karşılaştırılması: Türkiye İçin Bazı Çıkarsamalar, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (12) 2006, 162-187*
2. Akkaş, H. ve Tekir, O. (2013). *Demokrasinin Gelişmesi ve Sürdürebilirlikte Sosyal Sermaye*. İstanbul: Kadim Yayınları
3. Altan, R. (2007). Sosyal Sermaye ve Kalkınma, *Türk İdare Dergisi, 2007, N. 455, Haziran*
4. Altay, A. (2007). Bir Kamu Malı Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi, *Ege Akademik Bakış / 7(1) 2007: 337–362*
5. Andersen, G. E. (2013). Toplumsal Riskler ve Refah devletileri. Der. Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder, *Sosyal Politika Yazıları*, , 4. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, s.33-54.
6. Anette, J. (2011) Faith communities, communitarianism, social capital and youth civic engagement, *Ethnicities,* September 2011, Vol. 11, No. 3 pp. 383-397 h

   https://www.jstor.org/stable/23890701
7. Aydemir, M.A (2011) *Sosyal Sermaye- Topluluk Duygusu ve Sosyal Sermaye Araştırması* – Konya: Çizgi Kitabevi
8. Aydınlıgil, S. (2013). Sosyal Politika Geliştirmede yeni bir Alan: Gönüllülük, *Türkiye'de Gönüllülük- Gönüllülüğün Rolünün ve Katkılarının Keşfedilmesi*, Birleşmiş Milletler Gönüllüleri (UNV) programı Türkiye & Gençlik Servisleri Merkezi, 2013
9. Başkak B., Atbaşoğlu E.C., Saka M.C. (2009). Şizofreni etiyolojisinde psiko-sosyal etmenlerin rolü: Antipsikiyatriden gen çevre etkileşimine. *Nöropsikiyatri Arşivi 2009*; 46 (S):1-9.
10. Bauman, Z. (2013) Modernite, Kapitalizm, Sosyalizm Küresel Çağda Sosyal Eşitsizlikler Ankara: Say
11. Bauman, Z. (2016) Cemaatler, Güvenli Olmayan Bir Dünyada Güvenlik Arayışı. Ankara: Say
12. Bjørnskov, C. (2003). The happy few: Cross-country evidence on social capital and

life satisfaction. *Kyklos 56, 3-16*

13. Bergh A. & Bjørnskov C. (2013) Trust, Welfare States and Income Equality: What Causes What? *IFN Working Paper No.994*, Research Institute of Industrial Economics
14. Bjørnskov, C. & Svendsen, G. (2013). Does social trust determine the size of the welfare state? Evidence using historical identification. Public Choice, 157(1), 269-286
15. Bourdieu, P. (1986) The Forms of Capital, Richardson J. (ed.) Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education Newyork: Greenwood
16. Briggs, A. (1961). The Welfare State in Historical Perspective, European Journal of Sociology, Vol. 2, No. 2, On the Welfare State (1961), pp. 221-258
17. Buğra, A. (2000) *Devlet-Piyasa Karşıtlığının Ötesinde,* İstanbul: İletişim Yayınları
18. Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, Sayı 32, Güz 2002, s. 472- 48.
19. Cenker-Özek C. (2018). 1990'lardan Günümüze Türkiye'de Sosyal Sermaye ve Sivil Toplum: Bölgeler Arası bir Karşılaştırma. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi 2018 Özel Sayısı, 44-77*
20. Cohen J.L. & Arato, A. (2013) Sivil Toplum ve Siyasal Teori. Ankara: Efil Yayınevi
21. Coleman, J. S. (1998). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology, Vol. 94*
22. Coşar, T. (2015). The Impact of Social Trust on Attitude Towards The Welfare State: The Case of Turkey, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi
23. Cüceloğlu, D. (2016). *Geliştiren Anne Baba*. İstanbul: Remzi Kitabevi
24. Çarkoğlu, A. ve Toprak B. (2006). Değişen Türkiye'de Din, Toplum ve Siyaset İstanbul: TESEV Yayınlar
25. Delhey, J. ve Newton, K. (2004). Social trust: Global pattern or Nordic exceptionalism? *WZB Discussion Paper,* No. SP I 2004-202, 1-38.
26. Daniele, G.& Geys, B. (2015) Interpersonal Trust and Welfare State Support. *European Journal of Political Economy 39: 1-12*
27. Docherty I., Goodlad R. ve Paddison R. (2001). Community and Citizen Participation in Contrasting Neighbourhoods, Urban *Studies, November 2001, Vol. 38, No. 12, pp. 2225-2250* https://www.jstor.org/stable/43198196
28. Doney, P., Cannon, J., ve Mullen, M. (1998) Understanding The İnfluence of

National Culture on The Development of Trust. *The Academy of Management Review, 23 (3)*

29. Doruk, Karadoğan E. (2016). *Sosyal Sermaye*. İstanbul: Derin Yayınları
30. Durlauf, S. N. (2002) Bowling Alone: A Review Essay. *Journal of Economic Behavior & Organization, 47 (3), 259 – 27*
31. Durston J. (2000). Qué es el capital social comunitario? *CEPAL(05) / P769 / no.38 p. 3-41. https://digitallibrary.un.org/record/422599*
32. Ersöz, H. Y. (2003). Doğuşundan Günümüze Sosyal Politika Anlayışı ve Sosyal Politika Kurumlarının Değişen Rolü, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 53, Sayı 2
33. Erbaşı, A. (2015). İlçeler Düzeyinde Sosyal Sermaye Analizi: Konya ve Karaman Örneği. *Sosyoekonomi, Vol. 23(25), 47-78.*
34. Erdem, F. (2003). Örgütsel Yaşamda Güven. İçinde: Erdem F (Editör). *Sosyal Bilimlerde Güven* Ankara: Vadi Yayınları
35. Esping Andersen (1990) The Tree World Of Welfare Capitalism Cambridge: Polity Press https://books.google.com.tr/books?id=KHdnAgAAQBAJ&pg=PT92&hl=tr&source=gbs_toc_r&cad=4#v=onepage&q&f=false
36. Field, John (2006). Sosyal Sermaye. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
37. Fine, B. (2011) Sosyal Sermaye Sosyal Bilime Karşı, Bin Yılın Eşiğinde Ekonomi Politik ve Sosyal Bilimler, İstanbul: Yordam Kitap
38. Fine, B. (2007). Social Capital. *Development in Practice, Vol.17, No: 4-5*
39. Forrest, R. Ve Kearns A. (2001). Social Cohesion, Social Capital and the Neighbourhood *Urban Studies, November 2001, Vol. 38, No. 12, Special Issue: Urban Neighbourhoods, pp. 2125-2143* https://www.jstor.org/stable/43198190
40. Freitag, M. (2003. Beyond Tocqueville- The Origins of Social Capiral in Switzerland. *European Sociological Review, 19(2) 217- 232*
41. Fukuyama, F. (1998). Güven, Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması. Çev: A.Buğdaycı, Ankara: İş Bankası Yayınları
42. Fukuyama, F. (1999). Social Capital and Civil Society. *IMF İkinci Nesil Reformlar Konferansı, IMF Working Paper, WP/00/74*
43. Fukuyama, F. (2009). Büyük Çözülme- İnsanın Doğası ve Toplumsal Düzenin Yeniden Oluşturulması. Çev: Hasan Kaya, İstanbul: Profil Yayınları

44. Gezinski, L. (2014). Examining the Relationship Between Race, Ethnicity, Foreign-Born Status, and Social Capital Among Women on Public Assistance. *Social Indicators Research, 115(1), 9-21*.
45. Giddens, A. (2005). Sosyoloji, Ankara: Ayraç
46. Granovetter, M. (1985). Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness *American Journal of Sociology*, 91(3): 481-510.
47. Grootaert, C. (1998). Sicial Capital: The Missing Link? *Social Capital Initiative Working Paper, The World Bank, No: 3,*
48. Grootaert, C. & Bastelaer T. (2001). Understanding and Measuring Social Capital: A Synthesis of Findings and Recommendations from the Social Capital Initiative. *Social Capital Initiative Working Paper, The World Bank, No: 24, pp.1-31*
49. Guiso, L., Sapienza, P. ve Zingales, L. (2011). Civic capital as the missing link. Benhabib, J., Bisin, A. ve Jackson, M.O.(Ed.), *Handbook of social economics* (Volume1, s. 417-480).
50. Güç, Y. (2015). Refah devletinin Gelişimi ve Türkiye'de Refah devletii Algısı: İstanbul İlinde Bir Alan Araştırması (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi
51. Gümüş, İ. (2013) Tarihsel Perspekifte Refah devletii: Doğuş, Yükseliş Ve Yeniden Yapılanma Süreci, *Journal of Political Administrative and Local Studies*, Cilt 1, Sayı1, 33 – 66
52. Gür, Nurullah (2017). Güven, Bürokrasi ve Refah devletii. *İnsan & Toplum, 7(1), 2017, p. 89-115 İlmi Etüdler Derneği*
53. Harriss, J. & Renzio P. (1997). Missing Link or Analytically Missing? The Consept of Social Capital – An Introductory Bibliographic Essay, *Journal of Inetrnational Development*
54. Hirschman, A (2013). Gericiliğin Retoriği İstanbul: İletişim
55. Hofstede, G (1983) National Cultures in Four Dimension: A Research- Based Theory of Culturel Differences Among Nations. *International Studies of Management and Organization, Vol.40, N.1-2 P. 46-74*
56. Husock, H (2011). Nathan Glazer's Warning: Social policy often does more harm than good, says one of the last of the original neocons Summer 2011

https://www.city-journal.org/html/nathan-glazer%E2%80%99s-warning-13398.html Erişim: 18.05.2021

57. Kadıoğlu, A. (2008). Vatandaşlık: Kavramın Farklı Anlamları, Der. Ayşe Kadıoğlu *Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara*, İstanbul: Metis

58. Karahanoğulları, Y. (2015). Mali Yerelleşme Kuramlarını 2008 Krizi Sonrasında Yeniden Düşünmek Der. Hakan Mıhçı, Finansallaşma, *Devlet ve Politik İktisat,* Ankara: Nota Bene

59. Keane, John (2004). Sivil Toplum ve Devlet: Avrupa'da Yeni Yaklaşımlar Ankara: Yedi Kıta

60. Kenny, S., Taylor M., Onxy J., Mayo M. (2015). Active Citizenship as Civil Commitment, (Edit) Global Prospects for Active Citizenship Https://www.jstor.org/stable/j.ctt1t898qf.11 Erişim: 15 Nisan 2021

61. Kılınç, Z. A. (2010). Yurttaşlık Ahlakı Olarak Sosyal Sermaye, *Bilgi (21), 2010 Kış: 1-37*

62. Kitapçı, İsmail (2015) Motivasyonel Bir Güç Olarak Sosyal Sermaye Kavramı ve Rasyonalitesi *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, Cilt 7, No 1-2, 2015*

63. Kitapçı, İsmail (2017) Piyasa Başarısızlıklarına Alternatif Bir Çözüm: Sosyal Sermaye Yaklaşımı, *Hukuk Ve İktisat Araştırmaları Dergisi Cilt 9, Sayı 1, 2017*

64. Koşar, N. G. (1986). Sosyal Hizmet Mesleğinde Toplum Örgütlenmesi Yönteminin Gelişmesi, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi, Cilt 4, S.2-3 Mayıs-Eylül 1986*

65. Kumlin, S. & Rothstein, B. (2005). Making and Breaking Social Capital- The Impact of Welfare-State Institutions, *Comparative Political Studies*, Vol. 38 No. 4, May 2005, 339-365

66. Kymlicka, W. & Norman, W (2008). Vatandaşın Dönüşü: Vatandaşlık Kuramındaki Yeni Çalışmalar Üzerine Bir Değerlendirme, Der. Ayşe Kadıoğlu, *Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara,* İstanbul: Metis

67. Leadbeater, C (1997). The Rise of the Social Entrepreneur https://charlesleadbeater.net/1997/01/the-rise-of-the-social-entrepreneur/

68. Lin, N. (1999). A Network Theory of Social Capital, *Connections Vol.22, N.1 P.*

28-51

69. Meyerson, E. (2000). Human Capital, Social Capital and Compensation: The Relative Contribution of Social Contacts to Managers' Income, *Knowledge ans Social Capital*; Ed. Eric L. Lesser; Butterworth-Heinemann
70. Moser, C. (1998). Urban Poverty and Violence: Consolidation or Erosion of Social Capital? *Poverty and Inequality: Development in Latin America andthe Caribbean* Edit:SJ Burki, S-R Aiyer ve R. Hommes, World Bank Latin America and Caribbean studies
71. Nahapiet, J. & Ghosal, S. 1998. Social capital, intellectual capital and the organizational advantage. *Academy of Management Review*, 23 (2):242-266
72. Narayan, D. (1999). Social Capital and the State: Complementarity and Substitution, https://ssrn.com/abstract=623906 Erişim Tarihi: 20 Kasım 2020
73. Narayan, D. & Cassidy, M. (2001). A Dimensional Approach to Measuring Social Capital: Development and Validation of a Social Capital Inventory, *Current Sociology*, March 2001, Vol. 49(2): 59–102 SAGE Publications
74. Norris, P. (2000). Making Democracies Work: Social Capital and Civil Engagement in 47 Societies, Paper fort he European Science Foundation EURESCO Conference on Social Capital, September, 15- 20
75. OECD (2001) The Well-Being of Nations: The Role of Human and Social Capital, Centre for Educational Research and Innovation, https://www.oecd-ilibrary.org/education/the-well-being-of-nations_9789264189515-en Erişim: 12 Ocak 2021
76. OECD (2002) The measurement of social capital at international level, Social Capital: The challenge of international measurement - paper 2, https://www.oecd.org/innovation/research/2380281.pdf Erişim: 12 Ocak 2021
77. OECD (2013). Four Interpretations of Social Capital: An Agenda for Measurement, https://www.oecd-ilibrary.org/economics/four-interpretations-of-social-capital_5jzbcx010wmtn#:~:text=The%20paper%20identifies%20four%20main,is'%20 and %20implying%20different%20research Erişim: 12 Ocak 2021
78. OECD (2020). How is Life? 2020: Measuring Well- Being, https://www.oecd-ilibrary.org/economics/how-s-life/volume-/issue-_9870c393-en

Erişim: 12 Ocak 2022

79. Oktay, M.R. (2000). *İletişimciler için Davranış Bilimlerine Giriş,* İstanbul: Der Yayınları
80. Ostrander, S. (1989). Feminism, Voluntarism and the Welfare State: Toward a Feminist Sociological Theory of Social Welfare. The American Sociologist, 20(1), 29-41. Retrieved June 5, 2021, from http://www.jstor.org/stable/27698447
81. Özcan, B. (2011). Sosyal Sermaye Ve Ekonomik Kalkınma (Yayınlanmamış Doktora Tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi
82. Özdek, Y. (2002). Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları, Ankara: TODAİE Yayını
83. Özdemir, S. (2004) Sosyal Refah'ın Sağlanmasında Yeni Bir Anlayış: "Refah Karması" ve Sosyal Refah Sağlayıcı Kurumlar, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi,* Sayı 48
84. Özdemir, S. (2005) Sosyal Gelişim Düzeyleri Farklı Refah devletilerinin Sınıflandırılması Üzerine Bir İnceleme, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi,* Sayı 49
85. Özdemir, S. (2009). Küreselleşme ve Refah devletileri Üzerindeki Etkileri, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi,* Sayı 57, 55 – 86
86. Özek, Cenker C. (2018). 1990'lardan Günümüze Türkiye'de Sosyal Sermaye ve Sivil Toplum: Bölgeler Arası Bir Karşılaştırma, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi 2018 Özel Sayısı,44-77*
87. Özen, Ş. ve Aslan Z. (2006). İçsel Ve Dışsal Sosyal Sermaye Yaklaşımları Açısından Türk Toplumunun Sosyal Sermaye Potansiyeli: Ortadoğu Sanayi Ve Ticaret Merkezi (Ostim) Örneği. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı: 12.*
88. Özmete, E. (2016). Sosyal Kapitali Yapılandırmak: Sosyal İletişim Ağı ve Yardımseverlik-Gönüllülük. *Aile ve Toplum Yıl: 11 Cilt: 6 Sayı: 22 Nisan-Mayıs-Haziran 2010*
89. Öztopçu, Aslı (2017). *Sosyal Sermaye Teorisi ve Sürdürülebilir Yerel Kalkınma*, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi
90. Pichler & Wallace (2007). Patterns of Formal and Informal Social Capital in Europe. *European Sociological Review,* 23(4), 423-435
91. Putnam, R., Nanetti, R., ve Leonardi, R. (1993). Making Democracy Work: Civic Traditions İn Modern Italy, Princeton: Princeton University Press (1993a).

92. Putnam R. D. (1993). The Prosperous of Community: Social Capital and Public Life. *The American Prospect, 4:13, 11-18* (1993b)

93. Putnam, R. D. (1995) Tek Başına Bowling: Amerika'nın Azalan Sosyal Sermayesi. İçinde: Şahin, M. Ünal Z (Edit*). Sosyal Sermaye Kuram Uygulama Eleştiri*. İstanbul: Değişim

94. Pye L. W. (1999). Civility, Social Capital, and Civil Society: Three Powerful Concepts for Explaining Asia, The *Journal of Interdisciplinary Historyi Spring, 1999, Vol. 29, No. 4*

95. Rizzolatti, G., Fogassi L. Ve Gallese, V. (2001). Neurophysiological Mechanisms Underlying the Understanding and Imıtation of Action, *Nature Reviews Neuroscience 2(9): 661-70*

96. Rothstein, B. ve Stolle, D. (2003). Social Capital in Scandinavia. *Scandinavian Political Studies* 26(1):1 – 26

97. Rosanvallon, P. (2000). The New Social Question: Rethinking the Welfare State https://press.princeton.edu/books/ebook/9781400823482/the-new-social-question

98. Rosanvallon, P. (2004). Refah devletinin krizi. Ankara: Dost Yayınları

99. Sen, A. (2004). Özgürlükle Kalkınma. İstanbul: Ayrıntı

100. Sennet, R. (2008). Karakter Aşınması. İstanbul: Ayrıntı

101. Seyyar, A.(2008). Sosyal Siyaset Terimleri (Ansiklopedik Sözlük) http://www.sosyalsiyaset.net/documents/25122009_2.asp

102. Seyyar, A.(2009). 21. Yüzyılın Sosyal Sorunlarının Çözümünde Yerel STK'ların Yeni Rolleri: Gaziantepteki Vakıfların Sosyal Politika Potansiyeli. Uluslararası Antep-Halep Vakıfları Sempozyumu, Aralık 2009

103. Stiglitz, J., Sen, A., Fitoussı, J. (2009). Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress, https://ec.europa.eu/eurostat/documents/8131721/8131772/Stiglitz-Sen-Fitoussi-Commission-report.pdf Erişim: 7 Şubat 2021

104. Svallfors, S. (2010) Public Attitudes İçinde: Francis G. Castles, Stephan Leibfried, Jane Lewis, Herbert Obinger, and Christopher Pierson (Ed.) *The Oxford Handbook of the Welfare State*, Online Book , Eylül 2010

105. Şahin, Mehmet M. ve Ünal, Ahmet (2010). Sosyal Sermaye: Kuram, Uygulama,

Eleştiri, İstanbul: Değişim Yayınları.

106. Tecim, E. (2012). Toplumsal Güvenin Temelleri: Antropolojik Bir Yapılandırma, *EKEV Akademi dergisi, Yıl:16, Sayı:51, Bahar 2012*

107. Tekeli, İlhan (2010). *Gündelik Yaşam, Yaşam Kalitesi ve Yerellik Yazıları*, İstanbul: Tarih Vakfı

108. Temkin, K & Rohe W. M. (1998). Social capital and neighborhood stability: An empirical investigation, *Housing Policy Debate, 9:1, 61-88*.

109. Thorbecke, E. (2007). Kalkınma Doktirininin Evrimi, 1950-2005, Der: Fikret Şenses, *Neoliberalizm, Küreselleşme ve Kalkınma*, İstanbul: İletişim Yayınları

110. Torun, T. (2018) Yaşam-Dünyasının Sömürgeleştirilmesi Olarak Modernitenin Krizi *Kaygı 2018 / 30*

111. Tosun, E. K.(2020). Liberal Bireycilik, Cemaatçi Eleştiri ve Din: Ortak Yarar Mı HakkınİyiyeÖnceliğimi, http://www.researchgate.net/publications/339140077_LIBERAL_BIREYCILIK_CEMAATCI_ELESTIRI_VE_DIN_ORTAK_YARAR_MI_HAKKIN_IYILIGE_ONCELIGI_MI, Erişim Tarihi: 9 Nisan 2021

112. Turner, B. S.(2008). Bir Vatandaşlık Kuramının Anahatları, Der. Ayşe Kadıoğlu, *Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara,* İstanbul: Metis

113. Tüysüz, N. (2011) Sosyal Sermayenin Ekonomik Açıdan Önemi ve Sosyal Sermaye Endeksinin Hesaplanması T.C. Kalkınma Bakanlığı Yayın no: 2827

114. Uğuz, H. E. (2010). Sosyal Sermaye Kişisel ve Kurumsal Gelişmeye Farklı Bir Yaklaşım Ankara: Orion Kitabevi

115. Uğuz, H.E., Örselli E., Tüylüoğlu Ş., Mazı F. Ve Sipahi E.B. (2011a), Türkiye'nin Sosyal Sermaye Stoğunu ve Toplumun Sosyal Sermaye Profilini Belirlemeye Yönelik Bir Alan Araştırması, TÜBİTAK 1001 Araştırma Projesi, Proje No. 110K133.

116. Uslaner, E. & Brown M (2002). Inequalıty, Trust and Civic Engagement. *Amerıcan PoliticsResearch,*https://www.researchgate.net/publication/242100160_Inequality_Trust_and_Political_Engagement

117. Ünal, Aydoğan B. (2016) Oy Verme Davranışı Modelleri, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Temmuz 2016, Cilt 6 sayı 15

118. Wallace, C. Ve Pichler F. (2009). More Participation, Happier Society? A Comparative Study of Civil Society and the Quality of Life, Social Indicators Research, Sep.,2009, Vol. 93, No. 2, pp. 255-274 https://www.jstor.org/stable/27734931

119. Walters, W. (2002) Social Capital and Political Sociology: Re-imagining politics? *Sociology, 36(2), 377-397.*

120. Whitehead, M., Diderichsen, F. (2001). Social Capital and Health: Tiptoening through the Minefield of Evidence. *The Lancet, 2001*

121. Wilson, P. A. (1997). Building Social Capital: A Learning Agenda for the Twenty-first Century. *Urban Studies, Vol. 34, No 5-6*

122. Woolcock, M. & Narayan, D. (2000). Social Capital: Implications for Development Theory, Research and Policy, *World Bank Research Observer: 15, 225.*

123. Woolcock, M. (2001). The Places of Social Capital in Understanding Social and Economic Outcomes. *Canadian Journal of Policy Research, 2:1*

124. World Bank (1999). The Initiative on Defining, Mentoring and Measuring Social Capital: Overview And Program Description", *Social Capital Initiative Working Paper,* No: 1

125. Yamagishi, T. & Yamagishi, M. (1994). Trust and commitment in the United States and Japan. *Motivation and emotion, 18(2), 129-166*

126. Yıldız, D., Uzunsakal E. (2018). Alan araştırmalarında Güvenilirlik Testlerinin Karşılaştırılması ve Tarımsal Veriler Üzerine Bir Uygulama, *Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi* Sayı 1

127. Yuval, F., Mizrahi S., Cohen N. (2011) The Welfare State, Social Capital and Alternative Politics: First Findings from Israel International Journal of Humanities and Social Science Vol. 1 No. 11 August 2011

128. AB Ülkelerinde Sivil Toplum, Kamu- STK İşbirliği Projesi Çalışma Ziyareti Raporu, 2019
https://www.yereldeab.org.tr Erişim Tarihi: Haziran 2022

129. Avrupa Sosyal Tarama Testi Soru Kitapçığı
https://www.europeansocialsurvey.org/docs/round2/fieldwork/turkey/ESS2_
questionnaires_TR.pdf Erişim Tarihi : 20 Kasım 2020

130. Dünya Bankası Kayıt Dışı Ekonomi GSYİH oranı İstatistikleri (2018)

https://www.worldbank.org/en/research/brief/informal-economy-database

Erişim Tarihi: 23 Haziran 2022

131. Dünya Değerler Araştırması Türkiye Soru Kitapçığı http://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV7.jsp Erişim Tarihi: 18 Kasım 2020

132. Dünya Ekonomik Forumu Küresel Rekabetçilik Raporu http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index-2019/chapter-3-regional-analysis-and-selected-economy-highlights/ Erişim: 20 Mayıs 2021

133. Küresel Rekabetçilik Raporu Türkiye Özeti https://www.tisk.org.tr/yayin/46476_dunya-ekonomik-forumu-kuresel-rekabetcilik-raporu-2019.pdf Erişim: 20 Mayıs 2021

134. OECD Devlete Güven İstatistikleri (2020) https://data.oecd.org/gga/trust-in-government.htm Erişim Tarihi: 23 Haziran 2022

135. OECD Vergi geliri /GSYİH oranı İstatistikleri (2021) https://www.oecd-ilibrary.org/taxation/revenue-statistics_2522770x Erişim Tarihi: 23 Haziran 2022

136. OECD Kamu harcamaları /GSYİH oranı (2021) https://data.oecd.org/gga/general-government-spending.htm Erişim Tarihi: 23 Haziran 2022

137. OECD GINI Katsayısı İstatistikleri (2019) https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm Erişim Tarihi: 23 Haziran 2022

138. SARD, Social Capital: A Review of the Literature, Social Analysis and Reporting Division Office for National Statics, 2001 www.statistics.gov.uk/socialcapital/downloads/soccaplitreview.pdf Erişim: 30 Temmuz 2021

139. Sayısal Göstergelerle Sivil Toplum Kuruluşlarının Genel Görünümü https://ilke.org.tr/sayisal-gostergelerle-sivil-toplum-kuruluslarinin-genel-gorunumu

140. T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü https://www.siviltoplum.gov.tr/dernek-sayilari

141. T.C.Kültür Turizm Bakanlığı Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf sorgulama https://www.vgm.gov.tr/vakif-sorgulama/vakif-saorgulama?Page=1

142. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2006). Dokuzuncu Kalkınma Planı, Ankara https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/ Dokuzuncu_Kalkinma_Plani -2007-2013. Erişim: 25 Mayıs 2021

143. TÜİK, İBBS-Düzey1, İBBS-Düzey2, İl ve İlçe Nüfusları https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr Erişim: 21 Haziran 2022

144. TÜSEV Türkiye'de Bireysel Bağışçılık ve Hayırseverlik 2019 Raporu https://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/turkiyede_bireysel_bagiscilik_ve_hayirseverlik.pdf

8. EKLER

Ek 1: Anket Formu

Değerli katılımcı, bu anket araştırması Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Politika Anabilim dalı bünyesinde Nurgül Başaran tarafından yürütülen doktora çalışması kapsamında uygulanmaktadır. Akademik bir kaygı taşıyan bu araştırmanın idari ve siyasi bir yönü bulunmamakta, katılımcıların kimlik bilgisi alınmamaktadır. Verilen cevaplar yalnızca araştırma amacıyla kullanılacak olup, diğer şahıs ya da kurumlarla paylaşılmayacaktır. Ankete katılım gönüllülük esasına dayalıdır. Sorulara vereceğiniz cevaplarla yapacağınız değerli katkı için teşekkür ederiz.

1) Yaş:

---

2) Cinsiyet:

Kadın ☐
Erkek ☐

3) İkamet Edilen İlçe:

Çankaya ☐
Mamak ☐

4) Eğitim Durumu:

İlkokul veya daha az ☐
Ortaokul / Lise ☐
Önlisans / Lisans ☐
Yüksek Lisans veya üstü ☐

5) Konut Mülkiyeti:

Ev sahibi ☐
Kiracı ☐

6) İkamet Edilen İlçede Bulunma Süresi:

1 - 3 yıl ☐
4 -10 yıl ☐
11 ve üzeri ☐

7) Hanenize Giren Gelir Miktarı :

4.253 TL veya daha az ☐
4.254 TL – 8.500 TL ☐
8.501 TL – 12.750 TL ☐

10.001 TL – 15.000 TL ☐
12.751 TL veya üzeri ☐

Lütfen aşağıdaki yargıları/cümleleri görüşünüze uygun şekilde derecelendiriniz. (Size uygun gelen şıkka işaret koyunuz)

		Hiç Katılmıyorum	Biraz Katılıyorum	Orta Derecede Katılıyorum	Çok Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
8	Devlet insanların gelir seviyeleri arasındaki farkı azaltacak önlemler almalıdır.					
9	Hükümetler vergileri artırarak ihtiyaç sahipleri için sosyal yardım ve hizmet harcamalarını artırmalıdır.					
10	Türkiye'de sosyal yardım ve hizmetler insanların birbirlerine yardım eli uzatması konusunda daha az istekli olmasına sebep olmaktadır.					
11	İnsanların gönüllü faaliyetlere zaman bulabilmesi için çalışma sürelerinin azaltılması gerekir.					
12	Genel anlamda yaşadığım mahallenin sakini olmaktan memnunum.					
13	Mahallemde güvenebileceğim arkadaşlarım/komşularım vardır.					
14	İhtiyacım olduğunda komşularımın yardıma koşacağına inanıyorum.					
15	Gece geç saatte hasta olan yakınım için aracı olan komşularımdan yardım isteyebilirim.					
16	Acil bir durum olduğunda mahallemde tanımadığım insanların bile yardıma koşacağına inanırım.					
17	Kendimi yaşadığım yerel çevrenin (mahalle, ilçe vb) bir parçası olarak görürüm.					
18	Komşularımın, tutum ve davranışlarım hakkında ne düşündüğünü önemserim.					
19	Komşularımı belirli aralıklarla ziyaret ederim, hal hatır sorarım.					
20	Komşularım beni belirli aralıklarla ziyaret eder, halimi hatrımı sorarlar.					
21	Gerekli durumlarda (düğün, cenaze vb. özel günlerde) komşularımla bir araya gelip birbirimize yardım ederiz.					
22	Mahalledeki herhangi bir sorunun, insanların bir araya gelmesiyle çözüleceğine inanırım.					
23	Mahalledeki ihtiyaçların giderilmesi ve sorunların çözümüne dair oluşturulacak gönüllü birlikteliklere emeğimle destek olabilirim.					
24	Mahalledeki ihtiyaçların giderilmesi ve sorunların çözümüne dair oluşturulacak gönüllü birlikteliklere maddi destek sağlayabilirim.					
25	Mahalledeki problemlerin çözülmesi için gönüllü birliktelikler kurabilirim.					
26	Benim mahallemde bir kadın gece geç saatte güvenle sokakta yürüyebilir.					

Lütfen aşağıdaki yargıları/cümleleri görüşünüze uygun şekilde derecelendiriniz. (Size uygun gelen şıkka işaret koyunuz)						
	Aşağıdaki kurumların her birine ne kadar güvendiğinizi belirtir misiniz?	**Oldukça az güvenirim ya da hiç güvenmem**	**Az güvenirim**	**Ne az ne de çok güvenirim**	**Oldukça güvenirim**	**Çok güvenirim**
28	Aile üyelerine ne kadar güvenirsiniz?					
29	Akrabalarınıza ne kadar güvenirsiniz?					
30	Türkiye Büyük Millet Meclisi					
31	Mahkemeler ve Adalet Sistemi					
32	Ordu					
33	Polis					
34	Siyasi Partiler					
35	Eğitim Kurumları					
36	Diyanet					
37	Medya					
Sizce aşağıda sıralanan sorumluluklar ne derecede devletin görevidir? **Açıklama**: Makul bir yaşam standardı; bireyin alması gereken gıda çeşitlerini temin edebilme, sağlıklı şartlarda barınma ve giyinme, ayda bir kez sosyal bir etkinliğe katılma ve yılda bir kez evi dışında bir yerde dinlenme imkanını elde edebileceği bir standart.		**Hiç Katılmıyorum**	**Biraz Katılıyorum**	**Orta Derecede Katılıyorum**	**Çok Katılıyorum**	**Kesinlikle Katılıyorum**
38	Yaşlılara makul bir yaşam standardı sunmak devletin görevidir.					
39	İşsizlere makul bir yaşam standardı sunmak devletin görevidir.					
40	Hastaların ücretsiz bir sağlık sistemine erişimini sağlamak devletin görevidir.					
41	Eğitim çağındaki tüm çocuklara eğitim imkanı sunmak devletin görevidir.					
42	Çalışan anne babalara küçük çocukları için yeterli bakım hizmeti (kreş, bakıcı desteği vb.) sunmak devletin görevidir.					
43	Herhangi bir hastalık veya kaza sonrası bakıma muhtaç yakınına bakmak durumunda olan bir çalışana ücretli izin hakkı sunmak devletin görevidir.					

27) Diğer insanların çoğu zaman yardımsever olduklarını mı yoksa kendi sorunlarıyla mı ilgilendiklerini düşünürsünüz?

Yardımsever olduklarını düşünüyorum ☐

Kendi sorunlarıyla ilgilendiklerini düşünüyorum ☐

44) Genel olarak düşünürseniz; herhangi bir problem veya sizi tedirgin eden bir durum karşısında, size yardımcı olabilecek, destek alabileceğiniz kişi ya da kurum var mı? Birden çok tercihiniz varsa, lütfen en fazla üç seçeneği işaretleyiniz.

- Aile ☐
- Komşu ☐
- Akraba ☐
- Arkadaş ☐
- Emniyet Güçleri (Polis, Asker) ☐
- Devlet Birimi (Vali, Belediye, Muhtar) ☐
- Mensubu Olunan Cemaat ☐
- Mensubu Olunan Stk (Dernek, Vakıf vb.) ☐
- Hayır Yok ☐

45) Sizce insanların çoğuna genelde güvenilir mi yoksa dikkati elden bırakmamak mı gerekir?

- Evet güvenilir olduklarını düşünüyorum ☐
- Dikkati elden bırakmamak gerektiğini düşünüyorum ☐

46) Evinizin yanına bir komşu taşınacak olsa aşağıdaki grup insanlardan hangilerinin komşunuz olmasını İSTEMEZDİNİZ. Birden fazla tercihiniz varsa, en fazla üç şık işaretleyebilirsiniz.

- Başka bir etnik kökene mensup olanlar (Kürt, Türk, Afrikalı vb.) ☐
- Göçmenler veya başka ülkelerden gelen işçiler (Suriyeli, Moldovyalı vb.) ☐
- Başka bir mezhepten olan insanlar (sünni, alevi vb.) ☐
- Başka bir dinden olanlar ☐
- Nikâhsız bir arada yaşayan çiftler ☐
- Eşcinsel ya da farklı cinsel eğilime sahip olanlar ☐
- Yukarıdakilerden komşum olmasını istemeyeceğim bir grup yok ☐

47) Daha iyi bir toplum için mevcut sorunların çözümünde vatandaş olarak sizce ne kadar katkınız olabilir?

- Hiç etkim olmaz ☐
- Etkim olamaz ☐
- Kararsızım ☐
- Etkim olabilir ☐
- Çok etkim olabilir ☐

48) Birine ya da bir kuruma yardımda bulunduğunuzda (hayır yaptığınızda) bunu daha çok hangi amaçla yaptığınızı düşünüyorsunuz?

Dini vecibelerimi yerine getirmek ☐

Yardımlaşmayla ilgili toplumsal gelenek ve göreneklerimizden kaynaklı ☐

Yaşadığım topluma karşı hissettiğim borç ☐

Kişisel tatmin elde etmek ☐

Diğer nedenler ☐

49) Ülkemizdeki yerel veya genel seçimlerde oy kullanır mısınız?

Her zaman ☐

Genellikle ☐

Hiç kullanmam ☐

50) Hiç yaşadığınız mahallede/ilçede herhangi bir projede ya da bir yardımlaşma organizasyonunda (kermes, engelliler için bağış toplama, yaşlılara yönelik buluşma organizasyonu vb.) görev aldınız mı?

Evet ☐

Hayır ☐

51)

Aşağıdakilerden herhangi bir organizasyon ile ilişki biçiminizi tanımlar mısınız? (Birden fazla tercihiniz varsa, en çok üç şık işaretleyebilirsiniz.)

	Üyeyim	**Bağışçıyım**	**Gönüllüyüm**
Yardım dernekleri/vakıfları; insani yarım örgütleri / stk			
Hemşerilik (il/ilçe/köy) derneği/ vakfı			
Sendika /Siyasi parti			
Dini dernek-vakıf /cemaat grubu			
Spor klubü, müzik, sanat alanında faaliyet gösteren stk			
Çevre koruma derneği/ Hayvan hakları derneği vb			
Kadın hakları ve sorunları ile ilgilenen kuruluşlar			
Diğer (Okul aile birliği, öğrenci kulübü vb.)			

52) Son 3 yıl içinde aşağıdaki eylemlerden herhangi birini gerçekleştirdiniz mi ?

Toplum yararına bir konu hakkında toplu olarak kamu kurumlarından/politik liderlerden yardım talebinde bulunma ☐

Toplu bir dilekçeye imza atmak ☐

Bir mitinge veya bir eyleme katılma ☐

Belirli ürünleri boykot etme/satın almama ☐

Siyasi bir partiye ya da örgüte bağışta bulunma ☐

Hiçbiri ☐

53) Son 3 yıl içinde, yaşadığınız toplumda kamu sorunlarını (örn. Kirlilik, gürültü veya suç) çözmek için aşağıdaki eylemlerden herhangi birini gerçekleştirdiniz mi?

Sorunu çözmek için;

Polisi aramak ☐

Ankara Büyükşehir belediyesi Mavi Masa Birimini aramak ☐

Çankaya Belediyesi Çözüm Merkezine Başvurmak ☐

Mamak Belediyesi Çözüm Merkezine Başvurmak ☐

Çözüm bulmak için sorunu diğer mahalle sakinleriyle görüşmek ☐

Hiçbiri ☐

Ek:2 Eğitim Faktör -Boyut Ortalama Tablosu

Ranks

	egitim	N	Mean Rank
Sosyal Etkileşim Aidiyet Faktör Skoru	İlkokul veya daha az	78	245,85
	Ortaokul/Lise	203	243,82
	Önlisans/ Lisans	160	223,30
	Yükseklisans veya üstü	35	260,74
	Total	476	
Kurumsal Güven Faktör Skoru	İlkokul veya daha az	78	305,04
	Ortaokul/Lise	203	256,67
	Önlisans/ Lisans	160	198,16
	Yükseklisans veya üstü	35	169,20
	Total	476	
Refah Devleti Sorumluluk Algısı Faktör Skoru	İlkokul veya daha az	78	237,44
	Ortaokul/Lise	203	246,42
	Önlisans/ Lisans	160	228,53
	Yükseklisans veya üstü	35	240,49
	Total	476	
Kurumsallaşmamış Sivil Katılım Faktör Skoru	İlkokul veya daha az	78	202,01
	Ortaokul/Lise	203	232,52
	Önlisans/ Lisans	160	250,58
	Yükseklisans veya üstü	35	299,29
	Total	476	
Kurumsal Olmayan Güven Faktör Skoru	İlkokul veya daha az	78	213,24
	Ortaokul/Lise	203	221,48
	Önlisans/ Lisans	160	263,58
	Yükseklisans veya üstü	35	278,83
	Total	476	
Genel Faktör Skoru	İlkokul veya daha az	78	259,22
	Ortaokul/Lise	203	247,84
	Önlisans/ Lisans	160	215,84
	Yükseklisans veya üstü	35	241,74
	Total	476	

Ek 3: Eğitim Faktör Fark Testleri

Test Statistics[a,b]

	Sosyal Etkileşim Aidiyet Faktör Skoru	Kurumsal Güven Faktör Skoru	Refah Devleti Sorumluluk Algısı Faktör Skoru	Kurumsallaşmamış Sivil Katılım Faktör Skoru	Kurumsal Olmayan Güven Faktör Skoru	Genel Faktör Skoru
Kruskal-Wallis H	3,395	44,438	1,526	13,941	14,065	7,068
df	3	3	3	3	3	3
Asymp. Sig.	,335	,000	,676	,003	,003	,070

a. Grouping Variable: eğitim

b. Grouping Variable: eğitim

Ek 4: Gelir Faktörler Ortalamaları

Ranks

	gelir	N	Mean Rank
Sosyal Etkileşim Aidiyet Faktör Skoru	4.253 veya daha az	95	220,86
	4.254 - 8.500	195	250,87
	8.501-12.750	62	219,42
	12.751 veya üstü	124	242,10
	Total	476	
Kurumsal Güven Faktör Skoru	4.253 veya daha az	95	287,87
	4.254 - 8.500	195	250,17
	8.501-12.750	62	213,45
	12.751 veya üstü	124	194,84
	Total	476	
Refah Devleti Sorumluluk Algısı Faktör Skoru	4.253 veya daha az	95	279,40
	4.254 - 8.500	195	222,43
	8.501-12.750	62	223,26
	12.751 veya üstü	124	240,06
	Total	476	
Kurumsallaşmamış Sivil Katılım Faktör Skoru	4.253 veya daha az	95	192,85
	4.254 - 8.500	195	243,95
	8.501-12.750	62	232,69
	12.751 veya üstü	124	267,81
	Total	476	
Kurumsal Olmayan Güven Faktör Skoru	4.253 veya daha az	95	195,36
	4.254 - 8.500	195	229,30
	8.501-12.750	62	266,27
	12.751 veya üstü	124	272,13
	Total	476	
Genel Faktör Skoru	4.253 veya daha az	95	249,46
	4.254 - 8.500	195	243,70
	8.501-12.750	62	222,08
	12.751 veya üstü	124	230,13
	Total	476	

Ek 5: Gelir İlçe Karşılaştırması

gelir * ilce Crosstabulation

			İlce		
			Çankaya	Mamak	Total
gelir	4.253 veya daha az	Count	8	87	95
		% within gelir	8,4%	91,6%	100,0%
	4.254 - 8.500	Count	47	148	195
		% within gelir	24,1%	75,9%	100,0%
	8.501-12.750	Count	43	19	62
		% within gelir	69,4%	30,6%	100,0%
	12.751 veya üstü	Count	103	21	124
		% within gelir	83,1%	16,9%	100,0%
Total		Count	201	275	476
		% within gelir	42,2%	57,8%	100,0%

Ek 6: Refah devlet algı grubu detaylı Mann-Whitney U

Test Statistics[a]

	s8	s9	s10	s11	s38	s39	s40	s41	s42	s43
Mann-Whitney U	25599,5	25700,5	26000,0	26040,0	27372,5	24925,0	26947,5	26842,000	25246,0	27059,5
Wilcoxon W	63549,5	63650,5	46301,0	46341,0	65322,5	62875,0	64897,5	47143,000	63196,0	47360,5
Z	-1,553	-1,365	-1,160	-1,104	-,199	-1,932	-,578	-,802	-1,736	-,465
Asymp. Sig. (2-tailed)	,120	,172	,246	,270	,842	,053	,563	,422	,083	,642

a. Grouping Variable: ilce

Ek 7: Sosyal etkileşim aidiyet grubu detaylı Mann-Whitney U

Test Statistics[a]

	s12	s13	s14	s15	s16	s17	s18	s19	s20	s21
Mann-Whitney U	17916,0	25060,0	26252,0	26941,0	25800,5	25461,0	25512,0	25762,5	25207,0	24771,0
Wilcoxon W	55866,0	63010,0	64202,0	64891,0	63750,5	63411,0	45813,0	46063,5	45508,0	45072,0
Z	-6,769	-1,799	-,964	-,489	-1,269	-1,509	-1,478	-1,298	-1,679	-1,986
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000	,072	,335	,625	,204	,131	,139	,194	,093	,047

a. Grouping Variable: ilce

Ek 8: Mahallede Sosyal Dayanışma Detaylı Mann-Whitney U

Test Statistics[a]

	s22	s23	s24	s25
Mann-Whitney U	26792,000	26866,000	22511,000	27409,000
Wilcoxon W	47093,000	47167,000	60461,000	47710,000
Z	-,587	-,539	-3,557	-,158
Asymp. Sig. (2-tailed)	,557	,590	,000	,875

a. Grouping Variable: ilce

Ek 9: Kurumsal Olmayan Güven Detaylı Mann-Whitney U

Test Statistics[a]

	s28	s29
Mann-Whitney U	27488,500	25866,500
Wilcoxon W	65438,500	63816,500
Z	-,133	-1,243
Asymp. Sig. (2-tailed)	,894	,214

a. Grouping Variable: ilce

Ek 10: Kurumsal Güven Detaylı Mann-Whitney U

Test Statistics[a]

	s30	s31	s32	s33	s34	s35	s36	s37
Mann-Whitney U	22182,500	23044,500	25760,500	23585,000	26708,500	21102,500	16864,500	26096,000
Wilcoxon W	42483,500	43345,500	46061,500	43886,000	47009,500	41403,500	37165,500	64046,000
Z	-3,775	-3,179	-1,380	-2,889	-,663	-4,561	-7,442	-1,109
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000	,001	,168	,004	,507	,000	,000	,268

a. Grouping Variable: ilce

Ek 11: Gelir İlçe Crosstab

ilce * gelir Crosstabulation

Count

		Gelir				
		4.253 veya daha az	4.254 - 8.500	8.501-12.750	12.751 veya üstü	Total
ilce	Çankaya	8	47	43	103	201
	Mamak	87	148	19	21	275
Total		95	195	62	124	476

Ek 12: Cinsiyet X Aile Güven

Mann-Whitney Test

Ranks

	cinsiyet	N	Mean Rank	Sum of Ranks
s28	kadın	224	219,75	49224,00
	erkek	252	255,17	64302,00
	Total	476		
s29	kadın	224	234,63	52557,00
	erkek	252	241,94	60969,00
	Total	476		

Test Statistics[a]

	s28	s29
Mann-Whitney U	24024,000	27357,000
Wilcoxon W	49224,000	52557,000
Z	-3,714	-,602
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000	,547

a. Grouping Variable: cinsiyet

Ek 13: Mahallede sosyal organizasyona katılım

s50 * ilce Crosstabulation

Count

		İlce		
		Çankaya	Mamak	Total
s50	evet	82	76	158
	hayır	119	199	318
Total		201	275	476

Ek 14: Ne Kadar Etkim Olabilir Sorusu Birleşik Tablo

s47

N	Valid	476
	Missing	0
Mean		3,7332
Std. Deviation		,81965

s47

		Frequency	Percent
Valid	Hiç etkim olmaz	11	2,3
	Etkim olamaz	17	3,6
	Kararsızım	123	25,8
	Etkim olabilir	262	55,0
	Çok etkim olabilir	63	13,2
	Total	476	100,0

	egitim	N	Mean Rank
s47	İlkokul veya daha az	78	218,25
	Ortaokul/Lise	203	226,78
	Önlisans/ Lisans	160	257,35
	Yükseklisans veya üstü	35	265,46
	Total	476	

Test Statistics[a,b]

	s47
Kruskal-Wallis H	9,233
df	3
Asymp. Sig.	,026

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: egitim

	gelir	N	Mean Rank
s47	4.253 veya daha az	95	204,17
	4.254 - 8.500	195	239,22
	8.501-12.750	62	247,44
	12.751 veya üstü	124	259,20
	Total	476	

Test Statistics[a,b]

	s47
Kruskal-Wallis H	11,052
df	3
Asymp. Sig.	,011

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: gelir

Ek 15: Göçmenler (46.2), Nikahsız Çiftler (46.5) ve Farklı Cinsel Eğilime Sahip Olanlar (46.6) ilçe

Kruskal-Wallis Test

Ranks

	ilce	N	Mean Rank
s46.2	Çankaya	201	265,88
	Mamak	275	218,49
	Total	476	
s46.5	Çankaya	201	197,39
	Mamak	275	268,55
	Total	476	
s46.6	Çankaya	201	214,77
	Mamak	275	255,84
	Total	476	

Test Statistics[a,b]

	s46.2	s46.5	s46.6
Kruskal-Wallis H	18,398	41,516	16,483
df	1	1	1
Asymp. Sig.	,000	,000	,000

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: ilce

Ek 16 : Sosyal Güven İlçe

s.45 * ilce Crosstabulation

Count

		ilce		
		Çankaya	Mamak	Total
s45	evet güvenilir olduklarını düşünüyorum	6	2	8
	Dikkati elden bırakmamak gerektiğini düşünüyorum	195	273	468
Total		201	275	476

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER
Adı Soyadı : NURGÜL BAŞARAN
Doğum Tarihi :
Doğum Yeri :
Medeni Hali :
Uyruğu : T.C.
Adres : Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Politika Anabilim Dalı, Ankara
Tel: -
Faks:-
E-mail :
EĞİTİM
LİSE : KADIKÖY ANADOLU İHL
Lisans : Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi İstatistik / 2010
Yüksek Lisans : Saraybosna Üniversitesi İktisat Fakültesi, İktisat Anabilim Dalı / 2014
YABANCI DİLLER: İngilizce (İyi) Arapça (Orta) Boşnakça (Temel)
ÖDÜLLER : KADEM Toplumsal Cinsiyet Adaleti Konferansı Makale Yarışması / Birincilik Ödülü
YAYINLAR
Kitap Bölümü: Nuroğlu, E. ve Başaran, N. (2020). The Low Female Representation in Senior Roles in Turkey: A Discussion under the Framework of the Glass Ceiling Syndrome. In Nuroğlu, E. and Çatak, Ç (Ed. By), The Role of Women in Turkish Economy; Current Situation, Problems and Policies

Ulusal Hakemli Dergi:

Başaran, N. & Nuroğlu, E. (2015). İslami Finans Kurumlarında Kadın Çalişanlara Yönelik Tutumun Cam Tavan Sendromu Bağlaminda Analizi. KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi, Cilt:1 Sayı (1), 152-204.

Konferans Bildirileri:

Başaran, N. (2020). Türk Modernleşme Sürecinde Kadının Eğitim Serüveni, Uluslararası Dünya Kadın Konferansı, 7-8 Mart 2020, Türkiye.

Başaran, N. (2013). The Quiet Revolution about Women's Employment, Education and Family Life: A Case Study on Turkey, INTOCBEPS: International Turgut Ozal Congress on Business, Economics and Political Science, 1-3 November 2013, Ankara.